

Internationale Spectator

Clingendael Magazine voor Internationale Betrekkingen

Januari

2013

De wereld van 2013

Een naïef buitenlandbeleid

Helpen Europese reuzen het communautaire Europa om zeep?

Hispanics drukken hun stempel op de toekomst Verenigde Staten

Redactioneel	Doorkijk in de wereld van vandaag en morgen 2
Artikelen	Het beste moet nog komen, maar Noord-Amerika is verdeeld <i>Beerd Beukenhorst</i> 2 China's hoofdpijndossiers <i>Garrie van Pinxteren</i> 6 Australië in de Asian Century <i>Ad Borsboom</i> 10 Afrika 2013: toneel van strijd en interne spanningen <i>Hans Hoebeke</i> 16 Oase van groei of zee van ellende? Het nieuwe Latijns-Amerika <i>Ivan Briscoe</i> 21 Hoe hittebestendig is het Europees Project? De vuurproef van 2013 <i>René Cuperus</i> 26
Opinie	Gezocht: reële visies op Europa <i>Jozef Waanders</i> 32
Boekbespreking	Cohn-Bendit en Verhofstadt: met zulke vrienden heeft de EU geen vijanden nodig <i>Adriaan Schout</i> 34
Artikelen	De onrustwekkende reconstructie van Europa <i>Jan Werts</i> 36 And the Winner is ... <i>Gep Eisenloeffel</i> 42
Column	Verdeeld Europa in de VN wijst niet op erosie EU-Israël-relatie <i>Bilal Benyaich</i> 49
Respons	Een naïef buitenlandbeleid <i>Thomas von der Dunk</i> 51
Boekbesprekingen	De dolende zoektocht van Geert Mak <i>Evita Neefs</i> 54 Een oorlog met tegenzin <i>Rem Korteweg</i> 55 Suriname: democratische dictatuur à la Chávez <i>Ellen de Vries</i> 57 Morales en de 'grammatica op links' in Bolivia <i>Irene van den Bogaardt</i> 59 Nieuw Verschenen 60
Film	Argo <i>Judith Nuijens</i> 66

Doorkijk in de wereld van vandaag en morgen

Voor u ligt het eerste nummer van de *Internationale Spectator* in een nieuwe vormgeving. Het blad is van formaat veranderd en heeft een nieuwe kleurstelling gekregen, die is gebaseerd op de nieuwe huisstijl van Instituut Clingendael. De nieuwe vormgeving is onderdeel van een vernieuwingsproces waarmee wij u als lezer nog meer kwaliteit en service willen bieden in uw belangstelling voor internationale aangelegenheden.

De eerste stap was de maandelijks *nieuwsbrief*, die met ingang van oktober 2012 is verschenen en die u maandelijks informeert over het komende nummer en andere relevante zaken betreffende de *Internationale Spectator*. Het blad in zijn *nieuwe vormgeving* is de tweede stap. Daarbij gaat het niet alleen om kleur en formaat. Overeenkomstig de wens die uit het recente lezersonderzoek naar voren kwam, zullen we meer gebruik maken van beeldmateriaal en grafieken. Als derde stap volgt dit jaar de introductie van een *nieuwe website* met meer mogelijkheden en faciliteiten. Drie vernieuwingen die bedoeld zijn om u beter en op een nog toegankelijker wijze te informeren over actuele internationale aangelegenheden.

Vormgeving is één ding. Maar het gaat uiteindelijk om de inhoud: het bieden van een platform voor kennisuitwisseling en debat over buitenlandse politiek en internationale ontwikkelingen in het algemeen. Een doelstelling die de *Internationale Spectator* in het redactiebeleid al meer dan 65 jaar als het enige onafhankelijke Nederlandstalige maandblad voor internationale betrekkingen voorop heeft staan. Kwalitatief hoogstaande, goed leesbare en op de actualiteit toegesneden artikelen; dat is wat u in de *Internationale Spectator* mag verwachten. Daarnaast discussie. In het nieuw vormgegeven blad en op de nieuwe website zal daar meer aandacht en ruimte voor zijn, in de vorm van prikkelende bijdragen die reactie en debat oproepen en zo inzicht en kennis vergroten.

In dit eerste nummer van 2013 speciale aandacht voor de ingrijpende veranderingen van onze wereld. De machtsverhoudingen verschuiven, nieuwe mogelijkheden komen op, regio's zijn in beweging en de naoorlogse westerse dominantie staat ter discussie. Tegen die achtergrond is in dit nummer de aandacht in het bijzonder gericht op de continenten van deze wereld. Hoe staan deze er voor?

Azië, waar zich volgens velen het toekomstig zwaartepunt van de wereldeconomie en de wereldpolitiek zal bevinden, met China als regionaal leider en de Verenigde Staten als tegenwicht. Afrika, dat een divers beeld van modernisering, economische ontwikkeling en van stilstand en terugval laat zien, met de regio's Centraal-Afrika, de Sahel en de Hoorn van Afrika in beroering. Europa, worstelend met een voortwoekerende Eurocrisis, die diep ingrijpt in het politieke en sociale bestel van de landen aldaar. Zuid-Amerika, ogenschijnlijk in de luwte van de wereldpolitiek, maar met Brazilië als opkomende macht. Noord-Amerika, een continent van verschillen, met de Verenigde Staten als wereldleider met problemen, Canada in de schaduw en het door criminaliteit geteisterde Mexico. En, tot slot, het vergeten continent Australië, aan de rand van de meest dynamische regio in deze wereld: de Pacific.

Continenten die op zichzelf beschreven kunnen worden in hun dynamiek en ontwikkeling, maar die tegelijkertijd integraal met elkaar verbonden zijn binnen een wereldsysteem van groeiende interdependentie. Kortom, een ambitieus nummer dat een doorkijk biedt in de wereld van vandaag en morgen.

Het beste moet nog komen, maar Noord-Amerika is verdeeld

De Noord-Amerikaanse regio zal zich de komende jaren meer met zichzelf bezighouden dan met de rest van de wereld. In de Verenigde Staten is de *fiscal cliff* ternauwernood afgewend. In Canada groeit de onvrede over het gebrek aan transparantie van zijn conservatieve leider. En de nieuwe president van Mexico moet direct aan de slag met de erfenis van zijn voorganger: een geëscaleerde drugsoorlog.

Noord-Amerika zal de komende periode geconfronteerd worden met verschillende grote uitdagingen die ieder afzonderlijk potentieel ontwrichtend voor de regio kunnen zijn. Zoals al decennia het geval is, hebben de gebeurtenissen in met name de Verenigde Staten bovendien mondiale implicaties. Tegelijkertijd lijkt het er op dat de nabije toekomst vooral in het teken zal staan van pogingen om de regionale samenwerking te intensiveren in de hoop tot meer stabiliteit te komen.

The best is yet to come

“Het beste moet nog komen”, beloofde Barack Obama in zijn overwinningsspeech afgelopen november. In zijn voorgaande vier jaar moesten grote beloftes al snel plaatsmaken voor pragmatische compromissen, waardoor de meeste mensen inmiddels wat nuchterder naar zijn tweede termijn zullen kijken. Toch wist Obama zich in de afgelopen presidentsrace wederom te profileren als de kandidaat die het meest overtuigend een betere toekomst voor de Verenigde Staten beloofde. De opnieuw opgelaaide hoop richt zich nu op de mogelijkheid dat Obama in zijn tweede termijn af zal maken wat eerder niet lukte.

Het is echter de vraag of Obama de komende jaren over de broodnodige politieke slagkracht kan beschikken. Het politieke klimaat in Washington D.C. is al jaren sterk verdeeld en gericht op de korte termijn, ondanks vaak gehoorde maar

meestal vruchteloze oproepen tot samenwerking en onpartijdig leiderschap. Het Congres is na Obama's herverkiezing nog net zo verdeeld als daarvoor, met een Democratische meerderheid in de Senaat, en het Huis van Afgevaardigden in handen van de Republikeinen. Bovendien kan Obama al binnen afzienbare tijd afglijden tot het zogenaamde 'lame-duck'-presidentschap: politieke tegenstanders zijn minder geneigd zich te schikken naar een leider die volgens de wet na twee termijnen toch niet meer gekozen kan worden en dus over relatief weinig politiek wisselgeld beschikt. Deze vleugellamme situatie zou al over twee jaar kunnen intreden, afhankelijk van de uitkomst van de verkiezingen voor het Congres die halverwege Obama's tweede termijn gehouden worden.

Nog voor Obama's inauguratie eind deze maand moest hij een oplossing gevonden hebben voor waarschijnlijk de grootste uitdaging van zijn gehele tweede termijn: de dreigende 'fiscal cliff'. Als gevolg van in het verleden gemaakte afspraken om het exorbitante Amerikaanse begrotingstekort het hoofd te bieden, zou deze maand een combinatie van lastenverzwaring en gedwongen bezuinigingen in werking treden, die volgens veel analisten de Verenigde Staten in een nieuwe recessie kan duwen. Obama moest met een nieuw begrotingsvoorstel komen, maar veel Democratische oplossingen, zoals bezuinigingen op defensie en lastenverzwaring voor de topinkomens, stuiten op hevig Republikeins verzet. Over

Beerd Beukenhorst

is docent-onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is historicus van de Internationale Betrekkingen en werkzaam op de afdeling Amerikanistiek.

een paar maanden moeten de Republikeinen en Democraten weer om de tafel om te onderhandelen over de verhoging van het schuldenplafond. De president heeft, ook na zijn herverkiezing, onvoldoende politiek gewicht om een overeenkomst te forceren, wat mogelijk grote gevolgen heeft voor de Amerikaanse en mondiale financiële situatie.

De *fiscal cliff* was de vuurdoop van Obama's tweede termijn

In Mexico zullen de recente presidentsverkiezingen in ieder geval het aangezicht van de politiek meer doen veranderen dan in de Verenigde Staten. Eind 2012 liep de termijn van Felipe Calderon af, die de afgelopen zes jaar vooral de oorlog tegen de drugskartels in zijn land intensiverde. De jonge en mediagenieke Enrique Peña Nieto neemt het stokje van Calderon over. Peña Nieto won met ruime meerderheid, onder meer op belofte om de armoede te bestrijden en de drugskartels te blijven bevechten. Toch is zijn populariteit niet onomstreden: als nieuwe vertegenwoordiger van de oude, autocratische Partij van de Institutionele Revolutie (PRI) wordt hij door de andere partijen gewantrouwd. De PRI was tot 2006 ruim zeventig jaar aan de macht geweest, een periode waarbinnen wijdverspreide corruptie de Mexicaanse politiek volledig is gaan beheersen. Ook Peña Nieto's innige banden met de media wekken vragen op over de onafhankelijkheid van zowel de president als de televisiestations waarmee hij verbonden is. Als de nieuwe president er niet in slaagt de corruptie te bestrijden en democratisering te bevorderen, zullen zijn hervormingsplannen gedoemd zijn te mislukken.

De situatie in Canada is van een andere orde, al zijn ook daar ontevreden stemmen te horen over het gebrek aan transparantie van de conservatieve leider Stephen Harper. De *Conservative Party* is sinds 2006 de leidende partij en verkiezingen staan pas voor 2015 gepland. Harper werd destijds gekozen op onder meer belofte om openheid in de politiek te bevorderen. In de loop van zijn ambtstermijn bouwde hij echter een reputatie van geheimzinnigheid op, bijvoorbeeld over de manier waarop zijn regering omging met de aanschaf van de Canadese JSF-variant, de F-35 straaljager. Economisch doet Canada het goed onder het conservatieve leiderschap, met een verwachte groei van 2 tot 3 procent en relatief lage scores op inflatie (1,2 procent) en werkloos-

heid (7,3 procent). Critici wijzen echter op het feit dat deze cijfers een groeiende inkomenskloof tussen arm en rijk verhullen, die op termijn wellicht voor economische en sociale instabiliteit zorgt. Het conservatieve beleid van de afgelopen jaren is gunstiger geweest voor de topinkomens dan voor de middenklasse, net als in de Verenigde Staten. Het enige land in Noord-Amerika waar de middenklasse profiteerde van recente economische groei is Mexico.¹

Noord-Amerika richt zich op zichzelf

Het is zeer waarschijnlijk dat de landen van Noord-Amerika zich de komende periode meer met zichzelf bezig zullen houden dan met de rest van de wereld. Mexico is vanwege een gebrek aan macht altijd al meer op de eigen regio gericht. Canada heeft onder Stephen Harper het eigen halfroond uitgeroepen tot speerpunt in de buitenlandse politiek en is als gevolg daarvan de laatste jaren al minder zichtbaar op het wereldtoneel. Harper reist slechts mondjesmaat naar andere landen en beperkt zich zo veel mogelijk tot handelsovereenkomsten, zoals het aanstaande vrijhandelsverdrag met de EU. De Canadese senator en generaal buiten dienst Romeo Dallaire, bekend om zijn rol in de Rwandese genocide, sprak recent afwijzend van een 'Age of Inaction' waarin Canada zijn opgebouwde internationale reputatie verkwanselt. Ook de Verenigde Staten zullen zich meer terugtrekken. Halverwege dit jaar zal de Amerikaanse gevechtmissie in Afghanistan omgezet worden in een trainings- en adviesmissie, om eind 2014 helemaal te verdwijnen. Na ruim tien jaar oorlog in Irak en Afghanistan is het zeer onwaarschijnlijk dat de Verenigde Staten zich snel weer zullen mengen in een internationaal conflict zolang de nationale veiligheid niet duidelijk in het geding is.

Maar gedeelde belangen in de regio leveren ook onderlinge conflicten op. Zowel kansen als knelpunten zullen zich concentreren rondom handel, militaire samenwerking, drugsbestrijding en immigratie. Met de Verenigde Staten als machtigste blok in het midden hebben de eerste twee punten vooral betrekking op de relatie met Canada. De laatste twee punten, aanmerkelijk complexer van aard, slaan vooral op Mexico.

Een militaire colonne rijdt naar de Mexicaanse grensplaats Ciudad Juárez, hoofdbasis van het Juárez-kartel. In de stad vindt bijna een derde van alle drugsgerelateerde moorden in Mexico plaats. Foto Claudio Toledo

Canadezen
vrezten uitverkoop
van hun
grondstoffen en
hekelen de lakse
houding van hun
leider

Sinds de NAFTA-handelsverdragen van 1994 is de onderlinge handel in Noord-Amerika flink toegenomen. Veel sectoren zijn sindsdien sterk met elkaar verweven geraakt. De Verenigde Staten zijn de centrale handelspartner. Voor Mexico is maar liefst 89 procent van alle export en 75 procent van de import gekoppeld aan de Verenigde Staten, terwijl de export naar Canada slechts 1,7 procent beslaat. De export van Canada naar Mexico is slechts enkele procenten, terwijl 73 procent van alle Canadese export en 63 procent van diens import is gekoppeld aan de Verenigde Staten.

Voorals Canada is zeer actief in het afbreken van de nog bestaande handelsbarrières. Landbouwproducten zijn traditioneel de belangrijkste handelswaar, maar de regering van Harper wil de komende periode vooral inzetten op energie. De dorstige Amerikanen halen nu al het grootste deel van hun olie-import uit Canada en prefereren regionale olie boven de Arabische variant. De Canadese regering wil zich profileren als een stabiele energieleverancier en het klimaat voor Amerikaanse belangen en bedrijven in deze sector zo gunstig mogelijk maken. Dit beleid stuit echter op groeiend intern verzet. Canadezen vrezten uitverkoop van hun grondstoffen en hekelen de lakse houding van Harper ten aanzien

van internationale verdragen en nationale wetgeving omtrent het milieu. Deze interne spanningen kunnen nieuwe barrières opwerpen binnen de Canadees-Amerikaanse handelsrelatie.

Een open of een veilige grens?

Ook op militair gebied is er in de regio vooral sprake van samenwerking in plaats van conflict. De aard van de samenwerking is in het noorden echter aanmerkelijk anders dan in het zuiden. Zo is Canada, in tegenstelling tot Mexico, een militaire partner van de Verenigde Staten in Afghanistan. Bovendien bestaat al sinds 1958 de binationale militaire organisatie NORAD tussen Canada en de Verenigde Staten, opgericht om het Noord-Amerikaanse luchtruim te bewaken. Oorspronkelijk was NORAD gericht op de dreiging van Sovjetraketten, maar sinds 11 september 2001 is de samenwerking breder gedefinieerd en omvat onder meer grensbewaking in bredere zin. De laatste jaren echter bepalen groeiende economische belangen de noodzaak van open grenzen meer dan die van streng bewaakte grenzen.

In Mexico is de militaire samenwerking met de Verenigde Staten veel minder gelijkwaardig.

Zwaar getroffen door de misdaadgolf wijzen Mexico en Centraal-Amerikaanse landen beschuldigend naar de VS

Bovendien staat in het zuiden de veilige grens boven de open grens en zijn de belangen sterk gekoppeld aan twee andere aandachtspunten: drugsbestrijding en immigratie. De militaire relatie tussen Mexico en de Verenigde Staten is de laatste jaren beter dan deze ooit is geweest, maar nog steeds een zeer moeizame. Sinds het onder de voormalige president Calderon gelanceerde Mérida-Initiatief om de drugsmokkel, georganiseerde misdaad en het witwassen van geld tegen te gaan, steunen de Verenigde Staten het Mexicaanse leger met ruim een miljard dollar. Amerikaanse invloed in Mexico, zeker militaire, wordt echter traditioneel gewantrouwd. De steun die het Mexicaanse leger ontvangt, wordt dan ook publiekelijk niet breed uitgemeten.

Andersom is het Mexicaanse leger een zeer gesloten instituut, met een dubieuze staat van dienst op het gebied van mensenrechten en corruptie. Zo werden in het voorjaar van 2012 vier hoge Mexicaanse militairen opgepakt op verdenking van samenwerking met de drugskartels die zij juist moesten bestrijden. Dergelijke gebeurtenissen doen Amerikanen twijfelen over de betrouwbaarheid van hun Mexicaanse partners in de oorlog tegen drugs. Die oorlog is de laatste jaren vanuit Mexico sterk geïntensiveerd, maar met als voornaamste resultaat een flink hoger niveau van zichtbare misdaad, die naar schatting aan 60.000 mensen het leven heeft gekost. De in het nauw gedreven drugskartels bevochten elkaar en de regering openlijk en verlegden bovendien hun aandacht naar andere bronnen van inkomsten, zoals ontvoeringen en afpersingen. Zwaar getroffen door de misdaadgolf wijzen Mexico en Centraal-Amerikaanse landen inmiddels beschuldigend naar de Verenigde Staten. Doen zij wel genoeg om de vraag naar drugs aan hun kant van de grens te beperken? Nu tijdens de afgelopen Amerikaanse verkiezingen in de staten Washington en Colorado marihuana werd gelegaliseerd, wordt de Mexicaanse roep om – gedeeltelijke – decriminalisering van drugs sterker dan ooit. Dit zou de ratio waarop de Amerikaanse oorlog tegen drugs decennia lang is gebaseerd volledig omverwerpen en voor grote politieke onrust binnen de Verenigde Staten zorgen.

Interne politieke onrust dreigt ook bij het niet goed aanpakken van dat andere knelpunt: immi-

gratie. President Obama beloofde in zijn eerste termijn al het immigratiebeleid aan de zuidgrens sterk te hervormen en een oplossing te vinden voor de elf miljoen, voornamelijk via Mexico binnengekomen, illegalen in de Verenigde Staten. De strengere grensbewaking die met de intensievere drugsbestrijding gepaard gaat, is slechts een deel van de oplossing. President Obama heeft aangegeven dat hij snel na zijn inauguratie aan de slag wil gaan met het immigratiebeleid. Haast is geboden, want als zijn ‘lame-duck’-periode ingaat, is de kans van slagen nihil. Bovendien hebben Latino-leiders in de Verenigde Staten laten weten dat Obama hen niet nogmaals in de kou kan laten staan na zijn niet nagekomen belofte uit zijn eerste termijn. De afgelopen presidentsverkiezingen stonden de Latino-leiders nog grotendeels achter de Democraten, maar die steun zouden zij bij nieuwe verkiezingen kunnen intrekken.

Veel elementen van Obama's beleid, zowel over immigratie, drugs, maar ook delen van ‘Obamacare’, zouden in de nabije toekomst voor het Amerikaanse Hooggerechtshof kunnen komen. Dit hoogste rechtsprekende orgaan heeft de laatste decennia een cruciale rol gespeeld in de uitvoering van sociaal beleid in de Verenigde Staten. Het is zeer waarschijnlijk dat in de komende vier jaar één of meerdere rechters het hof verlaten, waardoor Obama een kans heeft om liberale rechters aan te stellen. Het Hooggerechtshof is sinds de jaren tachtig overwegend conservatief geweest en heeft als zodanig de koers van de Amerikaanse politiek sterk beïnvloed. Een nieuwe samenstelling zou een ingrijpende verandering betekenen die nog lang gevoeld zal worden.

Interne verdeeldheid is de gemene deler

De Noord-Amerikaanse regio zal naar alle waarschijnlijkheid de komende jaren meer naar binnen gericht zijn dan naar buiten. De trend naar verdere samenwerking zal doorzetten, al liggen er nog aanzienlijke obstakels op de weg, met name in de relatie tussen Mexico en de Verenigde Staten. De sleutel tot het succesvol opruimen van die obstakels zal liggen in de mogelijkheid binnen de individuele landen tot politieke samenwerking te komen. Helaas is interne verdeeldheid één van de belangrijkste gemene delers in de regio.

NOTEN

1 Aldus recent onderzoek van Rutgers en de University of California, Davis.

China's hoofdpijndossiers

Hoe sterk de positie van China van de buitenkant bezien ook mag lijken, het land staat voor enorme uitdagingen. China kan het zich niet veroorloven om geen grote koerswijzigingen door te voeren, anders is de kans groot dat het land op een politiek en economisch doodlopende weg belandt.

Als het daar al niet op zit. Het Britse tijdschrift *The Economist* omschreef China's nieuwe hoogste leider Xi Jinping niet voor niets als "The man who must change China". China's interne problemen kunnen ook leiden tot escalatie van conflicten in en met de regio.

De in november benoemde Chinese leiders staan voor enorme uitdagingen. De zeven STET leden van het in totaal negen leden tellende nieuwe Staand Comité van het Politbureau, het hoogste en machtigste orgaan van de Communistische Partij van China (CCP) en daarmee ook van China, delen waarschijnlijk minder met elkaar dan je van de top van één en dezelfde partij zou verwachten. De zeven oudere mannen lijken niet zozeer geselecteerd omdat ze achter een gemeenschappelijke koers staan, het zijn eerder hun persoonlijke banden met de vorige Chinese partijleiders Hu Jintao en Jiang Zemin die hen naar de top hebben gebracht. Het is dan ook makkelijker om vast te stellen bij welke factie ze horen, dan om te weten wat hun politieke plannen en voorkeuren nu precies zijn. Toch moeten zij gezamenlijk een koers voor China bepalen in een tijd waarin het land voor ingrijpende en principiële keuzes staat.

De meest fundamentele opgave daarbij lijkt om het huidige systeem politiek en economisch zodanig te hervormen dat het weer toekomstbestendig is. Veel instanties binnen en buiten China wijzen op de noodzaak daartoe. De Wereldbank formuleert het zo: "Na dertig jaar van snelle economische groei is China op een nieuw keerpunt gekomen in zijn ontwikkelingspad, waarbij een tweede strategische en niet minder fundamentele koerswijziging nodig is."¹ Daarbij spelen vragen als hoe China zijn economisch systeem en productiemethoden zodanig kan omvormen dat

het een acceptabele en duurzame economische groei kan waarborgen.

Innovatie wordt cruciaal, nu de economie niet langer kan steunen op een eindeloze stroom goedkope arbeidskrachten die goedkope goederen voor de wereldmarkt produceren. Hoe voorkomt de leiding dat de groeiende kloof tussen arm en rijk ertoe leidt dat de Communistische Partij van China (CCP) de steun van de bevolking verliest? Hoe voorkomt de overheid dat lokale opstanden nationaal worden? En vooral: welke structurele politieke hervormingen moet China doorvoeren om een corruptie aan te pakken die zo ernstig is dat het de legitimiteit en het voortbestaan van de CCP en van de Chinese staat zelf in gevaar brengt?

Corruptie

China's grootste hoofdpijndossier is misschien wel wat de liberale Chinese econoom Mao Yushi tijdens een recent bezoek aan Nederland omschreef als 'geprivilegieerde macht': economische macht die voortkomt uit politieke macht. Het is de macht waarover alleen mensen met de juiste connecties binnen partij en staat beschikken. Geprivilegieerde macht vergroot de kloof tussen rijk en arm. Het maakt dat niet alle burgers gelijke toegang hebben tot middelen om zich te ontwikkelen en welvaart te vergaren. Geprivilegieerde macht en corruptie gaan daarbij hand in hand. Kort na zijn aantreden als hoogste leider drukte Xi de 25 leden van het Politbureau van de CCP op

Garrie van Pinxteren is sinoloog, journalist en als senior onderzoeker verbonden aan het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen *Clingendael*. Ze werkte tussen 2001 en 2008 als correspondent in China, onder meer voor de *NOS* en *NRC Handelsblad*.

President Xi Jinping, hier nog als vice-president, tijdens een ontmoeting met de Amerikaanse minister van Defensie Leon Panetta. Foto Ministerie van Defensie Verenigde Staten

het hart waakzaam te zijn tegen corruptie, omdat het in andere landen had geleid tot grote sociale onrust en de val van regeringen. Daarbij doelde hij waarschijnlijk op de recente ontwikkelingen in de Arabische wereld, waarbij onvrede over corruptie ook een belangrijke rol speelde.

Corruptie is een probleem dat veel Chinese leiders in de loop der tijden als de grootste bedreiging voor het voortbestaan van de CCP hebben genoemd, maar het probleem is nu ernstiger dan ooit. Er zijn enorme bedragen en belangen mee gemoeid, temeer omdat de hoogste partijleiding betrokken lijkt te zijn bij corrupte praktijken. Zo schatte de *New York Times* het vermogen van de familie van China's scheidende premier Wen Jiabao op 2,7 miljard dollar. Volgens de Amerikaanse nieuwsorganisatie *Bloomberg* zouden ook de bezittingen van de familie Xi in de honderden miljoenen dollars lopen. De welvaart concentreert zich steeds sterker in de handen van weinigen, het verschil tussen arm en rijk neemt toe. Geschat wordt dat dat verschil nu groter is in China dan in de Verenigde Staten. In de jaren negentig waren veel Chinezen nog niet rijk, maar ze hadden wel de hoop het ooit te worden. Er was veel respect voor nieuwe rijken. Nu leidt rijkdom vaak eerder tot frustratie, omdat het vergroten en uitbouwen van rijkdom voorbehouden lijkt aan

een gesloten elite waar je als gewone Chinees niet meer tussen komt.

Corruptie is niet alleen zorgelijk omdat het tot onvrede onder de bevolking leidt, het resulteert ook in een minder efficiënt gebruik van middelen. Investerings vinden hun weg niet naar waar ze het meest rendabel zijn, maar komen veelal terecht bij degenen met de beste contacten en bij overheidsprojecten of -bedrijven. Daar leveren ze niet altijd rendement op; vaak leiden ze juist tot toekomstige schulden. Denk daarbij aan de aanleg van hogesnelheidstrajecten voor de spoorwegen die onvoldoende klanten trekken om rendabel te zijn, aan overbodige wegen, vliegvelden en havens.

Hervormingen

China's aanstaande premier Li Keqiang zal zich voornamelijk richten op de economische ontwikkeling van China. Hij riep in de dagen na het Partijcongres van november meteen al op tot verdere economische hervormingen, die hij de grootste bonus voor China noemde. Over politieke hervormingen liet hij zich niet uit, en het lijkt ook niet waarschijnlijk dat hij dat binnenkort wel zal doen.

Wen Jiabao, China's premier die binnenkort af-treedt, sprak er eerder wel over. Hij vindt dat

China's grootste probleem is de economische macht die voortkomt uit politieke macht

Terugkeer naar
het traditionele
communistische
model is
niet langer
onwaarschijnlijk

China niet alleen economische, maar ook politieke hervormingen moet doorvoeren. Hij voorspelde in maart 2012 dat China anders een nieuwe tragedie te wachten staat die vergelijkbaar is met de Culturele Revolutie. Hij noemt politieke hervormingen als voorwaarde voor structurele economische hervormingen. Op welke politieke hervormingen kan hij daarbij doelen? Het gaat vrijwel zeker niet om hervormingen in de richting van een parlementaire democratie naar westers model. Eerder doelt hij op hervormingen binnen de structuur van de CCP. Maar hijzelf noch andere hoge Chinese leiders hebben expliciet gemaakt waar ze dan precies aan denken.

Hoe zou de CCP zich intern kunnen herstructureren? Zij heeft bijvoorbeeld de corruptie tot nu toe steeds willen bestrijden door betere interne controle en sterkere interne structuren. De idee is dat de partij zich intern zo moet kunnen inrichten dat er afdoende toezicht is om wantoestanden te voorkomen. Daar horen strenge straffen bij, maar ook een betere opleiding van partijleden en vooral ook een verhoging van hun morele maatstaven. De mogelijkheid om het politieke systeem dusdanig te veranderen dat er van buitenaf toezicht komt op de CCP lijkt vooralsnog te ingrijpend om serieus te overwegen. Hoe zou extern toezicht immers effectief te organiseren zijn zonder daarmee ook de alleenheerschappij van de CCP te doorbreken. De partij lijkt voorlopig niet bereid om macht uit handen te geven aan onafhankelijke controlerende instanties die niet ondergeschikt zijn aan de CCP zelf.

Privatisering?

Als de nieuwe leiders politieke hervormingen nog even voor zich uit willen schuiven, zou China op economisch terrein toch al wel kunnen kiezen voor een koers van verdergaande privatisering. Daarbij zou de staat zijn geprivilegieerde positie op veel terreinen moeten opgeven, en zich voor inkomsten voortaan vooral op belastingopbrengsten moeten richten. Alle economische spelers moeten een meer gelijke toegang krijgen tot schaarse goederen. Banken moeten meer op basis van commerciële dan politieke principes functioneren en een verdere hervorming van het financiële stelsel dient gerealiseerd te worden. Nu is het nog notoir moeilijk voor privéondernemingen krediet te krijgen van een bank. De innovatie zou vermoedelijk gestimuleerd worden als een groter deel van de Chinese economie in private handen kwam: privébedrijven hebben veelal meer redenen om te innoveren dan staatsbedrijven, omdat er meer economische noodzaak is om hun pro-

ducten door innovatie concurrerend te houden. Innovatie is voor China van groot belang om met zijn stijgende loonkosten internationaal concurrerend te blijven.

Nog belangrijker is het stimuleren van de binnenlandse consumptie. Dat was altijd al een belangrijk punt, maar het wint aan urgentie nu de vraag naar Chinese producten in Europa onder druk staat. De binnenlandse consumptie zou er bij gebaat zijn als er meer geld terechtkomt bij Chinese huishoudens en als er minder van staatswege wordt geïnvesteerd in infrastructurele projecten. Toch zijn zeker niet alle nieuwe leiders overtuigd van het belang van verdere privatiseringen. China zou er ook voor kunnen kiezen om de invloed van de staat juist te vergroten. De staat zou daarbij rechtstreeks de verantwoordelijkheid kunnen nemen voor het leveren van betaalbare woningen, voor scholen, pensioenen en medische verzekeringen. Dat zou een terugkeer betekenen naar een meer traditioneel communistisch model. Zo'n terugkeer leek lange tijd zeer onwaarschijnlijk, maar is de laatste tijd minder onwaarschijnlijk geworden. De in ongenade gevallen Chinese leider Bo Xilai koos er al voor; hij liet zich inspireren door Mao Zedong en door de Culturele Revolutie. Dat Bo weer voor het Maoïsme koos, had waarschijnlijk minder te maken met een diep gevoelde politieke overtuiging dan met de hoop om aan te sluiten bij wat hij dacht dat de gewone man in China zou willen. Die heeft vaak het gevoel dat het onder Mao gelijkter en eerlijker was, met nauwelijks corruptie en meer zorg voor de gewone man. Hij voelt zich gepasseerd bij de verdeling van de nieuwe welvaart, hij ziet een nieuwe kapitalistische elite aan de macht die niet veel anders is dan de corrupte nationalist die Mao in 1949 definitief verdreef.

Econoom Mao Yushi schat dat als er momenteel vrije en rechtstreekse verkiezingen in China zouden zijn, het niet onwaarschijnlijk is dat daarbij een neo-Maoïstische partij een meerderheid zou halen. Mao Yushi ondervond aan den lijve hoe sterk en gepassioneerd de steun voor Mao vandaag de dag kan zijn: nadat hij een stuk schreef waarin hij ervoor pleitte om Mao als een feilbaar mens te zien die grote fouten maakte, verschenen er oproepen om hem te arresteren en werd hij met geweld bedreigd. Het is niet onmogelijk dat Bo's voorbeeld om zijn steun veel directer bij de bevolking te zoeken nog eens navolging krijgt binnen de CCP, zeker niet als de Partij intern zo verdeeld zou blijken dat het nauwelijks meer mogelijk is om via interne consensus tot beslissingen te komen.

Status quo

China kan ook kiezen voor het handhaven van de *status quo*, en dat lijkt voorlopig nog het meest waarschijnlijk. De nieuwe leiders hebben tijd nodig om hun positie te consolideren, ze zijn daarnaast in meerderheid eerder conservatief dan hervormingsgezind. Ook biedt de huidige mengvorm van een private met een staatsgeleide economie voor de mensen aan de macht de beste kansen tot versterking van hun positie en tot zelfverrijking. Toch zouden hervormingen op den duur ook voor de CCP aantrekkelijk kunnen zijn, omdat het misschien de enige manier is om de macht van de CCP vast te houden. De CCP heeft eerder laten zien tot zeer ingrijpende hervormingen in staat te zijn als dat ertoe kon leiden dat de CCP zijn macht behield. Het is moeilijk in te schatten in hoeverre de huidige leiders de gok van hervormingen aan zouden durven, nog lastiger is het om te bepalen of de hoogste leiders zich werkelijk verantwoordelijk voelen datgene te doen waarvan ze menen dat het het meest in het belang van China is.

Conclusie

China is in 2013 veel rijker en machtiger dan tien jaar geleden, maar het staat ook voor veel grotere problemen. China's interne problemen kunnen leiden tot escalatie van conflicten in en met de regio. De ruzie met Japan over een eilandengroep in de Oost-Chinese Zee wordt eerder explosief op het moment dat er interne spanningen zijn die escalatie voeden. Juist China's buurlanden in Oost-Azië ondervinden nu al de gevolgen van een groeiend Chinees nationalisme. Dat nationalisme vloeit deels voort uit de behoefte van de CCP de bevolking ideologisch te verenigen, juist op momenten dat er binnen de CCP weinig eensgezindheid heerst over de te varen politieke en economische koers.

Omstreden paspoort

Eind vorig jaar voerde China een nieuw paspoort in, wat tot veel ophef leidde in de Oost-Aziatische regio. In het nieuwe document wordt het grootste deel van de Zuid-Chinese Zee aangeduid als Chinees grondgebied. Vietnam weigert de paspoorten te stempelen, omdat het land niet de indruk wil wekken dat Vietnam de Chinese claim op de betwiste gebieden erkent. Ook de Filippijnen en Taiwan zijn boos over het nieuwe paspoort.

De gebieden in de Zuid-Chinese Zee zorgen al lange tijd voor spanningen tussen vooral China, Vietnam en de Filippijnen. Alle drie de landen zeggen eigenaar te zijn van enkele eilanden in de zee en de grondstof- en visrijke gebieden daaromheen.

Hervormingen die al langer nodig leken, zijn op de lange baan geschoven in de periode dat China nog meer speelruimte had om ze door te voeren. Ze waren makkelijker geweest toen de economische groei nog hoger lag en de gevestigde belangen nog niet zo groot en ingegraven. Het is niet waarschijnlijk dat we dit jaar al veel zullen zien van de koers die China voor de langere termijn kiest. De nieuwe leiders zullen de eerste tijd waarschijnlijk vooral nodig hebben voor het consolideren van hun macht, mochten ze die nog tijd tenminste nog krijgen. Als de economische crisis zich verdiept, dan zal dat ook China dwingen om sneller te kiezen voor wel of geen verdergaande privatisering, al dan niet gepaard gaand met politieke hervormingen. Maar voor hetzelfde geld wordt de roep om een terugkeer naar de waarden uit de tijd van Mao zo sterk dat er juist een beweging ontstaat waarbij buitenlandse bedrijven worden geweerd, en waarbij staatsbedrijven en de staat zich weer meer als de grote voorzieners van de bevolking gaan opstellen. Of er breekt opnieuw een revolutie uit, iets wat niemand binnen of buiten China zou moeten hopen.

NOOT

¹ Rapport Wereldbank: China 2030, *Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society*, executive summary, p. xv. 27 februari 2012 (vertaling citaat door auteur).

Australië in de *Asian Century*

Er breekt een spannende periode aan voor Australië. De strijd voor de landelijke verkiezingen dit jaar lijkt bikkelhard te worden. De visies van *Labor* en de *Liberals* over binnenlandse onderwerpen lopen ver uiteen. Maar voor beide partijen is duidelijk dat Australië zich meer moet gaan richten op Azië en de Pacific, ten koste van de historische loyaliteit aan zijn Europese wortels.

Zo maar enkele recente beelden uit de Australische media. Premier Julia Gillard presenteert haar *White Paper: Australia in The Asian Century*,¹ waarmee ze Australië steviger de *Asian Century* in wil loodsen. Tezelfdertijd omarmt ze zowel letterlijk als figuurlijk president Obama en bevestigt in die ontmoeting nogmaals de sterke band tussen Australië en de Verenigde Staten. Die benadrukt ze spoedig daarna nogmaals bij een bezoek van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Hillary Clinton. Ondertussen maken de Britse Prins Charles en zijn echtgenote Camilla een succesvolle tournee door Australië en ontmoeten louter enthousiaste menigten. Drie bijna simultane gebeurtenissen die de dilemma's van het hedendaagse Australië illustreren.

Die positie is er een van tegenstellingen. Australië is van oudsher een westers land, omgeven door Aziatische en *Pacific Island*-culturen met volstrekt andere economische, politieke en sociale structuren. Het heeft traditioneel sterke banden met Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, waar het geografisch ver van af ligt, maar verlegt nu al enkele decennia lang zijn focus naar de eigen regio. Het is militair de trouwste bondgenoot van Amerika, maar wil dit niet ten koste laten gaan van vooral de opkomende grootmacht China, die een steeds grotere rol in de regio gaat spelen.

Deze positie vereist een voortdurende *balancing act* in een regio die ook in 2013 en de jaren daarna gekenmerkt wordt door snelle transformaties op economisch en politiek gebied, met verschuivende machtsbalansen en nieuwe onzekerheden als gevolg. Verder vorm geven aan deze balans zal in de komende jaren nadrukkelijk de nationale agenda bepalen.

In alle opzichten breekt er een spannende periode aan voor Australië. Allereerst zijn er dit jaar landelijke verkiezingen. De verschillen tussen de twee blokken, de Sociaaldemocraten van Labor die nu de regering vormen en de Liberals zijn aanzienlijk waar het binnenlandse onderwerpen betreft. Als het gaat om de grote vraagstukken over de toekomstige positie in de regio en het vinden van de juiste balans tussen westerse loyaliteit en Aziatische realiteit zijn de marges veel kleiner, al kunnen de accenten anders komen te liggen afhankelijk van wie de regering na 2013 gaat vormen.

Vervolgens zal het land inhoud moeten geven aan de zojuist verworven tijdelijke zetel in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, die in 2014 afloopt. In datzelfde jaar beëindigt Australië zijn militaire missie in Afghanistan en nu al moet de vraag beantwoord worden waar de militaire prioriteiten daarna komen te liggen. Ook staan er dit jaar belangrijke veranderingen in de onmiddellijke omgeving op de rol. Australië begint dan als belangrijkste partner in de *International Stabilisation Force* (ISF) met het terugtrekken van militairen uit Oost-Timor. Hetzelfde geldt voor zijn militaire aanwezigheid op de Salomonseilanden, waar Australië al vanaf 2003 etnisch geweld en bestuurlijke chaos probeert te bestrijden. Tot slot is Australië in 2014 gastheer van de G20-bijeenkomst, 's werelds belangrijkste economische forum. Dit betekent ook dat het land de komende drie jaar een centrale rol speelt in het samenstellen van de agenda voor deze bijeenkomst.²

Het zijn grote uitdagingen voor een land dat zich pas enkele decennia met deze vragen geconfronteerd ziet.

Ad Borsboom is emeritus hoogleraar Pacific Studies van de afdeling Anthropology and Development Studies, Radboud Universiteit Nijmegen. Hij heeft vanaf 1972 langdurig antropologisch onderzoek in Australië verricht en zich daarnaast gespecialiseerd in de geschiedenis, cultuur en politiek van 'mainstream' Australië.

Beknopte historische context

Tot aan de Tweede Wereldoorlog was Australië's buitenlandbeleid een stuk overzichtelijker. Australië was een ver afgelegen deel van het Britse imperium. Toen de afzonderlijke staten van Australië in 1901 een federatie vormden en daarmee de geboorte van het huidige Australië inluiden, werd het bestuur vanzelfsprekend geënt op het Britse 'Westminster Model'. Ook de economie en defensie waren sterk afhankelijk van Groot-Brittannië, het moederland dat een wereldmacht was. Australië voelde zich een Europese enclave in een vreemde wereld. Indonesië werd door de Australiërs zelfs nog lang als de 'Far East' betiteld. De nauwe band met het moederland was de enige garantie om stand te kunnen houden tegenover de Aziatische noorderburen. De vrees dat het dunbevolkte Australië wel eens onder de voet gelopen zou kunnen worden door het overbevolkte Azië was een reden te meer die nauwe banden te blijven koesteren.

Na 1945 zag Australië dat het onvoorwaardelijke vertrouwen in – en de afhankelijkheid van – het snel slinkende Britse imperium aan herbezinning toe was. Europa was geen macht van betekenis meer in het gebied en de voormalige koloniën waren zelfstandige landen geworden met sterk nationalistische gevoelens. Australië stond er als westers land alleen voor en moest zich bezinnen op zijn positie. Het gevolg was een langzame verschuiving van een oriëntatie op Europa naar die op de Verenigde Staten. Dat was de nieuwe grootmacht, die bovendien ook aan de Pacific grensde. Die verbondenheid ging zo ver dat Australië later zonder aarzeling troepen naar Vietnam stuurde om aan Amerikaanse zijde mee te vechten. Het motto van een van de meest invloedrijke politici in die tijd was: 'all the way with LBJ', oftewel tot het bittere einde aan de zijde van de Amerikaanse president Lyndon B. Johnson.

Premier Julia Gillard tijdens de opening in 2011 van de nieuwe Australian Multicultural Council (AMC), dat adviseert over de waarborging van etnische en culturele diversiteit. Foto senator Kate Lundy

Australië ziet zich als een hub tussen Oost en West

In beide wereldoorlogen bewees Australië een trouwe bondgenoot van Engeland en de geallieerde zaak te zijn. Vele Australische soldaten hebben die trouw met hun leven moeten bekopen. Eerst tussen 1914 en 1918 op de slagvelden in het Midden-Oosten en de loopgraven van Frankrijk en Vlaanderen met ruim 60.000 doden, daarna in de Tweede wereldoorlog waar zo'n 40.000 Australiërs sneuvelden in zowel Europa als de Pacific.

Kentering

Net zoals in Europa en de Verenigde Staten bracht de Vietnam-oorlog ook in Australië een kentering in het denken mee. De felle protesten tegen de Australische betrokkenheid en de slechte afloop van die oorlog leidde in Australië tot de vraag: wie zijn we eigenlijk en wat is onze plaats in dit gebied? Het Vietnam-avontuur was weliswaar niet de enige oorzaak van die wijziging in opstelling,

Regionale samenwerkingsverbanden

Al in 1974 werd Australië toegelaten tot ASEAN, de *Association of Southeast Asian Nations*, weliswaar niet als volledig lid, maar als *Dialogue Partner*. Die status heeft het land nog steeds. ASEAN is opgericht om economische groei en sociale vooruitgang in Zuidoost-Azië te bevorderen. Voor Australië is de diplomatieke en culturele relatie met de constituerende landen van ASEAN van grote betekenis. Als tegenprestatie investeert het land tot op de dag van vandaag miljoenen in infrastructuur en immateriële zaken die het democratische proces in de lidstaten ondersteunen en bevorderen. Dan APEC, de in 1989 opgerichte *Asia-Pacific Economic Cooperation*, waar Australië volwaardig lid van is. Het is de belangrijkste organisatie van landen die aan de Pacific grenzen met als belangrijkste doel het stimuleren van economische integratie in de hele regio. Australië was een *'founding member'* en is nog steeds een van de drijvende krachten achter deze organisatie. In 2007 was het land zelfs gastheer van de jaarlijkse APEC-conferentie. Tot slot van het *Pacific Island Forum*, waar Australië al in 1971 ook een van de *'founding members'* was. In dit Forum van 16 landen uit de zuidelijke Pacific speelt Australië als regionale grootmacht een centrale rol, soms tot irritatie van de kleine landen, die zich enerzijds niet altijd wensen te schikken naar de wensen van hun grote broer, maar aan de andere kant afhankelijk zijn van Australische ontwikkelingshulp en bescherming. De meeste landen van dit Forum hebben Australië onlangs gesteund in zijn succesvolle campagne voor een zetel in de VN-Veilighedsraad.

maar versnelde wel het proces van verandering dat in Australië optrad. De zogenaamde *'White Australia'*-politiek (die ertoe leidde dat Australië vrijwel alleen immigranten uit Noordwest-Europa toeliet) ging op de helling, met als gevolg een grote toestroom van mensen uit Zuid-Europa, het Midden-Oosten en Azië. De jeugd, de *Aborigines*,³ de artistieke wereld en de nieuwe emigranten versterkten met hun groeiend zelfbewustzijn het gevoel dat de Australische samenleving aan heroriëntatie toe was.

Deze kreeg concreet gestalte toen in 1973 de sociaaldemocraten onder leiding van de legendarische Gough Whitlam de verkiezingen wonnen en daarmee een eind maakten aan een lange periode van overheersing van de conservatieven in politiek en bestuur. Hij veranderde de onhoudbare *'White Australia Policy'* in multiculturalisme, beloofde *Aborigines* landrechten en maakte als een van de eerste westerse regeringsleiders een politieke opening naar het China van Mao. Daarmee begon, zij het nog voorzichtig, een nieuw en onomkeerbaar tijdperk in het Australische buitenlandbeleid.

Verkiezingen 2013

Australië gaat dit jaar naar de stembus. Het zal weer een bikkelarde strijd worden tussen de regerende Labor partij en de oppositie, de Liberals. Maar wie er ook als overwinnaar uit de bus komt, het vinden van de juiste diplomatieke, militaire en economische balans tussen het Westen en het Azië-Pacific-gebied vormt voor elke regering de essentie van haar buitenlandbeleid.

Hoewel de marges ook hier klein zijn, leggen beide politieke blokken hun accenten traditioneel anders. Voormalig Liberal premier John Howard (1996-2007) zegt in zijn omvangrijke autobiografie helemaal geen moeite te hebben met de kwalificatie *'pro-American Anglophile'*.⁴ Hij doet die uitspraak in een hoofdstuk met de veelzeggende titel *Asia First, not Asia Only*.⁵ Hij slaagde er ook in zijn landgenoten ervan te overtuigen dat de Britse monarch het staatshoofd van Australië moet blijven (referendum 1999)⁶ en liet zich graag fotograferen bij de *Ashes*, een serie test-cricketwedstrijden die al vanaf 1882 tussen Australië en Groot-Brittannië plaatsvindt.

In diezelfde periode voerde oud-Labor premier Paul Keating juist campagne voor een republikeins Australië en pochte Kevin Rudd – die in 2007 Howard versloeg en Labor weer aan het bewind bracht – over zijn beheersing van het Mandarijn als

uitvloeisel van zijn jarenlange diplomatieke carrière in China.

Nog een voorbeeld. Vooral Labor heeft kosten noch moeite gespaard een zetel in de VN-Veilighedsraad te bemachtigen, terwijl de Liberalen daar minder waarde aan leken te hechten. Dat mag misschien een gevolg zijn van hun huidige oppositionele rol, maar het was ook een signaal: waarom miljoenen besteden aan geld en menskracht in een jarenlange lobby voor een positie van slechts twee jaar?

Labor wil juist uitdragen dat deze zetel in de Veilighedsraad de internationale aanwezigheid en daarmee verantwoordelijkheid van Australië nog prominenter voor het voetlicht brengt. Maar de Liberalen grepen onlangs de eerste de beste vergadering waar hun land aan deelnam aan om daar grote vraagtekens bij te zetten. Australië onthield zich namelijk van stemming over de kwestie van een eigen staat voor de Palestijnen en de oppositie noemt dit gezichtsverlies op het internationale toneel.

Toch lijken deze verschillen vooral symbolische waarde te hebben en met name een rol te spelen in de binnenlandse politieke discussies. Want mochten de Liberalen de verkiezingen dit jaar winnen – en die kans is er zeker – dan zullen zij zich met evenveel verve die zetel in de VN eigen maken en zich even actief roeren binnen de diverse Aziatisch-Pacific samenwerkingsverbanden, zoals APEC, ASEAN en het *Pacific Island Forum*. Zelfs Howard, die zich, zoals gezegd, de titel *pro-American Anglophile* graag laat aanleunen, zegt in een adem daarna: *'...but I put relations with our Asian neighbours front and centre of our foreign policy'*.⁷

De verschillen tussen Howards stijl met nadruk op de traditionele Angelsaksische wortels en die van zijn Labor-tegenhangers die zich wat sneller met het Azië-Pacific-gebied profileren, hebben vooral betekenis voor het binnenlandse discours over de identiteit van het land. Dit discours wordt niet alleen opgeroepen door het veranderende zelfbeeld van Australië in de regio, maar ook door het feit dat inmiddels bijna een derde van de bevolking van ruim 22 miljoen geen West-Europese achtergrond heeft.

Bipartisan steun

Belangrijke internationale kwesties die in de komende jaren prominent op de agenda staan, kunnen in grote lijnen op de steun van beide partijen rekenen. Zo zal de door Labor-premier Gillard aangekondigde terugtrekking van de militaire missie in

Afghanistan in 2014 door welke regering dan ook doorgevoerd worden. Wel belooft Australië ook na die periode nog troepen in Afghanistan achter te laten om verder te helpen aan wederopbouw, veiligheid en het versterken van het democratische proces. Deze op handen zijnde veranderingen dwingen Australië nu al achter de schermen hard na te denken over de vraag waar de (militaire) prioriteiten daarna komen te liggen.

Premier Gillard heeft aangekondigd halverwege dit jaar het volgende *Defence White Paper* te presenteren, dat nu na vijf jaar aan herijking toe is. In een toespraak voor het *Lowy Institute*, een onafhankelijke denktank voor internationale politiek, noemde minister Stephen Smith van Defensie als eerste redenen voor een heroriëntatie de “... *on-going strategic shift to our region, the Asia Pacific and the Indian Ocean Rim, particularly the shift of economic weight to our region*”.⁸ Nieuw is de expliciete vermelding van de Indische Oceaan als aandachtsgebied, waarschijnlijk ingegeven door een aantal actuele ontwikkelingen: de noodzakelijke regionale aanpak van bootvluchtelingen en mensensmokkelaars, het blijvende belang van Indonesië als meest nabije buur en de recent aangehaalde diplomatieke en economische banden met India als opkomend ‘centre STET of gravity’ in dat deel van wereld.

Een recente publicatie van het *Strategic and Defence Studies Centre* van de Australian National University introduceert in dit verband het concept Indo-Pacific en benadrukt de toekomstige rol van Australië als volgt: “*Australia is in every sense well positioned to take the initiative as a hub for minilateral security diplomacy involving key Indo-Pacific powers the United States, China, India, Japan and Indonesia*.”⁹

Dit zijn weliswaar pas de brede en (over-) ambitieuze contouren in het aangekondigde *Defence White Paper 2013*, maar ze geven een duidelijke indicatie van de toekomstige positie die Australië als regionale factor van betekenis voor zichzelf ziet weggelegd in dat deel van de wereld. Die positie wordt nadrukkelijk bevestigd door de Verenigde Staten, die hun diplomatieke, economische en strategische prioriteiten naar dezelfde regio verlegd hebben. Illustratief voor het belang dat de Amerikanen toekennen aan Australië zijn de bezoeken van president Obama en recentelijk Hillary Clinton aan het land. Obama sprak het Australische parlement toe over samenwerking en de Australische minister van Buitenlandse Zaken Bob Carr noemde de alliantie met Amerika “... *the bedrock of Australia's*

defence, security, and strategic arrangements”.¹⁰ Clinton hield haar besprekingen, niet gespeend van symboliek, in Perth, West-Australia, waar ze het belang van de aangrenzende Indian Pacific Rim in de samenwerking tussen de twee landen benadrukte.

Ook dit gezamenlijke optrekken tussen beide landen kan op brede *bipartisan* steun rekenen. Hoewel de linkervleugel van Labor wat eerder geneigd is daarbij kritische noten te kraken, verdwijnt de kritiek als sneeuw voor de zon als Labor, zoals nu, de regering vormt. Diverse hartelijke ontmoetingen tussen Gillard en Obama, en de uitwisselingen op ministerieel niveau, illustreren dit gezamenlijk optrekken, waarvan de kern een verschuiving van focus naar het Azië-Pacific-gebied is.

Maar wat betekent dit voor de relatie met China? Australië heeft zijn economische groei van de laatste jaren vooral te danken aan de export van grondstoffen naar China, dat inmiddels een onmisbare handelspartner is geworden. Maar datzelfde China ziet de steeds inniger wordende militaire samenwerking tussen Amerika en Australië met enig wantrouwen tegemoet. Tekenend is wellicht een Chinese reactie op de nog prille zetel voor Australië in de VN-Veilighedsraad: Peking verwacht dat Australië in de Veiligheidsraad een minder pro-Amerikaanse benadering kiest en de belangen van zijn belangrijkste handelspartner (China) in internationale disputen niet uit het oog verliest. De zetel, zo zegt een Chinese ambtenaar in de Australische krant *Financial Review*, biedt het land de kans aan te tonen dat het een onafhankelijke buitenlandse koers kan varen (lees: niet aan de leiband van de Verenigde Staten).¹¹

De Australische regering reageert steevast met de verzekering dat de banden met Amerika al decennialang bestaan en zeker niet ten koste zullen gaan van de intensieve relatie met China. Het commentaar van premier Julia Gillard op de Chinese uitspraken over de rol van Australië in de Veiligheidsraad ligt daar in het verlengde van: “*We have a robust relationship with China...we are engaged with China deeply at every level*”.¹²

Maar een defensiespecialist van de *Australian National University* is minder optimistisch: “*Being on the council is going to cost us in terms of the relationships that matter most to us, particularly with the US and China*.”¹³ Gillard betitelt de vrees dat Australië beide relaties niet kan managen, als infantiel.

China vreest militaire samenwerking tussen de Verenigde Staten en Australië

Het manoeuvreren tussen deze posities zal de komende jaren nog heel wat diplomatieke evenwichtskunst vereisen, wie er ook na de verkiezingen de regering vormt. Minister van Buitenlandse Zaken Bob Carr werkt inmiddels aan plannen om de diplomatieke banden met China op hetzelfde niveau als die met de Verenigde Staten en Japan te brengen.¹⁴

'There goes the neighbourhood'

Deze ontwikkelingen op het supra-regionale vlak dreigen enkele problemen dicht bij huis te overschaduwen, waaronder de instabiele situatie bij enkele van de meest nabije burens, de kleine eilandstaten in de zuidelijke Pacific. In het *White Paper* over de *Asian Century* komt deze situatie nauwelijks aan de orde. Wellicht wordt dat in het *Defence White Paper 2013* gecorrigeerd, zo blijkt althans uit een toelichting van Defensie-minister Smith, die de veiligheid, stabiliteit en cohesie van 'our immediate neighbourhood' een strategische prioriteit noemt.

Meteen na het dekolonisatieproces in de tweede helft van de vorige eeuw leken de kleine eilandstaten en het omvangrijke Papoea-Nieuw-Guinea een geleidelijke ontwikkeling naar democratie en stabiliteit in te zetten. Maar de praktijk bleek ook hier weerbarstig en de afgelopen twee decennia kenmerken zich vooral door instabiliteit, etnische conflicten en zelfs tot het om zeep helpen van de zo prille democratie. Waar in de westerse stereotiepe beeldvorming de Stille Zuidzee een oase van rust en harmonie hoort te zijn, laat de realiteit een andere werkelijkheid zien.

Zo maakt Australië zich al lange tijd zorgen over de situatie op de Fiji-eilanden, waar een militaire dictatuur vrijwel alle democratische verworvenheden opgeheven heeft: de media, vakbonden, wetenschap en rechterlijke macht staan onder censuur en zijn aan banden gelegd.

Fiji telt 332 eilanden, met een totale bevolking van ruim 800.000. Tot 1987 was het land een onafhankelijke monarchie met de Britse koningin als staatshoofd. In 2006 vond er de zoveelste staatsgreep plaats en stelde de zelfbenoemde president en legercommandant Bainimarama de constitutie buiten werking met de zogenaamde *Emergency Regulations*. Deze maatregelen geven hem de absolute macht. De staatsgreep heeft de relatie tussen Fiji en de landen van het eerder genoemde *Pacific Island Forum* ernstig verstoord. Fiji is geschrapt als lid van dit Forum, maar inmiddels hebben de Melanesische landen in dit gremium dat besluit weer ter discussie gesteld. Australië heeft

evenals Nieuw-Zeeland de diplomatieke banden met Fiji verbroken, maar uit een recente *poll* blijkt dat een meerderheid van de Australiërs vindt dat contacten op ministerieel niveau weer hersteld moeten worden.¹⁵ In de loop van dit jaar moet duidelijk worden of het regime in Fiji haar belofte om een jaar later verkiezingen te houden, zal inlossen.

Dit jaar is ook een belangrijk jaar voor een andere kopzorg van Australië: de situatie op de Salomonseilanden, een land bestaande uit meer dan 1000 eilanden met een etnisch diverse bevolking van ruim een half miljoen. In 2003 stuurde Australië op verzoek van de regering aldaar militairen en politie om samen met enkele andere landen van het *Pacific Island Forum* de rust en orde te herstellen. Deze Eilandenstaat was toen een typisch voorbeeld van een 'failed state', waar chaos, etnische conflicten, geweld, rechteloosheid en corruptie aan de orde van de dag waren. Inmiddels is de situatie genormaliseerd en begint Australië met het verminderen van zijn militaire presentie. Er blijft wel nog een politie-eenheid achter die in de komende vier jaar hulp verleent op het gebied van orde en veiligheid.

Dan Papoea-Nieuw-Guinea. Hoewel de situatie daar veel minder dramatisch is dan voorheen op de Salomonseilanden, loopt het land toch regelmatig ook aan tegen problemen van veiligheid, geweld en bestuurlijke chaos op nationaal en regionaal niveau. Papoea-Nieuw-Guinea – met bijna zes miljoen inwoners verdeeld over ongeveer 800 verschillende talen – is met Australië overeengekomen dat dit land zo'n 300 man politie en administratief personeel zal sturen om te helpen de ergste problemen op te lossen.

Tot slot Oost-Timor. In 1999 leidde Australië een internationale defensiemacht nadat de Oost-Timorezen zich in een referendum hadden uitgesproken voor onafhankelijkheid van Indonesië.¹⁶ De actieve rol die Australië onder leiding van premier Howard speelde bij het proces van onafhankelijkheid heeft de relatie met Indonesië enige tijd, op zijn zachtst gezegd, ongemakkelijk gemaakt. Maar die is de afgelopen paar jaar sterk verbeterd en de onrust in Oost-Timor lijkt op dit moment tot het verleden te behoren. Vandaar dat Australië in 2013 de *International Stabilisation Force* (ISF), waar het met 400 man personeel een leidende rol speelt, hoopt af te bouwen.

Naast militaire en politionele middelen zet Australië ook grote sommen ontwikkelingshulp in om stabiliteit en vooruitgang bij zijn onmiddellijke burens te helpen bevorderen. Via *AusAid* kunnen deze lan-

Het westerse
stereotiepe beeld
van de Stille
Zuidzee als oase
van rust klopt niet

den dit jaar zo'n 1,2 miljard Australische dollars tegemoet zien.¹⁷

Australië hoopt met deze middelen zijn invloed op de ontwikkelingen in het gebied te kunnen behouden en te versterken, zeker nu ook China steeds vaker op dit toneel verschijnt. Nog zeer recent bezocht een hoge Chinese delegatie Fiji, het land waarmee Australië juist vanwege de dictatuur zijn diplomatieke banden verbroken heeft. Inmiddels heeft ook Papoea-Nieuw-Guinea laten weten graag open te staan voor Chinese investeringen. Verwacht wordt dat dergelijke contacten in de zuidelijke Pacific in de komende jaren nog intensiever zullen worden.

The Ballad of East and West

Australië is al enkele decennia bezig zichzelf opnieuw uit te vinden¹⁸; zich te herdefiniëren als land met traditioneel westerse wortels in een Indo-Pacific context. Dat proces zal de komende jaren alleen nog maar intenser worden.

Er breken spannende jaren aan voor Australië. Als de voortekenen niet bedriegen, zullen de verkiezingen dit jaar bikkelhard worden, zeker nu premier Julia Gillard en oppositieleider Tony Abbott zich steeds vaker bedienen van – zelfs binnen de Australische politieke mores – ongekend felle persoonlijke aanvallen. Maar de thema's waarop ze elkaar bevechten, zijn vooral binnenlandse kwesties en, helaas, inmiddels ook pogingen karaktermoord op elkaar te plegen.

Waar het echter gaat om de grote lijnen van buitenlands beleid, het afbouwen van de militaire missie in Afghanistan, de transitie in de Salomons, het belang van de *Asian Century*, de sterke alliantie met de Verenigde Staten en de noodzaak van stabiliteit in de zuidelijke Pacific – daar liggen behoudens accentverschillen de standpunten dicht bij elkaar.

Hoewel de praktijk nog vele malen weerbarstig zal blijken, ziet het land zich idealiter als een *hub* tussen Oost en West, een draaischijf tussen twee werelden die op economisch, militair en diplomatiek terrein steeds meer op elkaar aangewezen zijn. Is dit een begaanbaar pad? Sceptici wijzen vaak op Rudyard Kiplings beroemde gedicht *The Ballad of East and West* uit 1889. Die opent met de veel geciteerde regel: *Oh, East is East, and West is West, and never the twain shall meet.*

Maar optimisten zullen erop aandringen toch maar even verder te lezen en vooral de derde en vierde regel goed ter harte te nemen:

*But there is neither East nor West, nor Breed, nor Birth,
When two strong men stand face to face, tho' they come from ends of earth.*

De eerste regel van Kiplings poëtisch verhaal gold zeker voor de eerste 180 jaar van het hedendaagse Australië, maar het kan niet anders of de derde en vierde regel moeten de leidraad zijn voor de nabije en verre toekomst. Er is geen andere optie.

NOTEN

- 1 *Australia in the Asian Century* : <http://asiancentury.dpmc.gov.au/>
- 2 <http://www.theaustralian.com.au/national-affairs/opinion/a-chance-to-be-a-global-leader/story-e6f9gd0x-1226528453418>
- 3 Ad Borsboom, 'Van Uitsluiting tot Acceptatie: koloniale geschiedenis van Australische Aborigines'. In: *Leidschrift, Historisch Tijdschrift*, jrg. 26, nr 1, 2011: pp 33-49.
- 4 John Howard, *Lazarus Rising. A personal and political Autobiography*. Harper Collins Publisher, Sydney 2010, p. 522
- 5 *Ibid.*, pp. 513-532
- 6 Ad Borsboom, 'Australië toe aan staatshoofd met een eigen gezicht', in: *Algemeen Dagblad*, 3 november 1999.
- 7 John Howard, *Lazarus Rising. A personal and political Autobiography*. Harper Collins Publisher, Sydney 2010, p.52.
- 8 Minister for Defence – Speech to the Lowy Institute on the 2013 Defence White Paper, August 2012. <file:///localhost/Users/Ad/Desktop/Defence%20Ministers%20C2%BB%20Minister%20for%20Defence%20%E2%80%93%20Speech%20to%20the%20Lowy%20Institute%20on%20the%202013%20Defence%20White%20Paper.html>

- 9 Rory Medcalf, Director International Security Program Lowy Institute, November 2012: *Pivoting The Map: Australia's Indo-Pacific System*. http://ips.cap.anu.edu.au/sdsc/cog/COG1_Medcalf_Indo-Pacific.pdf
- 10 http://www.channelnewsasia.com/stories/afp_asiapacific/view/1232412/1.html
- 11 Australian Financial Review, 19 October 2012 http://af.com/p/national/china_warns_over_un_seat_sycophancy_F0M4ZS78UfSPLsmM2XDhBK
- 12 *Ibid.*
- 13 *Ibid.*
- 14 http://www.channelnewsasia.com/stories/afp_asiapacific/view/1232412/1.html
- 15 The Lowy Institute Poll 2012: Public Opinion and Foreign Policy. <http://www.loyyinstitute.org/publications/lowy-institute-poll-2012-public-opinion-and-foreign-policy>
- 16 Ad Borsboom, 'De kwestie Oost-Timor dwingt Australië tot evenwichtskunst', in: *De Gelderlander*, 21 september 1999.
- 17 <http://www.usaid.gov.au/countries/pacific/Pages/home.aspx>
- 18 Zie ook Stuart Macintyre, *A Concise History of Australia*. Cambridge University Press, Cambridge 1999, pp.236-274.

Afrika 2013: toneel van strijd en interne spanningen

In 2013 zal de aandacht van de internationale gemeenschap voor Afrika vooral uitgaan naar de brandhaarden Somalië en Mali. Maar ook in Centraal-Afrika is het onrustig. De dubieuze rol van de buurlanden in het conflict in Congo levert een explosieve cocktail op. En Zuid-Afrika, de locomotief voor het continent, kampt met toenemende sociale en politieke spanningen. Een somber vooruitzicht.

Ook het komende jaar belooft voor Afrika tumultueus te worden. Dit artikel richt zich op sub-Sahara Afrika, ook al is het duidelijk – zoals de nasleep van Libië en de crisis in Mali aangeven – dat de politieke en maatschappelijke veranderingen in Noord-Afrika onlosmakelijk verbonden zijn met de situatie in de rest van het continent. Het blijft echter een tweedeling die binnen vele overheden gehanteerd wordt en die niet zonder politieke gevolgen is. Al te vaak worden de verbanden tussen beide regio's niet of onvoldoende ingeschat.

Zoals dit ook de afgelopen jaren het geval was, blijven verkiezingen en politieke transitie bij uitstek de momenten van grote kwetsbaarheid. Het risico op uitbarstingen is vooral groot in staten met een zwakke institutionele basis. Bij deze veelal 'Winner takes all' -verkiezingen, vooral in landen die zich in een post-conflictsituatie bevinden, zijn uitbarstingen van geweld bijna vanzelfsprekend geworden. Recente voorbeelden zijn Kenia in 2007, Ivoorkust in 2010 en, recenter, de staatsgreep in Mali die plaatsvond in maart 2012. In het geval van Kenia en Mali gaat het om staten die eerder als (vrij) stabiel en democratisch werden beschouwd. Het Senegalese voorbeeld geeft juist aan dat ondanks een sterk oplopende spanning door een combinatie van interne en externe druk op de hoofdpersonen een effectieve transitie kan plaatsvinden. Het ligt buiten het bereik van dit artikel om dieper in te gaan op de specifieke factoren van succes en afgewende uitbarstingen.

Het is pas sinds de aanvang van de huidige crisis dat bedenkingen worden geuit bij de 'realiteit' van het Malinese politieke systeem. De democratie bleek al met al om een flinterdun laagje vernis te gaan, de 'donor darling' is niet meer. Mali is niet het enige land waar de donorgemeenschap collectief de andere kant uitkijkt "omdat we nu eenmaal succesverhalen nodig hebben" en waar de vooruitgang in het behalen van de Millenniumdoelstellingen – al te vaak een verhaal van statistieken – een effectieve politieke benadering in de weg staat. In situaties zoals die in de Democratische Republiek Congo (DRC), waar in 2011 zeer problematische verkiezingen plaatsvonden, erkennen we juist (met tegenzin) de uitslag bij 'gebrek aan alternatief'.

Terrorisme in de Hoorn en de Sahel

In de afgelopen jaren werd ook Afrika in toenemende mate een toneel in de strijd tegen het internationale (moslim)terrorisme, met takken van Al-Qaida in West Afrika (AQMI¹), Somalië (Al-Shabaab) en met deze netwerken verbonden groepen als MUJAO² in Mali en Boko Haram in Nigeria. AQMI en MUJAO lijken zich momenteel sterker te installeren in het door hen gecontroleerde noorden van Mali. Al-Shabaab moet echter territorium opgeven in Somalië, waar het tegenover een interventie staat van de Afrikaanse Unie, de *African Union Mission for Somalia* (AMISOM), ondersteund door de internationale gemeenschap

Hans Hoebeke is directeur van het Afrika Programma bij Egmont – Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen te Brussel.

De Somalische bevolking voelt zich vaak geïntimideerd door de aanwezigheid van gewapende beveiligingsmedewerkers, aldus de Europese Commissie ECHO. Foto ECHO/Phillipe Royan

(vooral de Verenigde Staten en de Europese Unie). Somalië en Mali blijven voorlopig de twee crises waarnaar de meeste internationale – en vooral Europese³ – aandacht zal blijven uitgaan. Positief is dat in beide gevallen de EU-aanwezigheid binnen een bredere regionale strategie valt. Die regionale benadering blinkt echter uit in holistische vaagheid. Bovendien is het de vraag in hoeverre met de belangen en wensen van de regionale actoren rekening wordt gehouden.

In het geval van Somalië is de *Intergovernmental Authority on Development* (IGAD) het regionale kader waarin het politieke proces plaatsvindt, een organisatie die echter tot voor kort verlamd werd door de conflicterende belangen van haar leden. Al-Shabaab verliest terrein, vooral in de steden. Dit is ontegenzeggelijk positief, toch blijft het de vraag of het in de huidige situatie mogelijk is de verschillende regionale belangen te verzoenen met de wederopbouw van een effectieve staat in Somalië. Er zijn spanningen tussen de pas geïnstalleerde en eigenzinnige Somalische president Hassan Sheikh Mohamud en Kenia, dat in het grensgebied en de stad Kismayo proxy's lijkt te ondersteunen en daarmee, hoewel lid van AMISOM, een andere richting inslaat.

Het is duidelijk dat het regionale politieke kader van West-Afrika (*Economic Community of West African States*, ECOWAS) onvoldoende capaciteit en draagvlak heeft om zijn rol in de Mali-crisis ten volle op zich te nemen. Algerije en Mauritanië,

twee cruciale buurlanden van Mali, maken geen deel uit van ECOWAS. Algerije, dat in het verleden sterk betrokken was bij politieke processen tussen de Toereg en de Malinese overheid en dat de thuisbasis is van de islamitische organisatie AQMI, is een cruciale maar ook bijzonder complexe actor in het Sahel-dossier. De onzekerheid omtrent de houding van Algerije, dat momenteel een militaire interventie in Mali lijkt af te wijzen, is een teken aan de wand. Er bestaat een duidelijke tweedeling rond de urgentie voor een militair optreden: met Frankrijk en een deel van ECOWAS aan de interventionistische kant, en de Verenigde Staten, de Verenigde Naties en een ander deel van ECOWAS met een meer voorzichtige houding. Het is een moeilijke verhouding, waarbij de huidige AU-voorzitter, president Yayi Boni van Benin, recentelijk zijn onvrede over de voorzichtige houding van de VN onderlijnde.

Lemen reus zonder voeten?

De Afrikaanse Unie bevindt zich momenteel in een diep dal. De verkiezing van de nieuwe voorzitter van de Commissie van de AU verliep uiterst moeizaam⁴ en resulteerde in veel interne frustratie. De leden zijn het oneens over de koers en een aantal dossiers blijft de organisatie sterk verdelen. Een andere cruciale uitdaging voor de AU betreft de financiering van de organisatie: deze blijft voor meer dan de helft afhankelijk van externe fondsen. Het gevolg is een groot gebrek aan daadkracht – niet geheel in tegenstelling tot die andere

Unie overigens. De nieuwe Commissievoorzitter, de Zuid-Afrikaanse Nkosazana Dlamini-Zuma, is net als haar voorganger een bijzonder ervaren diplomate, maar haar verkiezing en de druk die Zuid-Afrika ervoor uitoefende, heeft de angst voor Zuid-Afrikaanse dominantie binnen de AU verder versterkt.

Eerder heeft de AU reeds een belangrijke politieke nederlaag opgelopen bij het afwijzen van de NAVO-interventie in Libië. Zuid-Afrika had ook sterke bedenkingen bij het optreden van de VN (lees: Frankrijk) in Ivoorkust. Waar voorganger Jean Ping werd aangewreven iets te veel te dansen op een partituur die niet in Afrika werd geschreven, wacht Dlamini-Zuma de moeizame taak om zowel binnen Afrika als daarbuiten de AU enige geloofwaardigheid te bezorgen. De Zuid-Afrikaanse diplomatie heeft deze slag binnengehaald, het heeft er echter ook menige verloren door een vaak zeer ideologische, pan-afrikanistische benadering die op het continent geen algemene steun heeft.

Somalië en de Sahel zullen wellicht ook het komende jaar de AU-agenda domineren. Maar de organisatie blijft ook betrokken bij de grote spanningen tussen de beide Soedans en operaties tegen het Oegandese LRA (*Lord's Resistance Army*), dat zich momenteel voornamelijk verschanst in de Centraal-Afrikaanse Republiek.

Politieke onzekerheid in Oost-Afrika

De twee centrale spelers STET in Oost-Afrika, Ethiopië en Kenia, die een cruciale regionale rol spelen in de Somalië-crisis, worden momenteel geconfronteerd met grote interne politieke onzekerheid. In augustus 2012 overleed – onverwacht – de sterke man van Ethiopië, premier Meles Zenawi. Zijn opvolging verloopt in alle rust en volgens de constitutionele regels. Het is echter onduidelijk wie momenteel effectief de macht in handen heeft in het land dat kampt met een grote interne verdeeldheid en dat jarenlang op sterk autoritaire wijze werd geleid. Met het verdwijnen van de regionale leidersfiguur is de politieke positie van Ethiopië in ieder geval sterk verzwakt.

In maart 2013 worden in Kenia presidentsverkiezingen gehouden. De vorige verkiezingen, in december 2007, stortten het land in een diepe politieke crisis. In totaal vielen meer dan duizend slachtoffers in het vooral etnisch-georiënteerd politiek geweld. Een samenspel van interne krachten en Afrikaanse initiatieven kon een volledige

escalatie voorkomen. Een nieuwe, in 2010 aangenomen grondwet heeft mede door het trage wetgevende proces niet de gehoopte stabiliserende invloed gehad, terwijl die stabiliteit noodzakelijk is voor effectieve doorvoering van de vereiste decentralisatie en liberalisering. De voorbije maanden werden opnieuw gekenmerkt door geweld, waarbij het optreden van de veiligheidsdiensten wederom veel te wensen overliet. De juridische vervolging, mede door het Internationaal Strafhof, van de politieke leiders die betrokken waren bij het electorale geweld verloopt tergend langzaam en een aantal beklaagden wenst zich opnieuw kandidaat te stellen voor de aankomende verkiezingen. Kenia heeft zich het afgelopen jaar steeds actiever opgesteld in het Somalië-dossier, ook op militair gebied. De instabiliteit kreeg namelijk een te grote economische impact in het grensgebied. De dreiging van aanslagen door Somalische groeperingen in combinatie met het omstreden optreden van de veiligheidsdiensten, die het verwachte geweld tijdens de verkiezingen waarschijnlijk nauwelijks onder controle kunnen houden, vergroot de onzekerheid.

De onzekerheid rond de twee regionale machten, Ethiopië en Kenia, leek met name in het voordeel te werken van Oeganda, dat al jaren regionale grootmacht ambities koestert. Oeganda neemt deel aan de operaties tegen het LRA in de Centraal-Afrikaanse Republiek, maar levert vooral een cruciale bijdrage aan de AU-operatie in Somalië. Deze betrokkenheid heeft het land kwetsbaar gemaakt voor terrorisme, zoals duidelijk werd door een dubbele aanslag in juli 2010 in de hoofdstad Kampala, waarbij ruim zeventig mensen die naar de finale van het WK-voetbal keken, om het leven kwamen.

De betrokkenheid van Oeganda bij de nieuwe fase van het Congolese conflict doet enige afbreuk aan de positie van president Yoweri Museveni, die al sinds 1986 aan de macht is. Op zijn beurt dreigde Museveni met terugtrekking van Oegandese troepen uit Somalië, indien er gevolgen zouden vloeien uit het in november 2012 gepubliceerde VN-rapport over de huidige situatie in Congo, waar Oeganda bij betrokken is.

Crisis zonder einde? Congo en Centraal-Afrika

Centraal-Afrika, vooral Congo en Rwanda, en in mindere mate Burundi, bevinden zich opnieuw in een diepe crisis. De regionale betrekkingen leken de afgelopen jaren ogenschijnlijk te zijn gestabiliseerd, maar eind 2012 kwam het opnieuw tot mi-

litaire confrontaties tussen de rebellengroep M23 en het Congolese regeringsleger – of datgene wat daarvoor moet doorgaan. Eind 2011 vonden in Congo sterk betwiste verkiezingen plaats en de recente nederlagen verzwakken de positie van president Kabila nog eens verder. De M23 ontvangt volgens rapporten van een VN-deskundigenpanel steun van Rwanda en Oeganda.

Deze nieuwe ronde in het twintig jaar durende conflict, dat al twee maal eerder (in 1996-1997 en in 1998-2003) meerdere landen meesleepte in een conflict dat de 'Eerste Afrikaanse Oorlog' werd genoemd, heeft deze keer ook politieke schade aangericht in Rwanda. Een aantal landen, waaronder Nederland en het Verenigd Koninkrijk, heeft hulp gelden opgeschort. Andere landen staan onder druk hetzelfde te doen. Interessant is dat Rwanda in 2012 door de Algemene Vergadering van de VN werd aangemerkt als lid van de VN-Veilighedsraad voor de periode 2013/2014. Een bijzonder delicate situatie.

De toestand in Congo blijft intussen dramatisch: grote delen van het land, in het oosten maar ook daarbuiten, blijven buiten controle van de overheid. De Congolese regering boekte de afgelopen jaren nauwelijks vooruitgang in het versterken van haar capaciteit en in het aanpakken van de corruptie die het systeem treft tot in het hart. De president en de regering hebben een bijzonder zwakke machtsbasis, zowel intern als extern. Deze toestand biedt binnen Congo maar ook op regionaal vlak grote kansen aan allerlei opportunisten en zal blijven zorgen voor grote instabiliteit. Een belangrijke vraag is welke actoren belang hebben bij het verstoren van deze, voor de Congolese bevolking zo dramatische, *status-quo*. Het zijn overigens niet alleen de oostelijke buurlanden die gebruik maken van de zwakte van Congo, ook de relatie met Angola is bijzonder complex.

De VN-vredesmissie in Congo, MONUSCO, is opnieuw verzwakt uit de recente crisis gekomen. Momenteel wordt de ontplooiing van een regionale troepenmacht vanuit de Ontwikkelingsgemeenschap van Zuidelijk Afrika (SADC) en/of de Internationale Conferentie voor de Grote Meren (ICGLR) voorzien. Deze troepenmacht zou gekoppeld worden aan MONUSCO. Een aantal cruciale zaken, zoals mandaat en financiering, blijft onduidelijk en het is de vraag of dit initiatief het regionale conflict beheersbaarder zal maken. Voor de toekomst van de regio zelf is het noodzakelijk een meer effectieve strategie te ontwikkelen.

Een sputterende locomotief?

In zuidelijk Afrika is de eerste blik gericht op Zuid-Afrika, dat in toenemende mate politieke en sociale spanningen kent. De sociale spanningen leidden op 16 augustus 2012 tot een zware geweldsuitbarsting in Marikana, toen 34 stakende mijnwerkers om het leven kwamen bij een treffen met de politie. Deze spanningen werpen een ander licht op de 'black economic empowerment'.

Een veelal aan de politieke groepering ANC (Afrikaans Nationaal Congres) gebonden elite heeft zich ingewerkt in de top van de Zuid-Afrikaanse economie. De sociale spanningen werden er vanzelfsprekend niet mee aangepakt. Binnen het ANC speelt nog een andere tendens die zich ook onder oud-president Thabo Mbeki uitte: de verstrengeling van de partij met het staatsapparaat (veelal de politie) en inlichtingendiensten. En ook nu, tijdens het presidentschap van Jacob Zuma, ontbreekt het niet aan aantijgingen van corruptie en patronage. De niet-ingeloste verwachtingen sinds het einde van apartheid in 1994 leiden binnen het ANC tot vermeende populistische bewegingen, zoals die van Julius Malema, de leider van de ANC-Jeugdliga die recentelijk uit de partij werd gezet.

Hoewel de volgende nationale verkiezingen pas plaatsvinden in 2014, zijn na het partijcongres in december 2012 de krachtsverhoudingen binnen het ANC duidelijker geworden. Onder andere huidig vice-president Kgalema Motlanthe, die als president de periode tussen Thabo Mbeki en Jacob Zuma waarnam, lijkt hier een belangrijke rol te gaan spelen. Of het congres de interne strijd en het factionalisme in de kiem zal smoren of verergeren, is de vraag.

En dan zijn er de verkiezingen in Zimbabwe, waar de bijna 89-jarige president Mugabe (ZANU-PF) het naar alle verwachting opnieuw zal opnemen tegen de oppositieleider Morgan Tsvangirai (MDC). Van tevoren zal via een referendum, als de ja-stemmen het halen tenminste, worden beslist over een nieuwe Grondwet. Sinds de geweldadige verkiezingen in 2008 besturen beide partijen samen in een ongemakkelijke coalitieregering het land. Ook al zal Robert Mugabe van het (politieke) toneel verdwijnen, het blijft zeer onwaarschijnlijk dat de ZANU-PF-elite de macht zal overdragen aan het MDC en Tsvangirai.

De recente spanningen in Zuid-Afrika werpen een ander licht op de 'black economic empowerment'

Somaliërs uit het dorp Maleel wachten terwijl een Amerikaanse helikopter voedsel dropt, gedoneerd door Australië. Pr-foto uit 2006 van expertinfantry

De inzet voor de komende verkiezingen, onder de schaduw van de problematische opvolging van Mugabe binnen de ZANU-PF, blijft dus bijzonder hoog.

Opnieuw een jaar van spanning

De aandacht van de internationale gemeenschap voor Afrika zal vooral uitgaan naar Somalië in de Hoorn van Afrika en Mali in de Sahel. In beide gebieden vinden confrontaties plaats tussen terroristische groeperingen en Afrikaanse troepenmacht, die internationaal worden gesteund met opleiding en financiering. Daarnaast zijn er de ontwikkelingen in Congo, waar na ruim 20 jaar crisis de externe frustratie over de schijnbare uit-zichtloosheid toeneemt. Dit levert in het gebied opnieuw een gevaarlijke en explosieve cocktail

op. De positie van Rwanda komt daarbij sterker dan voorheen onder druk een gegeven waarop de uitermate zwakke Congolese regering niet kan bouwen. En in Zuid-Afrika staat het ANC onder toenemende interne druk, waarbij machtsmisbruik en corruptie steeds meer aan de orde zijn. Een zorgwekkend gegeven voor de locomotief van het continent, terwijl ook die andere grote regionale spelers Nigeria, Kenia en Ethiopië met zware interne problemen kampen.

NOTEN

- 1 Al-Qaïda au Maghreb islamique.
- 2 Mouvement pour l'unicité et le Jihad en Afrique de l'Ouest.
- 3 In Somalië is de Europese Unie (EU) inmiddels actief met 3 onderscheiden EVDB-missies: een trainingsmissie voor Somalische militairen (EUTM Somalia), de anti-piraterijmissie (EUNAVFOR Atalanta) en een missie voor het versterken van kustwachtcapaciteit in de Hoorn (EUCAP Nestor). Daarnaast wordt de AMISOM-missie mede door de EU gefinancierd.

- 4 In Mali/Sahel ontplooidde de EU een missie (met ambitie tot regionale uitbreiding) in Niger (EUCAP Sahel Niger), daarnaast werkt men aan een trainingsmissie voor het Malinese leger en een ondersteuning van het regionale militaire initiatief van ECOWAS. Zes maanden na de eerste poging een voorzitter te verkiezen moest de oefening nog eens worden overgedaan, met al het gelobby dat hierbij komt kijken.

Oase van groei of zee van ellende? Het nieuwe Latijns-Amerika

Latijns-Amerika loopt over van zelfvertrouwen en bruist van de energie. Het afgelopen decennium

kende de regio een ongekende groei. Maar die groei lijkt steeds meer onder druk te komen staan.

Vier factoren dragen daaraan bij: diepgeworteld crimineel geweld, traditioneel machtsmisbruik,

een gapende ongelijkheid en een groeiende druk op de natuurlijke hulpbronnen.

Er zijn maar weinigen die het dieptepunt waarin Latijns-Amerika zich een decennium geleden bevond beter hebben kunnen verwoorden dan de kortstondige en zelf kastijdende president van Argentinië, Eduardo Duhalde. Verantwoordelijk voor het bestuur van een bankroet land, waar binnen een betrekkelijk korte tijd meer dan de helft van de bevolking in armoede was vervallen, zette de oudgediende peronist Duhalde aan tot een bittere beschouwing van zijn eigen falen en dat van zijn land: "Ik maak deel uit van het verleden, een verleden dat door Argentijnen in het algemeen als een nachtmerrie wordt beschouwd."¹

Het zware en turbulente verleden waar de oud-president over sprak, lijkt nu eindelijk uit het zicht te verdwijnen. De regio loopt over van zelfvertrouwen en bruist van de energie. Nu is het de president van Brazilië, Dilma Rouseff, die het spreekgestoelte van de Verenigde Naties betreedt en preekt over de wijze waarop ontwikkelde economieën moeten worden gerund. En het is de conservatieve leider van Chili, Sebastian Piñera, die hemel en aarde bewoog om 33 ingesloten mijnwerkers te redden, op een plek waar vier decennia geleden het militaire dictatoriale regime onder Augusto Pinochet zijn 'Caravan of Death' het bevel gaf tegenstanders op te sporen en op brute wijze te doden.

Latijns-Amerika heeft zich losgemaakt van schulden en instabiliteit en de rol van een wereldspeler op zich genomen – als regio met 577 miljoen inwoners, met drie staten vertegenwoordigd in de G-20 en door migratie sterke banden met

een groeiend electoraat in het hart van de politiek van de Verenigde Staten. Maar wie verder kijkt zal scheuren in dit rooskleurige beeld ontdekken: Latijns-Amerika kent nog steeds feodalisme (Paraguay en Honduras), een weer opborrelende onvrede onder de bevolking (Argentinië en Chili) en stevig verankerd, huiveringwekkend crimineel geweld (Mexico en Midden-Amerika). Maar de algemene trend van drastische vooruitgang gaat nog steeds op. De crisis die Argentinië een decennium geleden in verval bracht, markeerde het dieptepunt van een 20-jaar durende cyclus van geweld en malaise. Deze cyclus begon in 1982, toen het faillissement van Mexico op economisch gebied een 'verloren decennium' inluidde. Tegelijkertijd was het ook het moment dat militaire dictaturen, beginnend in Bolivia, Argentinië en Brazilië, hun machtsposities opgaven.

Tegen het eind van deze cyclus, in de tweede helft van de jaren 90, werd duidelijk dat pogingen tot economische liberalisering en democratisering weinig uithaalden om economische groei, politieke stabiliteit en sociale welvaart te herstellen. Ondanks enkele glimpen van hoop en een handvol modelstaten zoals Chili, waren de meeste landen verstrikt geraakt in een systeemcrisis, die veroorzaakt werd door een golf van [neo-liberale] experimenten.

Sommige landen raakten verlamd door de gelijktijdige ineenstorting van regeringen en banken. Ecuador kende een tekort van 8 miljard dollar in zijn financiële systeem, drie presidenten werden ten val gebracht en het land zag zo'n tien procent van

Ivan Briscoe is senior onderzoeker van de Conflict Research Unit (CRU) van Instituut Clingendael. Voorheen was hij onder meer verbonden als journalist aan de *Buenos Aires Herald* en de *UNESCO Courier*, als redacteur aan de Engelstalige editie van *El País* en als senior onderzoeker aan FRIDE (Madrid). Vertaling van dit artikel uit het Engels door Nicole Oudegeest en Sophie van Eck.

zijn beroepsbevolking verdwijnen door emigratie.² Colombia ging gebukt onder een wreed conflict met drie gewapende partijen en de grootste cocaïne-uitvoer in zijn geschiedenis. Een Republikeins Congreslid verwoordde de overheersende mening binnen de Amerikaanse veiligheidssector toen hij in 1998 tijdens een vergadering van een comité van het Huis van Afgevaardigden sprak over “de angstwekkende kans op een drugsstaat, slechts drie uur vliegen van Miami”.³

Caracas, Quito, La Paz en Buenos Aires waren elk minstens eenmaal het toneel van een massaal en traumatisch straatgevecht. In Peru, Argentinië, Paraguay en Venezuela sloegen presidenten op de vlucht, hoewel moet worden opgemerkt dat in het laatste geval Hugo Chávez 48 uur later al terugkeerde naar Caracas, omdat hij massaal gesteund werd door de arme bevolking waarop het leger noodgedwongen afdroop. Brazilië, de lompe reus van de regio, volharde in pogingen om de buitenlandse staatsschuld onder controle te houden. In 2002, maanden voordat hij de eerste linkse leider van zijn land zou worden, werd Luiz “Lula” Inácio da Silva vlak voor de verkiezingen gedwongen een akkoord te tekenen met het Internationaal Monetair Fonds dat een fiscale dwangbuis oplegde aan alle presidentiële kandidaten in ruil voor een reddingsplan ter waarde van 30 miljard dollar. “Zijn eerste jaar als president”, zo schreef de historicus Perry Anderson over Lula, “vernietigde alle hoop waarop de Arbeiderspartij was gebaseerd.”⁴

Herrezen als een feniks uit zijn as: groei, democratie en consolidatie

Zo stonden de zaken er dus voor in 2002. En achteraf gezien laat het proces vanaf toen een opmerkelijke en duurzame positieve ontwikkeling zien. Omstandigheden zoals een schulden-crisis of publieke onrust, die onaangenaam bekend aan kunnen voelen voor de hedendaagse Europeaan, zijn omgeslagen in robuuste economische groei en een stabiele overheid. Te midden van wereldwijde economische malaise vallen de prestaties van Latijns-Amerika op. Afgezien van de terugval van 2009, waarvan de ergste effecten werden gevoeld in de economieën die meer van de Verenigde Staten afhankelijk zijn, zoals Mexico en Midden-Amerika, is de regio gedurende een decennium veerkrachtig en zelfs optimistisch gebleven. De economische groei van Latijns-Amerika voor het komende jaar wordt door de Verenigde Naties op vier procent geschat.⁵ Volgens een recent rapport van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) zal van

alle 34 Latijns-Amerikaanse landen Chili in 2013 de grootste economische groei laten zien.

Hoewel deze economische groei voornamelijk is veroorzaakt door de export van goederen als olie, gas, biobrandstoffen, mineralen, metalen, soja, graan en vlees, zijn de baten van deze groei niet alleen terecht gekomen bij een kleine sociale elite. Het aantal arme inwoners is gedaald naar 167 miljoen, oftewel 29 procent van de bevolking: het laagste percentage sinds 1980, toen voor het eerst nauwkeurige statistieken werden bijgehouden. In 2002 leefde nog 44 procent onder de armoedegrens.⁶ Gezien de geschiedenis van koloniale gelaagdheid en duizelingwekkende inkomensverschillen is de afnemende ongelijkheid nog indrukwekkender dan die sterke daling van het aantal armen: een langzame, maar onmiskenbare trend in bijna alle landen. De middenklasse is fors gegroeid: volgens de Wereldbank met 50 miljoen in een periode van 10 jaar.⁷

Men zou verwachten dat op economische groei politieke stabiliteit volgt. In de meeste Latijns-Amerikaanse landen is dit inderdaad het geval, en wel zonder precedent. Rafael Correa, die president werd van Ecuador na een geestdriftige campagne waarin hij zich voordeed als een groot tegenstander van corrupte politici, is een goed voorbeeld van deze kentering. Sinds 1830 hebben de presidentstermijnen gemiddeld anderhalf jaar geduurd; tussen 1997 en 2005 had het land zelfs zeven verschillende machtshebbers. Correa daarentegen is inmiddels al zes jaar aan de macht. Volgens een opiniepeiling afgelopen jaar van onderzoeksbureau Mitofsky is hij de populairste leider van Latijns-Amerika met een waarderingpercentage van 80 procent, en heeft hij een grote voorsprong op de andere presidentskandidaten voor de Ecuadoriaanse verkiezingen van februari dit jaar.⁸

Ook in andere Latijns-Amerikaanse landen zitten politieke leiders lang in het zadel, maar geen enkel land kan tippen aan Venezuela met zijn Hugo Chávez, wiens grootste bedreiging na een nieuwe verkiezingsoverwinning vorig jaar oktober eerder kanker is, dan de oppositie. Met z'n tweeën lijken de Kirchners, Argentinië's regerende echtbaar, de langstzittende democratische regering te worden die het land ooit heeft gekend. Vergelijkbare stabiele regimes, met of zonder veranderingen in het leiderschap, kunnen over het hele continent gevonden worden, zoals in Colombia, Brazilië, Bolivia en Uruguay.

Heel Latijns-Amerika over één kam scheren zou natuurlijk misleidend zijn. Macht blijft verschuiven, zoals gebeurde in Mexico tijdens de verkiezingen van vorig jaar, die de *Institutional Revolutionary Party* (PRI) terug in het zadel bracht. Zeer verdeelde democratieën zorgen voor 'verdeeldheid in regeringen en roepen op tot mobilisatie of publiek verzet, al was het maar doordat verwachtingen te ver van de realiteit staan: dit is het geval bij de fel protesterende studenten in Chili, van wie 70 procent de eersten in hun familie ooit zijn die aan een universiteit studeren. Het continent lijkt nog steeds gepolariseerd te zijn, verscheurd tussen een anti-imperialistisch en Bolivariaans links (geleid door Chávez, Correa en Morales), een gematigd centrum-links, een centrum-rechts met een sterk geloof in de vrije markt, en een reeks niet te classificeren *caudillos*.

Maar zelfs met al deze voorbehouden in het achterhoofd kan worden vastgesteld dat de politiek in Latijns-Amerika op dit moment een gouden eeuw van democratische continuïteit en politieke consolidatie beleeft. Volgens de jaarlijkse opiniepeiling *Latinabarámetro* is de steun voor democratie als bestuursstelsel gestegen sinds het dieptepunt van 2002.⁹ Wat de Argentijnse presidente Cristina Fernández de Kirchner graag een "narrative of power" noemt, kan in het jargon van elke regering worden gevonden: centrumrechts Colombia spreekt over zijn 'locomotief voor ontwikkeling', links Venezuela over de 'vijf motoren van de nieuwe revolutionaire fase'. In uitwerking kan het beleid inzake belastingheffing, regulering, welzijn en privébezit variëren, maar beide zijden van het politieke spectrum, links én rechts, blijven zich voornamelijk richten op het versterken van de staat, het bevorderen van economische groei, het tevreden stellen van de consument en het waarborgen van toekomstige stemmen. Zoals een voormalig adviseur van President Álvaro Uribe het noemde, dit is een nieuwe vorm van universeel bestuur, dat leiders verbindt met de publieke wil: 'the State of Opinion.'¹⁰

Het laatste grote initiatief dat Latijns-Amerika op de agenda wil zetten binnen het mondiale debat, het matigen van het internationale drugsbeleid, past perfect binnen dit perspectief. Het is erop gericht de publieke belangen te verdedigen tegen buitenlandse druk. In het initiatief kunnen zelfs Guatemala's president Otto Pérez Molina, een gepensioneerd generaal die in eigen land tegen de guerrillabeweging heeft gevochten tijdens de burgeroorlog, en Uruguay's José Mujica, zelf een gepensioneerd guerrilla, elkaar vinden.

De Argentijnse
presidente Cristina
Fernández de Kirchner.
Foto Expectative online

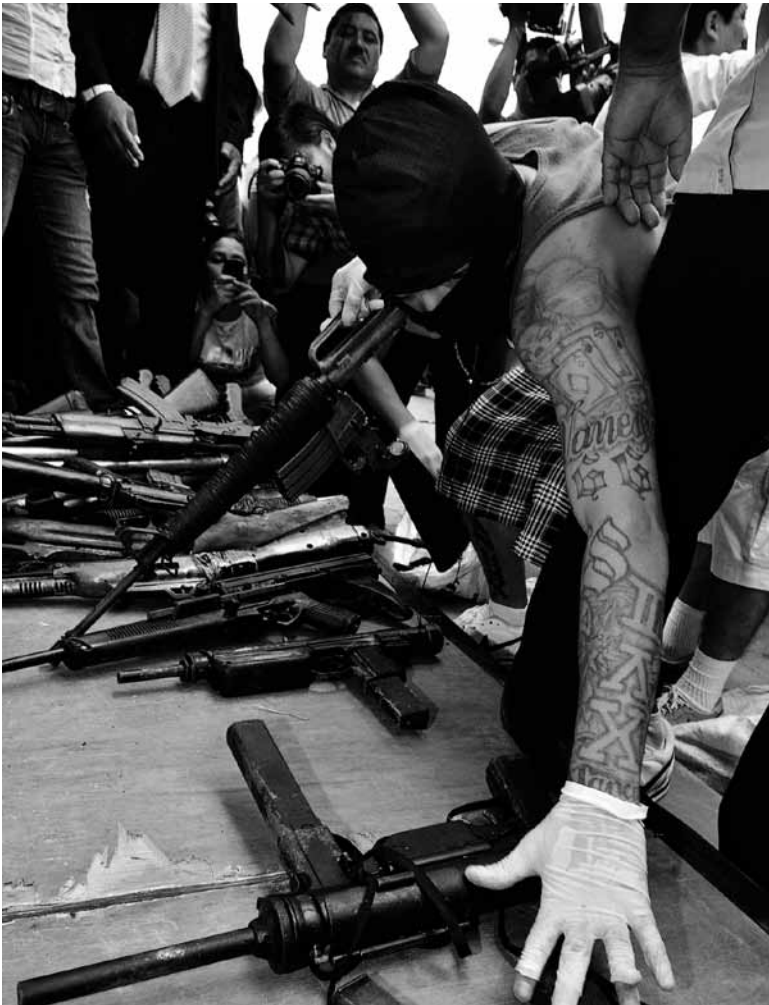
Problemen op komst

Maar dit rooskleurige beeld, ingegeven door constante economische groei, standhoudende democratieën en populaire leiders, komt niet geheel overeen met de realiteit van Latijns-Amerika anno 2013. Onzekerheid over de toekomst van de regio heeft niet alleen betrekking op een aantal alarmerende buitenbeentjes, zoals Honduras, het land met het hoogste moordpercentage ter wereld sinds de machtsgreep in 2009.

Ten eerste zijn er sterke historische redenen om te betwijfelen of de economische groei zal doorzetten. Ten tweede zijn er onmiskenbare aanwijzingen dat de regio zal blijven worstelen met sociale vraagstukken en politieke verdeeldheid die wel degelijk in omvang en verschijningsvorm aan het veranderen zijn, maar die nog niet zijn verdwenen. Het is in dit opzicht onthullend dat in het rapport van de Wereldbank over de snel groeiende middenklasse van het continent wordt toegegeven dat werkelijk gelijke kansen en opwaartse sociale mobiliteit "erbarmelijk laag" zijn gebleven.¹¹ De wijze waarop de Wereldbank de middenklasse kwalificeert met een inkomen van slechts 10 dollar per dag per persoon, toont eerder de geestdodende situatie van de 'working poor', dan dat het de vorming van een nieuwe klasse vol aspiraties voorstaat.

Het afgelopen jaar groeide de zorg dat de regio weer zal wegzinken omdat de vraag uit China binnenkort kan wegvallen, terwijl de economische groei van Latijns-Amerika zo afhankelijk is van export van goederen aan, met name, China. Latijns-Amerika heeft zich eerder in deze positie bevonden: tussen 1870 en 1980 groeide de regio weliswaar sneller dan de Verenigde Staten, maar voor en na die groeiperiode presteerde Latijns-Amerika zo rampzalig dat economische convergentie met het noorden uitbleef.¹²

Het Latijns-Amerikaanse recept voor succes berustte het afgelopen decennium op drie factoren. Sterke export en inkomsten uit het buitenland

Onder toezicht van de El Salvadoraanse politie en bisschop Colindres leveren leden van de Centraal-Amerikaanse bende Barrio 18 hun wapens in. Foto

Departamento de Seguridad Publica OEA

vormden een buffer tegen economische schokken. Relatief orthodox beleid verzekerde de regio van interne stabiliteit. Tezamen met grootschalig secundair onderwijs en nieuwe uitkeringsystemen zorgde dit ervoor dat de bevolking meer te besteden kreeg, wat resulteerde in een sterke groei van het aantal consumenten.

Elk onderdeel van deze economische drie-eenheid kan in dit jaar of het volgende onder druk komen te staan. De op export gerichte economie wordt geconfronteerd met de stagnatie van de Chinese economie,¹³ terwijl Argentinië's beleid van de radicale econoom en viceminister van economische zaken Axel Kicillof, het risico loopt een systeem-brede vertrouwenscrisis te genereren in een van de sleuteleconomieën van Zuid-Amerika. Maar met Brazilië dat bouwt aan een infrastructuurproject ter waarde van 66 miljard US dollar in de aanloop naar het wereldkampioenschap voetbal 2014 en de Olympische Spelen 2016, valt te betwijfelen of er een onmiddellijke crisis op handen is in het machtscentrum van de regio.¹⁴

Integendeel, voor de komende jaren mag verwacht worden dat de grootste onrust zal ontstaan omtrent een verscheidenheid aan institutionele en sociale erfenissen die politieke en economische stappen voorwaarts in de weg staan. Elk land gaat gebukt onder zijn eigen lasten van gevestigde belangen en geërfde sociale uitsluiting; in sommige landen, zoals in belastingparadijs Guatemala, lijken de gehele staat en het fiscale systeem er meer op gericht te zijn om ongelijkheid te versterken dan te verhelpen.¹⁵ Over het algemeen zijn er vier overkoepelende problemen te onderscheiden die het ongenoegen in Latijns-Amerika zullen blijven voeden.

De eerste daarvan is de golf van crimineel geweld die over Mexico en Midden-Amerika raast, die ook Venezuela heeft getroffen en die Colombia maar blijft teisteren, ondanks genomen veiligheidsmaatregelen. Het geweld houdt ook de Braziliaanse steden in zijn greep en kan in meer of mindere mate over het gehele continent ontwaard worden. Een combinatie van wetteloosheid en transnationale georganiseerde misdaad blijkt zeer bedreigend voor de algehele veiligheid. Dit is zeker het geval in een context van sterke rivaliteit tussen de verschillende drugskartels en corruptie op staatsniveau. Het voorbeeld bij uitstek is Mexico, waar een heftig debat wordt gevoerd over de geschatte 60.000 drugs gerelateerde moorden onder voormalig president Felipe Calderón. Een alarmerend verslag suggereert zelfs dat bepaalde (links georiënteerde) politici zich inlaten met misdaad en optrekken met islamitische groeperingen in een poging Washingtons gezag in de regio tegen te gaan.¹⁶

Welke richting Latijns-Amerika op zal gaan vanuit deze criminele situatie is moeilijk vast te stellen. De publieke roep tot daadkrachtig optreden blijft sterk, ondanks dat de effecten van *mano dura* ('het beleid van de ijzeren vuist') over het algemeen contraproductief zijn geweest. De dialoog aangaan met criminelen is een mogelijkheid, zoals sinds kort in El Salvador; daaraan kleven echter veel risico's. Maar niets doen, kan leiden tot sociale segregatie, wetteloosheid en een algemeen wantrouwen tegen de staat.¹⁷ De democratie zal het wellicht overleven, maar dan slechts als instrument van populistische leiders en voor de behartiging van gevestigde belangen.

Dit raakt aan een tweede punt van zorg. Hoewel regeringen langer stand houden en aan populariteit winnen, blijft het oude machtsmisbruik aan de orde van de dag: patronage, corruptie, intimidatie van opposenten en critici, te machtige leiders en vriendjespolitiek. Zelfs de meest radicale pogingen

om bestuursvormingen door te voeren, of het nu gaat om het plan van Chávez om 50.000 gemeenteraden op te richten, of de opkomst van de Cámpora-jongerenbeweging in Argentinië, lijken op den duur terug te vallen in herkenbare patronen van selectieve gunsten en de onderdrukking van afwijkende meningen, die plaats vinden binnen een verticale en ondoorzichtige machtsstructuur. In plaats van de politiek te veranderen, ontpoppen nieuwe en aanstormende leiders zich tot wat een Argentijnse intellectueel de *oligarquias guarangas* noemde: de vulgaire oligarchen.¹⁸

Ten derde tonen statistieken van de Wereldbank en andere bronnen aan dat Latijns-Amerika nog veel werk te verrichten heeft om de gapende ongelijkheden te corrigeren door middel van een meer progressief belastingsysteem. Hoewel inkomensverschillen nog steeds kleiner worden, worden deze ruimschoots tenietgedaan door andere, diepgewortelde vormen van segregatie in onderwijs, gezondheidszorg, transportmogelijkheden en toegang tot langlopende kredieten. In veel sloppenwijken van de grote Latijns-Amerikaanse steden blijft er gebrek aan een goede riolering en een effectief systeem van eigendomsbewijzen, terwijl de rijken zich achter de muren van afgesloten compounds verschansen.

Resteert de kwestie die niet zozeer met het behoud van de explosieve economische groei te

maken heeft, als wel met de werkelijke kosten van de groeiende druk op de natuurlijke hulpbronnen in de verlaten en slecht beschermde gebieden van Latijns-Amerika. De vele buitenlandse investeringen in Colombia verplaatsten zich snel naar olierijke grensgebieden waarover de staat weinig controle heeft en waar niet-staatelijke gewapende groepen de dienst uitmaken: dit is de cruciale context waartegen de huidige Colombiaanse vredesonderhandelingen tussen de regering en de FARC plaatsvinden. Elders, in Bolivia, Ecuador en Guatemala, leidt het inheemse verzet tegen binnendringende multinationals tot instabiliteit, zelfs al zijn progressieve regeringen wanhopig op zoek naar nieuwe inkomstenbronnen.

Elk van deze vier belemmeringen voor de ontwikkeling van de Latijns-Amerikaanse regio zal een rol spelen in 2013 en daarna. Het algemene beeld van de regio blijft waarschijnlijk voorzichtig optimistisch, gedragen door economische groei en democratie, ook al zijn burgers verontwaardigd over onveiligheid, een gebrekkige overheid en het verdwijnen van een collectief sociaal leven. Op internationaal terrein zal Latijns-Amerika waarschijnlijk mondiger worden, maar dat geluid zal niet altijd eenduidig zijn. Intern zal het blijven schokken en schuren in de metropolen, en terwijl men sterk afhankelijk blijft van de export van grondstoffen uit het binnenland.

NOTEN

- 1 Quote uit een interview met Eduardo Duhalde: 'Espero que Argentina no neceste de nuevo un bombero de president', *El País*, 11/04/03.
- 2 Jacome, Luis I, 'The Late 1990s Financial Crisis in Ecuador: Institutional Weaknesses, Fiscal Rigidities and Financial Dollarization at Work', *International Monetary Fund working paper*, 2004.
- 3 'Uneasy allies: Bogota Aid: To Fight Drugs or Rebels?', in: *New York Times*, 02/06/98. Voor meer informatie over het onderwerp: de Amerikaanse demonisering van Colombia, zie ook het essay door Juan Gabriel Tokatlíán, 'La Construcción de un 'Estado Fallido' en la política mundial: el caso de las relaciones entre Estados Unidos y Colombia', in: *Análisis Político* vol 24 no. 64, 2008.
- 4 Anderson, Perry, 'Lula's Brazil', in: *London Review of Books*, 2011.
- 5 Comisión Económica para América Latina, 2012. *Perspectivas económicas de América Latina 2013*. Santiago: CEPAL.
- 6 Comisión Económica para América Latina, 2012. *Panorama social de América Latina 2012*. Santiago: CEPAL.
- 7 World Bank. 2012. *Economic Mobility and the Rise of the Latin American Middle Class*. Washington DC: World Bank; 'Gini bank in the bottle', in: *The Economist*, 13/10/12.
- 8 Gebaseerd op een onderzoek onder 20 landen in de regio, door Consulta Mitofsky. De resultaten kunt u hier vinden: <http://www.latribuna.hn/2012/09/24/mandatarios-de-ecuador-y-el-salvador-evaluados-con-nota-sobresaliente/>
- 9 Deze verbetering sinds 2002, toen slechts 48 procent het eens was met de stelling: "democratie is te verkiezen boven elk ander regerings-systeem", is opmerkelijk. De steun voor democratie blijft echter rond de 60 procent zweven, met regelmatige schommelingen. Zie ook: Corporación *Latinobarómetro*, 2011. *Informe 2011*. Santiago, p. 30.

- 10 Interessant is dat de uitvinder van deze 'slogan', José Obdulio Gavina, de neef is van wijlen de Colombiaanse drugsbaron Pablo Escobar. Zie ook deze uitstekende analyse van het acht jaar lange regeren van president Álvaro Uribe: Ronderos, María Teresa. 2010. "El Pacificador." *Revista Semana* 04/08/10. <http://www.semana.com/politica/pacificador/142613-3.aspx>
- 11 World Bank, p. 8.
- 12 Przeworski, Adam and Curvale, Carolina. 2008. a.w. noot 7 'Does Politics Explain the Economic Gap between the United States and Latin America?', pp 104-105. In Fukuyama, Francis (ed). *Falling Behind*. Oxford: Oxford University Press.
- 13 Zie het debat met betrekking tot de goederenprijzen en Brazilië, aangezwengeld door Sharma, Ruchir, 'Bearish on Brazil', in: *Foreign Affairs* May/June 2012.
- 14 'Facing headwinds, Dilma changes course', in: *The Economist*, 18/08/12.
- 15 Er is uitgebreid onderzoek gedaan door zowel de OECD en CEPAL naar de distributie-effecten van uitgavenspatronen van de overheid. Een interessant nieuw onderzoek naar dit onderwerp is de Social Inclusion Index, door *Americas Quarterly*, zie: http://www.americasquarterly.org/charticles/Charticle-The_Social_Inclusion_Index.html
- 16 Farah, Douglas, *Transnational Organized Crime, Terrorism and Criminalized States in Latin America: An Emerging Tier-One National Security Priority*. US Army War College Strategic Studies Institute, 2012.
- 17 Blanco, Luisa, "The Impact of Insecurity on Democracy and Trust in Mexico." *Rand working paper*, March 2012.
- 18 *Clarín*, "Aquellas 'oligarquias guarangas', de ayer y de hoy." 30/11/12.

Hoe hittebestendig is het Europees Project?

De vuurproef van 2013

De eurocrisis had niet op een beroerder moment kunnen komen. Voor de oplossing van deze crisis staan alle seinen op meer Europa, terwijl Europa qua legitimiteit en draagvlak juist aan een sabbatical toe is. Voor het eerst kan de Europese eenwording niet verdedigd worden als een project dat gegarandeerd welvaart brengt. De EU en de euro staan voor jonge generaties juist symbool voor recessie en massawerkloosheid.

De Europese Unie is dol op crises, wordt vaak gezegd. Dat zijn immers de momenten waarop bewogen en geschoven wordt, en dus substantiële voortgang gemaakt kan worden met het integratieproces. Alleen wanneer de Europese fiets dreigt om te vallen, gaan de halsstarrige en weerspannige nationale lidstaten op de pedalen staan, zo heet het dan, en worden beslissende stappen gezet op weg naar een “ever closer Union” of “Towards a Genuine Economic and Monetary Union.”

Maar hoe dol is de Europese Unie op de huidige crisis? Gaat het ook deze keer lukken de vallende, blauw-gele fiets met kracht en snelheid weer omhoog te trekken? Of is deze crisis van een ander kaliber, en heeft die – en dan hou ik onmiddellijk met de fietsmetafoor op –, de ketting onklaar gemaakt, of in ieder geval de derailleur ontregeld? Dat lijkt een van de kernvragen voor dit moment en de komende jaren.

In deze crisis komen veel dingen tegelijk samen. Dat maakt de situatie uiterst onvoorspelbaar en labiel. De grootste instabiliteit komt natuurlijk voort uit de eurocrisis, de schulden crisis van banken en landen in de eurozone. De gammel ontworpen muntunie bleek niet bestand tegen de schokgolven van de internationale kredietcrisis. De onevenwichtigheden tussen de landen in de eurozone vielen ten prooi aan de internationale financiële markten. De muntunie zakte door haar knieën, met grote economische, sociale en (geo-)

politieke gevolgen.¹ Inmiddels staat de muntunie op een gevaarlijk kruispunt. Vier scenario's zijn denkbaar²: 1. Het politiek doormodderen op de huidige weg; 2. Het uiteenvallen van de muntunie; 3. Het ontstaan van een kleinere integratiekern in een kleinere muntunie; of 4. De ‘vervolmaking’ van de muntunie met een fiscale en politieke unie.

Welk scenario zich zal ontwikkelen, wordt bepaald in een uiterst complex en woelig krachtenveld. De (gekozen) Europese politici zitten ingeklemd tussen aan de ene kant hysterische financiële markten en aan de andere kant electorale markten die onderhevig zijn aan wat politicologen inmiddels de ‘Populistische *Zeitgeist*’ noemen. Daarbij komen de oplopende economische en geopolitieke spanningen tussen Noord en Zuid in Europa, en die tussen eurozone-leden en niet-eurozone-leden. Met name de rol van het Verenigd Koninkrijk zal daarbij doorslaggevend zijn. *In or out*, wel of geen ‘Brixit’: Britse uittreding uit de Europese Unie?

Van de complexe klempositie waarin de Europese politiek zich momenteel bevindt, is de Duitse Bondskanselier Angela Merkel de personificatie. De Oost-Duitse domineesdochter laat zich het hoofd niet op hol brengen, maar wikt en weegt en schaakt als de tactische natuurkundige die ze ook is. Daarmee legt ze de Unie haar tempo op, mede gebaseerd op het grote zelfvertrouwen van een nog altijd goed draaiende Duitse economie. Wel lijkt haar regeerstijl aan een chronisch

gebrek aan richtinggevend en mobiliserend leiderschap, wat de toekomst van het Europese Project in een grijze mist blijft hullen. Dat gebrek aan richting en zekerheid is niet zonder gevaar. Al denk ik dat Merkel goed aanvoelt dat visionaire Europees-federale toekomstmuziek nog veel meer schade dreigt te berokkenen bij grote delen van de Europese bevolking, voor wie de Europese trein in de afgelopen decennia al veel te snel en te ver voortgedenderd is. 'Eliteproject Europa' dreigt uit het zicht van de volgers te raken; dat is een nachtmerriescenario voor elk idee van een Europese democratie.

De eurocrisis had niet op een beroerder moment kunnen komen. 'Diepere integratie bij minder draagvlak': met die vijf luttele woorden kan de ogenschijnlijke *mission impossible* van Europa op dit moment worden gekenschetst. Voor de oplossing van de eurocrisis staan alle seinen op meer Europa, meer verplichtende vormen van integratie en wederzijds afgedwongen discipline, terwijl Europa qua legitimiteit en draagvlak juist eerder aan een *sabbatical* toe is. Aan een rustpauze om de wonden te likken van de kortsluiting tussen eliteproject Europa en grote delen van de bevolking, bij wie het draagvlak voor het almaar intensiever wordende Europees Project niet of nauwelijks aanwezig bleek, zoals de Grondwetsreferenda hadden aangetoond, noch qua kennis van de Europese bestuurslaag, noch qua betrokkenheid bij de Europese dimensie van maatschappelijke vraagstukken. Het naoorlogse droombeeld van een *ever closer union* leek op zijn grenzen gestuit. Politiek, democratisch en psychologisch.

De eurocrisis is dan ook een kwestie van tragische timing. Want juist de eurocrisis heeft de Europese spagaat nu op scherp gezet. De spagaat tussen voortgaande integratie en noodzakelijke consolidatie. Consolidatie, een pas op de plaats na de Europese *Big Bang*, Lissabon-agenda's, de kortsluiting van de Franse, Nederlandse en Ierse referenda en de algehele *clash* tussen populisme versus globalisme, die ook het Europese draagvlak ondermijnt. In landen als Frankrijk en Nederland doorklieft de Europese kwestie de *mainstream* middenpartijen, omdat zich zowel links als rechts op de flanken grote, assertieve anti-Europese formaties hebben ontwikkeld. In Nederland de PVV en de SP; in Frankrijk Marine Le Pen's *Front National* en *Front de Gauche* van Jean-Luc Mélenchon.

De idee was de Europese Unie in iets gematigder, rustiger vaarwater te brengen, om mensen mee te kunnen nemen in een meer vertrouwenwekkend,

beschermend verhaal over Europa. De dynamiek van een Eurocratische, overbelaste interpretatie en implementatie van de *Four Freedoms* (vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van ieder om God te aanbidden op eigen wijze, de vrijwaring van gebrek en de vrijwaring van vrees) zou wat worden getemperd, evenzo de permanente uitbreiding met steeds nieuwe lidstaten. In plaats daarvan zou gezocht worden naar een hernieuwde verankering van het Europese Project in de nationale democratie van de lidstaten, bijvoorbeeld via een grotere rol van nationale parlementen.³ Deze 'renationalisering' van de Europese samenwerking heeft zich wel voorgedaan op het niveau van regeringsleiders in de Europese Raad – dat heeft het nieuwe woord 'regeringsfederalisme' opgeleverd – , maar deze heeft vooralsnog allesbehalve een democratische tegenhanger gekregen.

Juist op dat delicate balanspunt van integratie versus consolidatie, is de grote *kladderadatch* van de eurocrisis nu uitgebroken, daarmee alle haarscheuren en ambivalenties van de Europese Unie op maximale spanning zettend. Inderdaad, een kwestie van tragische timing.

Problematischer misschien nog is, dat de eurocrisis een grote trendbreuk betekent in de verhouding tussen Europees Project en Europese bevolking. Voor het eerst na de Tweede Wereldoorlog kan de Europese eenheid niet meer verdedigd worden als gegarandeerd 'welvaartbrengend' project. Integendeel. Voor jonge generaties – van Spanje tot Finland – staan de EU en de euro vandaag symbool voor recessie, massawerkloosheid, economische teruggang. Het Europees Project moest het al nooit echt hebben van zijn 'input-legitimiteit' – om het heel zacht uit te drukken. (Eerder zou ik de EU een democratisch gedrocht willen noemen, dat op zeer gespannen voet staat met de enige geteste democratie, de nationale). Maar de EU kon als grote Supermarkt wel verdedigd worden als een economische groei voortbrengend besturingsmodel. Dat vergulde voor velen de 'democratische pijn'. Dat de Europese muntunie nu, al dan niet terecht, als oerbron gezien wordt van draconische bezuinigingspolitiek, economische terugval en massawerkloosheid, dreigt het draagvlak voor de EU aan te tasten en te ondermijnen. De EU en de euro staan niet meer symbool voor de redding van de nationale welvaartsstaat, maar voor de vernietiging van de verzorgingsstaat.

Daar komt nog bij dat deze algehele sociaal-economische teruggang gepaard gaat met een ongekend beroep op de Europese Unie als

Na de permanente uitbreiding met nieuwe lidstaten, was het de bedoeling om de EU in rustiger vaarwater te brengen

Het 'vol gas door met de integratie' is het meest hachelijke avontuur dat Brussel zichzelf kan aandoen

Solidariteitsgemeenschap. De redding van de euro met alle mogelijke middelen forceert tot ongekende transfers tussen banken en staten, en doet een groot beroep op de Europese belastingbetaler. De landen in de eurozone blijken plotsklaps niet op huwelijkse voorwaarden met elkaar en de euro getrouwd, maar in gemeenschap van goederen. Het is meer dan ooit een Onderlinge Waarborgmaatschappij geworden.

Dat beroep op onderlinge eurozone-solidariteit is juist problematisch in tijden van zware bezuinigingen, vooral nationaal. Tal van naoorlogse zekerheden worden versoberd en op de proef gesteld – van pensioen tot huizenmarkt. In veel landen bereikt het consumentenvertrouwen en het basisgevoel van sociale zekerheid in tijden van nood een *all time low*. Dat zet de volgende vraag meer dan ooit op scherp: hoeveel beroep kan men doen op Europese/internationale solidariteit als het idee gaat postvatten dat de nationale solidariteit zelf onder vuur ligt? Men kan dit plat-retorisch ook als volgt formuleren: hoeveel steun voor de Griekse schuldenproblematiek kan men vragen van Nederlandse belastingbetalers die zelf, wegens draconische overheidsbezuinigingen, na een jaar WW in de bijstand worden gezet?

Het 'vol gas door met de integratie', de boodschap van de notitie van 5 december 2012 van Van Rompuy c.s. – *'Towards a Genuine Economic and Monetary Union'* – is dan ook het meest hachelijke avontuur dat Brussel, gelet op de huidige ontvlambare maatschappelijke situatie, zichzelf kan aandoen. Veel van de in omloop zijnde beleidsmaatregelen om de eurocrisis te lijf te gaan, zijn afzonderlijk nog wel te begrijpen, maar tezamen forceren zij het Europees Project, via de bekende logica van de Brusselse fuik en de methode der voldongen feiten, in een ongekende stroomversnelling in federaal-centralistische richting. En dat terwijl de legitimiteitscrisis van Europa nog nooit zo aanraakbaar is geweest. Ik ben het wat dat betreft zeer met Fred van Staden eens, die in een vorig nummer stelde dat "het een illusie is te menen dat de voedingsbodempopulisme is opgedroogd".⁴ Wijsheid, bezonnenheid en zekerheid moeten dan de weg wijzen, niet onleesbare bouwstenen-notities van ongekozen Eurocraten.

Problematisch voor de nabije toekomst is dat zowel radicale eurofielen als radicale eurosceptici ons een extreme 'alles of niets-keuze' voorhouden. Of we koersen af op een volledig geïntegreerde en gecentraliseerde Verenigde Staten van Europa (zie Van Rompuy, Verhofstadt, Cohn-

Bendit, maar ook Barroso en Martin Schulz) of we keren helemaal weer terug naar de natiestaten (Wilders, Thierry Baudet). Twee opties. Geen middenweg. Een keuze tussen Scylla en Charybdis.

Dat is een voorstelling van zaken die grote zorgen baart omdat de overgrote meerderheid van de Europese bevolking helemaal niet voor een van die extremen wil kiezen, maar juist tussen die extreme opties in wil laveren, nu en in de toekomst. Men wil niet geheel terug naar de natiestaten. Geen 'Nexit, Dexit, Franxit, Spazit', of hoe je een exit uit de Europese Unie dan wel eurozone ook moet noemen, naar analogie van de Griekse 'Grexit'. Algemeen opteert men voor grensoverschrijdende Europese samenwerking, daar waar nodig en noodzakelijk. Maar dat is weer totaal iets anders dan een opheffing van de natiestaten, een totaal opgaan in een nieuw Imperium van 500 miljoen inwoners. Een Duits-Turks Europa, dat is ook bepaald niet het ideale toekomstbeeld van democratische vrijheid en sociaal geluk voor de doorsnee-Europeaan.

De vraag is: wat is wezen en wat is schijn? Hoeveel vaart zal het allemaal lopen? Welk deel van de Brusselse retoriek – de vergezichten – , moet als realistisch haalbaar worden ingeschat, en welk deel is vandalistische angstpolitiek tegen de bevolking? Helemaal gerust ben ik er niet op. Brussel heeft weinig besef van de kwetsbaarheid van het Europees Project – een fragiel samenwerkingsverband van historische natiestaten. Zoals ook liefde voor de rijke culturele geschakeerdheid van de landen en tradities in Europa in het *One-Size-Fits All-Europe* van eurocraten, economen, juristen en *multilevel-governance*-bestuurskundigen moeilijk te traceren valt. De Europese Unie als Neoliberale Harmonisatiemachine, hybride van Superstaat én Supermarkt: het is een nachtmerrie waar veel te weinig mensen in Brussel, Straatsburg en Luxemburg van wakker liggen. Dat verklaart de grote Brusselse Vervreemding en de kortsluiting tussen Europa-ingewijden en de 'nationale achterblijvers'. De dwingende logica die nu wordt omhelsd en geforceerd in de richting van een echte politieke unie, is daarom een levensgevaarlijke *chicken game* met de Europese bevolking.

Een Duits of een Brits Europa

Gaat dit allemaal goed aflopen? Ik ben daar zelf niet heel optimistisch over, eerlijk gezegd. Ik was wat dat aangaat onlangs getuige van een bijzonder moment, toen ik deelnam aan het Duits-Nederlands Forum in Berlijn, 'hoofdstad' van

Europa. Dat Forum is misschien niet wereldberoemd, maar zou per ongeluk wel eens het meest effectieve diplomatieke en buitenlandspolitieke instrument van Nederland kunnen zijn. Eén keer per jaar ontmoeten op tamelijk hoog niveau een Duitse en een Nederlandse delegatie elkaar op een gezamenlijke conferentie. (Bij navraag bij Duitse journalisten bleek mij dat maar weinig landen deze bijzondere Duitse eer van samenwerking wordt gegund: Frankrijk, Engeland, Israël, Turkije en Polen, en dus Nederland.)

De Europese samenwerking stond op de agenda. VNO-NCW-voorzitter Bernard Wientjes, volgens de krantenlijstjes de meest invloedrijke Nederlander, trad vanzelfsprekend op als voorzitter van de Nederlandse delegatie. De conferentie werd geopend door de Duitse en Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken, respectievelijk Guido Westerwelle en Frans Timmermans. Mooie, gloedvolle toespraken, helemaal volgens het boekje. Maar er was één woord dat bleef hangen in *die Weltsaal* van het *Auswärtiges Amt*.⁵ Het grote angstwoord dat met name in de speech van Westerwelle verborgen zat, was *Renationalisierung*. Dat dat begrip, op dat moment, op zo'n plek in een officiële speech als grootste angstbeeld opdoemt, vond ik veelzeggend. Zover is het dus al met de eurocrisis geko-

men, dat men niet meer om het woord 'renationalisering' heen kan. Als dreigingsscenario.

Blijkbaar worden er op het *Auswärtiges Amt* toekomstscenario's gemaakt waarin serieus rekening wordt gehouden met heftige renationaliseringskrachten in Europa. Als het goed is, hanteert men daarbij dan een dubbelzijdige hypothese. Renationalisering dreigt als de spanningen van de eurocrisis oplopen en Europa zo'n beetje uit elkaar valt. Maar renationalisering dreigt ook als het Europees Project onverhoopt voortdendert en juist die weerstanden oproept en krachten losmaakt die het beoogt te overstijgen, namelijk giftig nationalisme en xenofob populisme.

Wat dat betreft, zijn de tekenen niet onverdeeld gunstig. Vlak voor en na Berlijn sprak ik op twee conferenties in Oost-Europa (in Budapest en Kiev), precies over die thematiek: de opmars van nationalisme en extremistisch populisme in Midden- en Oost-Europa. In Budapest raakte ik verzeild op een conferentie onder de onheilspellende titel *Democracy, Freedom and Liberty in Central and Eastern Europe*. Die titel suggereert dat we in een tijdmachine teruggeschoten zijn van 2012 naar 1989, de dagen van de bevrijding van het Oostblok. Alsof er nu een Tweede Bevrijding nodig zou zijn. Opnieuw tegen de autocratische

De Hongaarse premier Victor Orbán, bijgenaamd 'Victator', met de voorzitter van de Europese Commissie José Barroso. Foto: Europese Commissie / Daniel Vogel

Voor de burger
is de Europese
trein te snel
doorgedenderd:
een nachtmerrie
voor de
democratie

machtsuitoefening door een één-partijsysteem. En voor vrijheid van meningsuiting en welvaart voor allen. Hoever kan de klok worden teruggedraaid? En wat is er in West-Europa schokkend weinig aandacht en politieke empathie voor de enorme 'Kater van de Democratie' die het oude Oostblok momenteel in een verlamdende greep houdt.

Hongarije zelf wordt met strakke hand geleid door premier Victor Orbán. Bijnaam 'Victator'. Orbán is de onbetwiste leider van de Fidesz-partij, die met 2/3 parlementaire meerderheid het hele land naar haar hand zet. Kritische media worden gemanipuleerd of opgerold; vriendjes worden in sjieke overheidsbanen gerommeld; de rechterlijke macht is onder druk gezet; met Brussel wordt permanent herrie geschopt; en alle nationale minderhedenkwesties zijn op scherp gezet. De Europese Commissie komt juristen te kort om Hongarije binnen de Europese rechtsregels te houden.

Wat zich in deze landen wreekt, is dat zich binnen één generatie drie enorme overgangen hebben voorgedaan, drie veranderingscrises. Eerst, na de opening van het IJzeren Gordijn, de zogenaamde transitiecrisis, de transformatie van communistische planeconomie naar liberale markteconomie. Vervolgens waren daar de enorme toetredingsfricties voor nieuwe lidstaten van de Europese Unie, en nu daar bovenop de mondiale financiële crisis en de eurocrisis.

Deze omwentelingen hebben in Midden- en Oost-Europa niets minder dan een sociale aardbeving veroorzaakt. Sommigen wisten zich buitensporig te verrijken, de meesten verloren alle grond en zekerheid onder hun voeten. Wie op zoek is naar een voedingsbodem voor populisme, nationalisme en extremisme, hoeft niet verder te zoeken.

Wat grote zorgen baart, is dat zelfs binnen de grenzen van de Europese Unie het westerse democratiemodel onder grote druk staat van het autocratisch democratiemodel – illiberale democratie, democratie zonder rechtsstaat – dat in het Rusland van Poetin en zijn oligarchen zijn rolmodel ziet. (Het fenomeen rukt op tot in 'het Italië van Berlusconi', en er schijnt zich nu zelfs een oligarch in de Oostenrijkse politiek te hebben aangediend.)

We naderen het moment (al denk ik zelf dat we het allang gepasseerd zijn) dat de uitbreiding van de Europese Unie zichzelf in haar staart bijt. Niet langer wordt stabiliteit door de EU geëxporteerd, maar voortaan wordt instabiliteit binnen de EU

geïmporteerd. Dat zou al betoogd kunnen worden voor de onverantwoord overhaaste opname van Bulgarije en Roemenië, maar het geldt zeker voor de toetredingslanden op de Balkan, waar oligarchen de staat, economie en misdaad in hun greep hebben.

'Ein europäisches Deutschland in einem deutschen Europa'

De sleutel van de toekomst van Europa ligt in Duitsland. Op het Duits-Nederlands Forum haalde ik daarom zelf het scherpe toekomstbeeld aan dat de Britse historicus Timothy Garton Ash, vrij naar Thomas Mann, naar voren heeft gebracht: *'ein europäisches Deutschland in einem deutschen Europa'*. Europa kan alleen dan succesvol blijven, alleen dan die merkwaardige Nobelvredeprijs trouw blijven en het Europese Sociale Model behouden, wanneer het Duitsland lukt (en gegund wordt door zijn Europese partners) om een verstandig evenwicht te vinden tussen de twee noties van Garton Ash: een Europees Duitsland en een Duits Europa.

Duitsland moet aan de ene kant niet 'te Europees' worden, te weinig gericht op Duitsland zelf. Want dat zou te veel druk geven op de Duitse binnenlandse verhoudingen, op de Duitse sociale markteconomie en partijdemocratie. Er verschijnen wat dat aangaat al tamelijk alarmistische studies over de opvattingen en houding van de Duitse middenklasse, die zich onder druk voelt staan van de globalisering. Thilo Sarrazin, oud-bestuurslid van de Duitse centrale bank en politicus die in 2010 een omstreden boek uitbracht, *Deutschland schafft sich ab*, waarin hij scherpe kritiek uitte op heersende opvattingen over de wijze van bestrijding van armoede in Duitsland, maar vooral ook op de immigratiepolitiek van dat land, lijkt me het topje van de ijsberg van het populistisch onbehagen dat zich ook in Duitsland onder de oppervlakte schuil houdt. Het grote geluk voor Duitsland en Europa is dat de Duitse economie dankzij de Aziatische Mercedes-koopzucht momenteel floreert (met een sluitende overheidsbegroting). Maar elk Europees Project moet ook een Duitse recessie of crisis kunnen overleven, wil hij duurzaam levensvatbaar zijn. Rapporten als het zojuist verschenen *Die Mitte im Umbruch. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2012*⁶ moeten wat dat betreft tot waakzaamheid leiden, zelfs in de zo voorbeeldig 'herbronde' naoorlogse Bondsrepubliek.

Tegelijkertijd mag Europa ook nooit 'te Duits' worden. De waarschuwing van Helmut Schmidt dat

'nationalen Größenwahn' nooit meer in Duitsland mag terugkeren, spreekt boekdelen. Mooi blijft ook de opdracht van Willy Brandt: "Deutschland soll immer ein Volk der guten Nachbarn sein." Een buurland als Nederland moet daar intensief aan meewerken.

Wel dient zich op korte termijn voor Nederland een netelige vraag aan. Hoe reageert ons land op een mogelijk 'in-or-out-referendum' in het Verenigd Koninkrijk? Wat is de Nederlandse positie met betrekking tot een 'Brixit', de Britse exit uit de Europese Unie? Hier botsen Nederlandse belangen en opvattingen hard op elkaar. Aan de ene kant de band met Duitsland en de Duitse economie en het belang van de eurozone. Aan de andere kant de voorliefde voor een zekere Angelsaksisch-Trans-Atlantische afstand van het Europese Continent en de omarming van de Angelsaksische vrije-marktfilosofie en een liberaal anti-etatisme, met name in de kring van de Nederlandse multinationals.

Kiest Nederland voor een 'Duits Europa' of voor een 'Brits Europa'? Of is die keuze allang voor Nederland gemaakt? Door de Van Rompuy-voldongen-feiten logica en door de parameters van de euro-reddingsoperatie? In dit blad zou dit debat met grote urgentie gevoerd moeten worden, juist omdat de Nederlandse 'elite' verdeeld lijkt te zijn over dit nijpende vraagstuk. Zo hebben de oud-bewindslieden Benschop, Wijers en Kok onlangs een lans gebroken voor een meer Brits

Europa, een pleidooi voor verdere Europese uitbreiding (Turkije, Oekraïne) met het oog op een grotere vrijhandelszone. Dit terwijl de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken Timmermans, zich toch meer op de Duits-Frans-Poolse Continentale lijn lijkt te positioneren.

Tot slot, in de uiterst vergaande geactualiseerde bouwstenen-notitie *Towards a Genuine Economic and Monetary Union*, formuleert Herman Van Rompuy c.s., de volgende voorwaarden voor het welslagen van de Grote Europese Sprong Voorwaarts:

"Ultimately, these far-reaching changes undertaken by the European Union in general and the Economic and Monetary Union in particular require a shared sense of purpose amongst Member States, a high degree of social cohesion, a strong participation of the European and national parliaments and a renewed dialogue with social partners. The openness and transparency of the process as well as the outcome are crucial to move towards a genuine Economic and Monetary Union."

De *blues* van het Europees Project is dat aan geen van deze voorwaarden voldaan wordt. Nu niet, en niet in de voorzienbare toekomst. Dat is de ware vuurproef van Europa.

NOTEN

- 1 Zie voor meer uitgebreide analyses: René Cuperus, Annelies Pilon en Jan Marinus Wiersma (red.), *Politiek van de Euro*, Van Gennep/Wiardi Beckman Stichting-Europafonds. Binnenkort te verschijnen.
- 2 *Die Eurozone im Jahr 2020. Zukunftsszenarien im Videoformat*, Internationale Politikanalyse Friedrich Ebert Stiftung, Berlijn, December 2012
- 3 Bijvoorbeeld door het kaartensysteem, waarbij nationale parlementen een 'gele' of 'oranje kaart' kunnen trekken als zij vinden dat voorgestelde Europese wetgeving niet in overeenstemming is met het principe van subsidiariteit (het beginsel dat een besluit alleen op Europees niveau genomen mag worden, als dat niet net zo goed (of beter) op landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau kan gebeuren).

- 4 Fred van Staden, "Terug naar de hoofdstroom? De verkiezingen en het buitenland", in: *Internationale Spectator*, nr. 11, november 2012, p. 522.
- 5 Dat was de locatie in het *Auswärtiges Amt*, het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken, waar die bijeenkomst plaatsvond. Overigens zie je aan zo'n locatie hoezeer de Duitse politiek aan lagen Duitse geschiedenis zit vastgeketend. Letterlijk en figuurlijk. Het gebouw waarin 'die Weltsaal' zich nu bevindt, was ooit ontworpen als Reichsbank van Nazi-Duitsland, de financier van de Holocaust. Hetzelfde gebouw was daarna meer dan 30 jaar lang in gebruik als zetel van het Centraal-Comité van de DDR van Honecker. Duitsers hoef je nooit met hun neus op de geschiedenis te drukken. Maar dit terzijde.
- 6 Oliver Decker, J. Kiess, E. Brähler, *Die Mitte im Umbruch. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2012*, Dietz/FES, 2012.

Gezocht: reële visies op Europa

Radicale meningen van de zogenaamde Eurofielen en Eurosceptici over de toekomst van het integratieproces winnen terrein. Vrijwel altijd blijken die gebaseerd op simpele sjablonen en tegenstellingen, waarvoor de geschiedenis gretig misbruikt wordt en die de complexe realiteit ernstig tekort doen. In plaats van radicalisering van het debat, hebben we reële visies op de toekomst van Europa nodig.

Juist Europese eenwording leidt tot oorlog', zo luidde de titel van een opiniestuk dat de kersvers gepromoveerde rechtsfilosoof en 'historicus' Thierry Baudet in juni publiceerde in *NRC Handelsblad*. Hij betoogde dat het proces van Europese integratie géén vredesproject is, maar juist een vorm van imperialisme, die uiteindelijk tot oorlog leidt. Zijn proefschrift, *'De aanval op de natiestaat'*, kan dan ook gezien worden als een frontale aanval op het hele project van Europese integratie, en als verdediging van de natiestaat die daardoor ernstig beschadigd zou zijn geraakt. Meer dan zestig jaar vrede? Enkel en alleen de verdienste van de NAVO, daar heeft de EU niets mee te maken. Welvaart? Daar heeft de EU evenmin aan bijgedragen. We zijn, zo stelt hij in een ander artikel, doelbewust het integratieproces ingelogen door de Europese elites. Baudet is niet de enige. Zo deed parlementair journalist Paul Jansen in juni jl. in *De Telegraaf* een gelijksoortige voorspelling, toen hij stelde dat de Europese Unie wel eens "daar kan eindigen waartegen zij is opgericht".

Tegengeluiden uit het andere kamp zijn er ook. De leider van de liberale fractie in het Europees Parlement, Guy Verhofstadt, publiceerde onlangs samen met de leider van de Europese fractie der Groenen Daniel Cohn-Bendit een boekje onder de strijdkreet: 'Voor Europa!' Hun boodschap: alleen de vlucht vooruit naar een federaal Europa en voortgaande centralisering kan de huidige problemen in Europa tot een oplossing brengen, en voorkomen dat we terugvallen in een duister nationalisme dat ons continent al zoveel onheil heeft bezorgd. Een federaal Europa waarin de

Noordelijke landen garant staan voor de schulden van de Zuidelijke landen, moet de euro redden.

Beide tegenpolen zijn voorbeelden van de radicalisering van het debat. Een radicalisering die gebaseerd is op simpele en vaak realiteitsvreemde sjablonen en tegenstellingen. Een radicalisering die zonder gêne de geschiedenis misbruikt en deze voor haar karretje spant. Een radicalisering die grenst aan wereldvreemdheid.

Zo onderbouwt Baudet zijn boude oorlogsvoorspelling met een hele reeks historische voorbeelden. Dat blijkt echter al snel een buitengewoon selectieve winkeltocht door de Europese geschiedenis te zijn, een winkeltocht die bovendien flink scheef groeit in vergelijking met het huidige proces van Europese integratie.

Zo zet hij de Europese integratie, zonder verdere kanttekeningen of nuances, probleemloos in een reeks van imperialistische pogingen tot creatie van een 'Europees Rijk' die alle tot grote ellende hebben geleid: de Europese droom van Napoleon, de veroveringsdrang van Hitler en de Europese integratie, het komt in de ogen van Baudet feitelijk allemaal op hetzelfde neer. Dat het in de genoemde voorbeelden om een gewelddadig proces van onderwerping ging, en de EU een samenwerkingsverbond is waar in hoge mate op grond van vrijwilligheid en democratische besluitvorming tot (selectieve) deelname besloten wordt, lijkt in zijn ogen geen factor van belang.

Niet alleen in de geschiedenis, ook in de toonaangevende literatuur over Europese integratie blijkt

Jozef Waanders

studeerde in 2012 af in de geschiedenis met een scriptie over de wording van het Europese Burgerschap. Thans rond hij zijn studie filosofie af en werkt voor de CDA-fractie in het EP

Baudet slechts naar eigen voorkeur gewinkeld te hebben. Zo wordt Allan Milward, een Britse historicus die een van de toonaangevende auteurs was in het debat over Europese integratie, in Baudets boek welgeteld nul keer aangehaald. En dat terwijl Milwards klassieke werk, *The rescue of the European nationstate*, de weerlegging inhoudt van Baudets these. Milward beweert namelijk dat de na twee wereldoorlogen failliete natiestaat alleen kon voortbestaan *dankzij* Europese integratie. De Europese Gemeenschap maakte beloften over welvaart en rijkdom mogelijk, die de failliete natiestaten de mogelijkheid boden zichzelf opnieuw uit te vinden. Europese integratie dus als redder in plaats van vernietiger van de natiestaat.

Op zijn zachtst gezegd lijkt het bij Baudet om een ideologisch gemotiveerde vorm van geschiedschrijving te gaan. Of erger nog: om bewuste geschiedvervalsing. Een doodzonde voor elke historicus. Om nog maar te zwijgen over zijn oplossingen: uittrede uit de EU en ontmanteling van de euro. Dat zal er, volgens een recent onderzoek van ING, toe leiden dat het bruto binnenlands product (bbp) van alle toonaangevende Europese economieën binnen twee jaar met tien procent zal dalen. Andere onderzoeken (van bijvoorbeeld de Duitse economische denktank de *Bertelsmann Stichting*) voorspellen zelfs een nog duisterder scenario: daling tot slechts een derde of een kwart van het huidige bbp in 2020. Een megacrisis dus. Baudet had in zijn zoektocht in de geschiedenis ook kunnen vinden dat een dergelijke economische neergang wellicht een nóg beter recept voor oorlog is dan de door hem zo gehekelde Europese integratie.

Het verhaal van Verhofstadt en Cohn-Bendit is niet minder realiteitsvreemd. De blinde vlucht naar een federaal Europa, als oplossing voor de huidige problemen, zal de spanningen verder doen toenemen. In het Zuiden gaan de mensen nu al de straat op tegen van hoger hand afgedwongen hervormingen. En in de Noordelijke lidstaten, waar kritische geluiden eveneens aanzwellen, zal een plan dat neerkomt op een jarenlange geldstroom van Noord naar Zuid uiteindelijk electoraal onverkoopbaar zijn. Daarvoor is het gevoel van onderlinge solidariteit en gemeenschappelijkheid simpelweg (nog) niet groot genoeg.

Daarnaast wordt in het federale ideaal onvoldoende doordacht wat de consequenties zijn van een dergelijke centralisering van bestuur en politiek. Ideeën over hoe de verschillende bestuurslagen zich tot elkaar dienen te verhouden en waar welke bevoegdheden zouden moeten komen te liggen,

treffen we in het manifest amper aan. Besef van de gevaren van een enorme centraliseringspolitiek al evenmin. Het was een van de voornaamste inzichten van de Franse politieke denker Alexis de Tocqueville, dat een te sterke en anonieme bestuurlijke centralisatie die zich de verantwoordelijkheden van lokale gemeenschappen toeëigent, het risico loopt uit te monden in een bureaucratistisch despotisme dat op termijn de democratie zal ondermijnen. Daarin, dat moet worden toegegeven, ziet Baudet wel degelijk een reëel gevaar van de Europese federale droom. Voor subsidiariteit, waarbij men aan hogere instanties alleen de bevoegdheden toekent die de lagere niet of minder goed kunnen uitoefenen, is in het denken van Verhofstadt en Cohn-Bendit namelijk geen enkele ruimte.

Opvallend is daarnaast om te zien hoe de twee Europarlementariërs het verleden op precies dezelfde wijze voor hun karretje proberen te spannen, als Baudet dat doet. Baudet durft Napoleon, Hitler én de Europese Unie over een kam te scheren. Cohn-Bendit en Verhofstadt doen exact hetzelfde, maar in een net iets andere combinatie: van Auschwitz naar de huidige conservatieve en nationalistische sentimenten loopt in hun ogen een directe lijn.

Beide kampen hebben de geschiedenis naar hun eigen gelijk toe geschreven. Beide kampen misbruiken daarmee de geschiedenis, die veel te weerbarstig is voor dergelijke interpretaties. Bovendien: bij uitstek in het geval van de Europese Unie kan de toekomst moeilijk aan de hand van het verleden worden gedeut. De EU is immers een politiek fenomeen *sui generis*, uniek in voorkomen en zonder precedent. Vergelijkingen met ambities van Napoleon en Hitler zijn kwaadwillig óf evident wereldvreemd. Voor een directe lijn van Auschwitz naar hedendaags nationalisme geldt precies hetzelfde.

Daarmee is niet gezegd dat er geen kritiek denkbaar is op het huidige functioneren van de Europese Unie. En evenmin dat er geen enkel waardevol aanknopingspunt in de betogen vanuit de verschillende kampen te vinden is. Dat Europa democratischer kan, bijvoorbeeld, klopt. Men zou daarom kunnen overwegen aan het Europees Parlement grotere bevoegdheden (initiatiefrecht?) toe te kennen ten opzichte van de Europese Commissie. De relatie tussen de EU en haar lidstaten zou, conform het subsidiariteitsprincipe, eveneens beter doordacht moeten worden. De Europese Commissie hoeft zich, om maar een voorbeeld te noemen, niet bezig te houden met

Zowel
Euro scepticus
Baudet als
Eurofielen
Cohn-Bendit
en Verhofstadt
misbruiken
zonder gêne de
geschiedenis

de dikte van tractorbanden in Europese regio's. Scherper toezicht op de grenzen van haar bevoegdheden zou soelaas kunnen bieden. Of een toegankelijker en sneller opererende Europese Ombudsman. Ook zijn er in institutionele zin nog wel de nodige verbeterpunten: zo lijkt een Euro commissie die door 27 gelijkwaardige commissarissen wordt aangestuurd, tot stuurloosheid veroordeeld.

Het zijn slechts enkele schoten voor de boeg. De cynici zullen dergelijke kleine verbeteringen ongetwijfeld als 'voortmodderen' betitelen. Maar crisistijd noopt tot bescheidenheid. Het eigen-

lijke probleem is immers veel wezenlijker: de complexiteit van de Unie en de huidige financiële problemen zijn ons boven het hoofd gegroeid. Talloze onderzoeken van economische, juridische of politicologische huize wijzen in totaal verschillende richtingen. Het échte totaaloverzicht, van oorzaken en consequenties, lijkt niemand nog te hebben.

De kamikaze-visies van federalisten en nationalist pretenderen wél helder zicht op de problematiek én de oplossing te hebben, op een volstrekt aan elkaar tegengestelde manier: ófwel breken we de EU tot de grond toe af en keren we terug naar

Boeken

Adriaan Schout

Cohn-Bendit en Verhofstadt: met zulke vrienden heeft de EU geen vijanden nodig

De Eurocrisis is een samenloop van diverse crises waar de EU mee kampt. Eén van de crises is een gebrek aan richting. Zonder helder doel is het moeilijk de burger enthousiast te maken over de EU, zo werd gesteld in moties van onder andere Alexander Pechtold in de Tweede Kamer. Het vervolmaken van de interne markt ('1992'-programma) en de weg naar de uiteindelijke euro waren motiverende doelen, maar op dit moment ontbreekt het daaraan. Waar gaat de EU naar toe?

Recent hebben twee gerenommeerde en zichtbare Europarlementariërs, Daniel Cohn-Bendit (de Groenen) en Guy Verhofstadt (de Liberalen), een vlammend betoog geschreven voor verdere federalisering: *VOOR Europa!*¹ Hun pleidooi kan gezien worden tegen deze achtergrond van ontbrekende vergezichten. Maar hun boekje is meer dan dat, het is een 'resolute' keuze voor een federaal Europa. Tevens is het een dreigement: als we niet kiezen voor het federalisme, dan vallen we terug in onze 'nationale vergeetputten'. Er is geen weg terug.

Hun pleidooi behelst dan ook dat de Europese Commissie omgevormd moet worden tot een heuse Europese regering. De Commissarissen moeten ministers worden onder democratische controle van het Europees Parlement. Alleen op deze wijze kan de EU haar ecologische, economische, grondstoffen- en internationale crisis stoppen.

Mensen die anders denken worden af geserveerd: "Het is nu of nooit" (p. 71), "het is vijf voor twaalf"

en "Europa heeft geen behoefte aan dwarsliggers" (p. 69). Conservatieven, nationalist en populisten worden op één hoop gegooid als "vijanden van Europa" (p. 37 onder andere). De oorlogstaal van het boek blijkt al uit de openingszin: "aanvallen is de beste verdediging". Hiermee biedt het boek weinig meerwaarde en komt het amper uit boven oppervlakkig gescheld op mensen die het niet "volstrekt" met hen eens zijn.

Er zijn meer crises in de EU, zoals een intellectuele crisis en de zorg over het Europese draagvlak onder de nationale bevolkingen. Cohn-Bendit en Verhofstadt gaan aan beide crises voorbij. In deze tijd lopen de gemoederen hoog op over mogelijkheden voor 'verdiepte integratie', over de vraag op welke niveaus die verdere integratie kan plaatsvinden, en over de betekenis daarin van het subsidiariteitsprincipe, waar voorop staat dat een hogere overheid (zoals de Europese) niet doet wat lagere overheden (zoals de individuele staten) kunnen afhandelen. Er is de komende tijd veel denkwerk nodig om tot afspraken te komen over hoe overheden in de Europese complexe werkelijkheid effectief en gecontroleerd kunnen samenwerken. Dit pleidooi voegt hier niets aan toe; het doet juist afbreuk aan de zoektocht naar werkbare structuren en draagvlak voor verdere eenwording.

Dit is niet de tijd met dit soort half doordachte plannen te komen om Europa en om de euro – sowieso half doordacht begonnen – te 'redden'. Misschien is in deze tijd aanval niet de beste verdediging, maar is eerder bezinning op haar plaats. Bezinning – op de vraag hoe de EU in deze crises is terecht gekomen, op alternatieven en op de betrokkenheid van burgers

Adriaan Schout is plv. hoofd van Clingendael Research. Hij is gespecialiseerd in Europees bestuur en Europese integratie.

een Europa van natiestaten, ófwel bouwen we de EU uit tot een federatie, en breken we natiestaten tot de grond toe af. Opvallend genoeg zien beide kampen in de gretig misbruikte geschiedenis hun eigen gelijk bevestigd. Dat alléén al zou tot relativering van hun pretentie moeten leiden.

Terug naar de realiteit. Een diepere doordenking van het wezen van de politiek doet de vraag rijzen of de afwezigheid van een volledig overzicht van oorzaken en consequenties niet eerder regel dan uitzondering is. Politiek is nooit iets anders geweest dan de kunst van het mogelijke (*l'art du possible*). De voormalige Britse premier Harold

Macmillan antwoordde eens op de vraag van een journalist wat hij het meeste vreesde, "Events, my dear boy, events." De politiek van de tegenwoordige tijd, zo stelt Luuk van Middelaar terecht in *De passage naar Europa*, is niets anders dan een ontvankelijkheid voor en een anticiperen op die gebeurtenissen, ook als een totaaloverzicht ontbreekt. Daarin schuilt juist haar scheppende kracht. Daarin schuilt juist haar mogelijkheid tot visievorming.

en lidstaten. De auteurs zullen deze gedachte afdoen als volstrekte vijandigheid ten aanzien van Europa.

Dat dit boek afgezien van trompetgeschal niet veel biedt, ligt niet aan de lengte. Het is een lui geschreven boek. De eerste helft bevat veel herhalingen waardoor de onderverdeling in de (titelloze) hoofdstukken onduidelijk is. Wie dan nog niet weet waar Cohn-Bendit en Verhofstadt staan, kan aan het tweede deel beginnen: een interview met de auteurs.

Het is moeilijk in te schatten welk publiek dit boek dient. Wie een informatief boek verwacht, zal dit vermoedelijk een onbevredigend werk vinden: in deze geloofsgetuigenis (p. 63) wordt niet veel informatie gegeven. Wie bedenkingen heeft bij een uitgesproken federaal model zal ook teleurgesteld zijn, omdat het intellectueel niet uitdaagt. Zelfs wie bekeerd moet of wil worden, is beter uit met iets wat meer structuur en inhoud heeft. De prijs van 15 euro is eveneens bedenkelijk. Politici worden betaald om te communiceren en om kiezers te informeren over hun inzichten en keuzes. Daar hebben zij bijvoorbeeld hun websites voor. Alleen de Grieken krijgen dit boekje gratis – vast een hele troost. Hun collega Europarlementariër Andrew Duff heeft ook een boekje over de EU geschreven dat niet alleen dieper gaat, maar ook gratis is te downloaden.²

Tevens is het boekje eendimensionaal geschreven: recht op het doel af. Het gevolg is dat tegenstrijdig-

heden gaan opvallen. De auteurs vinden dat de Europese Commissie onafhankelijk moet zijn, maar verderop moet de Commissie een regering zijn onder toezicht van het Europese Parlement. Er bestaan betere boeken over de toekomst van de EU die aanzetten tot nadenken, die informeren en die durven om te gaan met nuances en twijfel. Een voorbeeld daarvan is het boek van voormalig directeur-generaal van de juridische dienst van de Raad van Ministers, Jean-Claude Piris.³ Piris gaat juist in op het gevaar dat de onafhankelijkheid van de Commissie in het geding komt, als zij meer onder controle van het Europees Parlement komt te staan.

Op dit moment zijn discussies nodig om te informeren, om nuances te zoeken en om ervoor te zorgen dat de verborgen problemen en alternatieven voor het voetlicht komen. Het is prima om op stevige wijze stelling te nemen in die discussie, maar dan wel graag met respect voor andersdenkenden en met een beetje relativering. De EU heeft al last genoeg van zwart-wit denkers.

NOTEN

- 1 Cohn-Bendit, D., G. Verhofstadt (2012) *VOOR Europa*, Antwerpen: De Bezige Bij.
- 2 Duff, A., 2012, <http://www.policy-network.net/publications/4257/> On-Governing-Europe.
- 3 Piris, J.-C. (2012) *The future of Europe: towards a two-speed EU?*, Cambridge: Cambridge University Press.

De onrustwekkende reconstructie van Europa

Duitsland en Frankrijk domineren de Eurocrises. De andere landen (moeten wel) volgen. Hetzelfde geldt voor de Europese Commissie en het Europees Parlement. Functioneert de hele Europese Unie daardoor voortaan anders? En wat betekent dit dan voor Nederland?¹

De Europese Raad heeft samen met de Eurogroep² de initiërende, besluitnemende en deels zelfs toezichhoudende taken naar zich toe getrokken. Leiden de diverse eurocrises³ tot een paradigmawisseling, waarbij de politieke leiders een duikvlucht nemen van het communautaire niveau naar dat van de nationale staten tezamen?

Kenmerk van het communautaire Europa is dat het een uitgebalanceerd machtsevenwicht vormt tussen de grote en kleine landen. Daarin dus geen directoraat van de groten. De inbedding van de eeuwige Frans-Duitse spanning werd daardoor geregeld. Dit communautaire model biedt tegelijk bescherming aan de kleinere lidstaten. Met de huidige koers lijkt dit politieke evenwicht echter verloren. De situatie is nu al zo dat, als de Duitse bondskanselier Merkel iets niet wil, dat niet gebeurt, en andersom. Duitsland wordt zo de 'opperbaas'. Terwijl voor Nederland, als kleine lidstaat, de communautaire methode altijd heilig was.

Gaat de Unie door de verschuiving anders functioneren dan de verdragen voorschrijven en doorkruisen de staatshoofden en regeringsleiders het medebeslissingsrecht van het Europees Parlement? Of is die paradigmawisseling onzin? Want juist dank zij de crisis is de rol van de Commissie aanzienlijk toegenomen door de versterking van het Stabieliteits en Groeipact (SGP) via het *Sixpack* en het *Twopack*. Bovendien hebben de Commissie en zeker het Europees Parlement (EP) betreffende de Economische en Monetaire Unie (EMU) überhaupt relatief weinig bevoegdheden.

Eerst enkele van mijn eigen waarnemingen in Brussel.⁴ De vraag 'paradigmawisseling van communautair naar een intergouvernementele methode of niet' is voorgelegd aan een reeks politici, experts Europees recht en betrokken functionarissen.⁵

Grote landen overheersen

Waaruit blijkt dat de communautaire weg is verlaten? Vanaf de eerste dag van de crisis hebben de staatshoofden en regeringsleiders via de Europese Raad de Commissie pas ingeschakeld als het niet anders kon. Zie bijvoorbeeld de noodfondsen EFSF en ESM die de hoofdrol spelen in het oplossen van de problemen. De Commissie had daar meer uitvoerende en toezichhoudende taken kunnen krijgen. De Europese Raad heeft dat belet. Men schiep daartoe (in Luxemburg) de twee genoemde intergouvernementele nood-

In de EU heeft 'communautair' diverse betekenissen. Hier gaat het om de procedure voor de besluitvorming en het politiek handelen. Communautair betekent dan het samenspel tussen de Commissie als initiatiefneemster, het Europees Parlement en de Raad van Ministers, met vaak besluitvorming bij meerderheid. Bij de intergouvernementele methode (van nationale staten) liggen initiatief en unanieme besluitneming – vaak via de Europese Raad – bij de regeringen en de Raad van Ministers. Nadeel van deze laatste methode is dat de grotere lidstaten overheersen. De EU is een mix van beide methoden.

Jan Werts is EU-Mediacorrespondent in Brussel en lid van de Wetenschappelijke Adviesraad van het Montesquieu Instituut.

fondsen,⁶ met een Duitse directie. Het verzet van Commissievoorzitter José M. Barroso tegen een dergelijke aanpak had geen effect.

Herman Van Rompuy, de voorzitter van de Europese Raad, presenteerde in juni het belangrijke rapport 'Naar een echte Economische en Monetaire Unie'. Daarop besloot de Europese Top tot aanvullend Europees (bovenop het nationaal) toezicht op de banken. Er komt 'één enkel toezichtmechanisme', waarin niet de Commissie maar de ECB de hoofdrol krijgt. Hoewel ECB-president Jean-Claude Trichet destijds adviseerde de Commissie het toezicht op failliete eurolanden te geven, speelt zij geen hoofdrol in de trojka die nagaat of falende eurolanden steun verdienen. Parijs vindt het economisch bestuur van de Unie een taak van de grote landen en niet van de Commissie. Frankrijk is gecharmeerd van een

exploitatie van de satellieten bij de regeringen zelf te leggen. Zie ook hoe in juni 2012 de gezamenlijke regeringen het EP buitenspel zetten bij het bespreken van het Schengenbeleid. Of zie bijvoorbeeld hoe Frankrijk en Italië in 2011, buiten de Commissie om, hun grenzen sloten voor migranten van buiten de Unie.

Barroso wil kennelijk wel dansen naar het pijpen van de Europese Raad. In 2006 verklaarde hij geen wetgevende voorstellen meer te doen zonder dat het concept daarvan de Europese Raad is gepasseerd. Anders is de kans dat zulke voorstellen erdoor komen toch "vrijwel nul", aldus de

Het Stabiliteitspact is in 1997 tijdens de Top van Amsterdam geboren als aanvulling op artikel 104 (vermijden buitensporige overheidstekorten). Het Sixpack en het Twopack vormen recente aanscherpingen van het SGP. Het Sixpack omvat zes EU-regelingen die aangestuurd vanuit de Commissie het beheer van de euro fors aanscherpen. Het Twopack geeft de Commissie extra bevoegdheden bij haar begrotingstoezicht.

De Duitse bondskanselier Angela Merkel, Commissievoorzitter José Barroso en de voorzitter van de Europese Raad Herman van Rompuy. De Europese reuzen Duitsland en Frankrijk zijn soms al klaar met de besluiten als onze premier nog onderweg is naar Brussel voor Europees overleg. Foto EPP

intergouvernementele Europese Economische Regering. "Zodat Parijs aan de touwtjes kan trekken", zegt voormalig minister Ruding. Berlijn dwong, buiten de EU om, een Begrotingsverdrag⁷ af. Iedereen was daar tegen: de Commissie, het EP, de voorzitters Herman Van Rompuy (Europese Raad), Barroso (Commissie), Jean-Claude Juncker (Eurogroep) en alle 26 andere lidstaten. Zij hebben de intergouvernementele pil van kanselier Angela Merkel moeten slikken.

De machtsverschuiving naar de hoofdsteden vertoont zich allerwegen. Zie bijvoorbeeld het miljardenproject Galileo (Europese GPS). Voortdurend getwist over de financiering resulteert erin de

Commissievoorzitter,⁸ die zo zijn initiatiefrecht sterk relativeerde. Deze ondergeschikte positie zal Barroso hebben geholpen bij zijn herbenoeming door de Europese Raad in 2009. Barroso is zodoende het spiegelbeeld van zijn voorganger Walter Hallstein. Die werd in 1967 niet herbenoemd als Commissievoorzitter omdat hij het vertikte conceptvoorstellen aan de hoofdsteden voor te leggen.

Bezwaar tegen een te dominante rol van de Europese Raad is dat de grootmachten het voor het zeggen krijgen. Tijdens de eurocrises legde 'Merkozy' zelfs nog vóór de Europese Raad keer op keer de resultaten van het beraad vast. "Met

besloten vergaderingen, ingrijpende besluiten nemend die niet aanvechtbaar zijn, lijkt de Europese Raad ondoorgrondelijk en ver van het publiek. Parlementaire controle ontbreekt. Vaak lijkt het erop dat de grootste landen daar hun dictaten afgeven.” Deze klacht komt niet uit een kleine lidstaat, maar van premier Monti van Italië.⁹

Voormalig Commissievoorzitter Jacques Delors beschuldigt Herman Van Rompuy ervan het communautaire Europa om zeep te helpen. Zonder de communautaire methode redt Europa het niet, zegt Delors. Hij ziet de Unie dan afglijden naar een ‘Congres van Wenen’, vol egoïstisch nationalisme. De Fransman verwacht vervolgens overheersing van de Unie door Duitsland.¹⁰ Delors komt hier tot een interessante conclusie. Het inkapselen van Duitsland was altijd een belangrijk doel. Nu begint Duitsland echter de Europese Unie in te kapselen!

Hoe zien enkele goed ingevoerde experts dit?

Paradigmawisseling of niet?

De vraag ‘paradigmawisseling of niet’ beantwoordt professor René Barents uit Luxemburg, hoogleraar Europees Recht in Maastricht, zonder meer bevestigend. Hij publiceerde¹¹ veel over VEU en WVEU, verdragen die gaan over de belangrijkste waarden en doelstellingen van de EU.

“De EMU, zoals die in het Verdrag van Maastricht gestalte heeft gekregen, heeft een hybride karakter. Waar de Monetaire Unie een volledig communautair (supranationaal) karakter heeft, gezien de positie van het stelsel van Europese Centrale Banken ESCB en de ECB, is de Economische Unie sterk intergouvernementeel gekleurd. De twee hoofdinstrumenten [multilateraal toezichtstelsel voor de economische politiek en overheidsfinanciën en de buitensporige-tekortprocedure] vormen in hoofdzaak een aangelegenheid van de Europese Raad en de Raad van Ministers. De Commissie speelt daarbij slechts een ondersteunende rol [aanbevelingen, toezicht]. Deze formule werkt niet goed. In 2004 was de Raad bijvoorbeeld niet bij machte op te treden tegen Duitsland en Frankrijk om de buitensporige-tekortprocedure na te leven.”

Barents gaat verder: “Omdat de coördinatie van de economische politiek en de overheidsfinanciën via de genoemde instrumenten niet werkt, is het gevolg dat die coördinatie nu plaatsvindt door financiële instrumenten: bilaterale leningen aan Griekenland en leningen van het IMF, van EFSF

en ESM, en van de EU aan Ierland, Griekenland en Portugal. Deze *ad hoc*-regelingen zijn inmiddels geconsolideerd door het ESM-verdrag. Het Stabiliteitspact krijgt als hoofdregel de ‘règle d’or’ (geen overheidstekorten). Dit wordt vastgelegd in nationale grondwetten, even vooropgesteld dat dit allemaal lukt.”

“De paradigmawisseling komt verder hierin tot uiting dat de opstelling en toepassing van de genoemde verdragen nagenoeg volledig intergouvernementeel plaatsvinden. De bijdrage van de Commissie bij dit alles is hoofdzakelijk technisch (advies, gegevens, toezicht). De invloed van het EP is beperkt tot het ontvangen van informatie. Dit alles betekent inderdaad een institutionele omslag. In wezen is het communautaire model bij dit alles opgegeven”, aldus Barents.

Hoogleraar Tom Eijsbouts (Leiden) vindt de duikvlucht van het communautaire niveau naar dat van de lidstaten gezamenlijk nodig. “De besluiten komen vaak neer op overdracht van nationale autonomie. Dat ligt politiek en financieel gevoelig.”

Luc Verhey, eveneens hoogleraar in Leiden, ziet geen paradigmawisseling: “Wellicht kan men in de hiervoor genoemde gevallen [EFSF, ESM, etc.] wel spreken van een betekenisvolle accentverschuiving. Maar of die blijvend is? Het zou kunnen dat bij de haast onvermijdelijke voortgang van de Europese integratie de communautaire methode nieuwe kansen krijgt.”

Nederlandse Europarlementariërs zijn verdeeld

De Europarlementariërs Hans van Baalen (VVD), Thijs Berman (PvdA) en Sophie in 't Veld (D66) spreken van een trendbreuk. Zij betreuren het dat het intergouvernementele element voortaan sterker overheerst. Oud-minister Onno Ruding (CDA) en oud-Europarlementariër en huidige minister van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans (PvdA) zien dat eveneens zo. Corien Wortmann (CDA) echter niet. Als enige vindt zij dat de eurocrisis de communautaire methode juist heeft versterkt.

De genoemde Europarlementsleden zien tegelijk een belangrijke tegengestelde beweging. Met genoegen constateren zij met Ruding hoe de Commissie en het EP dankzij de eurocrisis via het versterkte SGP, het Sixpack en het Twopack, aan invloed winnen. Wortmann: “Dat Sixpack is een kleine revolutie in het economisch bestuur van Europa.” Het versterkt het toezicht op de

Van Rompuy
helpt het
communautaire
Europa om zeep.
En zonder de
communautaire
methode redt
Europa het niet

Oud-Commissievoorzitter
Delors

ationale begrotingen, met een stevige rol voor de Commissie als onafhankelijke scheidsrechter. Wortmann wijst ook op de rol van het EP als medewetgever in de financiële sector. Dankzij de stemprocedure, waar het EP op stond, wordt het voor de regeringen moeilijker een aanbeveling van de Commissie naast zich neer te leggen.

Wortmann en Dennis de Jong (SP) accepteren het intergouvernementele Begrotingsverdrag volledig. "Dat verdrag zet het communautaire model voor economisch bestuur niet opzij, het vult het hooguit aan met enkele scherpere bepalingen. De Commissie speelt bij het economische bestuur nog steeds een belangrijke rol," aldus De Jong. Berman (PvdA) ziet dat anders: "Dat Begrotingsverdrag is totaal antidemocratisch. Daardoor hebben de nationale parlementen het nakijken over hun inkomsten en uitgaven."

Commissie verzwakt

Komt de Commissie uiteindelijk toch versterkt uit de strijd? Nee, zegt hoogleraar Barents. "In het nieuwe stelsel van Sixpack en Begrotingsverdrag is de rol van de Commissie minimaal. Het accent blijft bij de Raad en de lidstaten." In 't Veld herinnert zich dat, toen zij twintig jaar geleden met Europa begon, de Commissie alles trok. "Vandaag is de situatie omgekeerd. De Commissie is nu het veredelde secretariaat van de [Europese] Raad. Intussen hebben de regeringen via de Europese Raad en het EP [als nieuwe medewetgever] hun rol versterkt."

Timmermans typeert de Commissie-Barroso eveneens als een veredeld secretariaat van de Europese Raad. Oud-secretaris-generaal van de Commissie Carlo Trojan ziet graag een meer proactieve Commissie. Volgens deze *veteran fixer* moeten de Raad en de Eurogroep effectiever worden voorbereid. Het niet of mondjesmaat uitvoeren van besluiten van de Europese Raad is een bron van onrust voor de financiële markten, aldus Trojan.

Hoe ziet de Nederlandse regering dit? Voor Nederland was de communautaire methode immers altijd heilig.¹² Als kleinere lidstaat heeft ons land er belang bij de onderhandelingen zoveel mogelijk te onttrekken aan het machtsspel tussen de grootmachten. Heeft Den Haag dit adagium opgegeven?

Oud-staatssecretaris Europese Zaken Ben Knapen ontkent de verschuiving richting intergouvernementeel niet. Hij knoopt aan bij het baanbrekende proefschrift van Luuk van Middelaar. Die poneerde dat de tegenstelling intergouvernementeel versus communautair vandaag grotendeels achterhaald is. De Europese Raad is als instelling een middenvorm, een hybride, zegt Knapen. Hij erkent dat er tegenwoordig veel wordt afgekaart tussen de hoofdsteden onderling, dus buiten Brussel om. De parameters van het beleid komen in de Europese Raad tot stand. Als initiatiefnemend orgaan is de Commissie niet vooruit gegaan. "Maar de medaille heeft een keerzijde. Wanneer in de Europese Raad eenmaal de besluiten zijn genomen, dan volgt de borging daarvan bij de Commissie en het Hof. Dat is ook belangrijk."

Europees Parlement gefrustreerd

In het EP groeit de frustratie. In juni en oktober 2012 smeekte parlamentsvoorzitter Martin Schulz de Europese Raad tevergeefs de communautaire methode weer te volgen. Cynisch zei Schulz onlangs: "Dit was een lustrum. De 25ste top over de eurocrisis en allemaal zonder resultaat." Joseph Daal, de aanvoerder van de Europese Volkspartij (EVP) in Straatsburg, dreigt zelfs met geweld als de Europese Raad doof blijft voor het EP.¹³

Barents ziet voor het EP in de EMU geen rol van betekenis, en al helemaal niet bij de diverse financiële ondersteuningsmaatregelen. "Vergeet niet dat het nieuwe stelsel buiten of naast de verdragen staat, waarin het communautaire model het uitgangspunt was." De Jong wijst op het ontbreken van een relatie tussen het EP en de Europese Raad. "Het EP heeft geen vat op de besluitvorming daar." Berman ziet een stelselmatig streven van de Europese Raad en de Raad van Ministers om het EP zo klein mogelijk te houden.

De nieuwe Unie Methode

Hoe kon de trend naar intergouvernementeel zich voltrekken? Merkel en Van Rompuy waren de drijvende krachten. "Vaak heb je geen keuze tussen intergouvernementeel of communautair. Je bereikt een gezamenlijk standpunt of helemaal niets," aldus Van Rompuy.¹⁴ Kanselier Merkel: "Soms kom je tot overeenstemming door de communautaire methode juist *niet* toe te passen. Waar het mij om gaat is dát je overeenstemming bereikt. Naar een akkoord zoeken los van de methode, noem ik de nieuwe Unie Methode."¹⁵

Een lustrum: de 25ste top over de eurocrisis zonder resultaat

Parlamentsvoorzitter Martin Schulz

In de EU is de natiestaat, zodra het om belangrijke kwesties gaat, de centrale acteur. De leiders onderhandelen in deze crises bovendien over de portefeuille van hun kiezers. Miljarden bezuinigen thuis en nog veel meer miljarden vrijmaken voor verre spilzieke eurolanden, valt dat wel aan de communautaire instellingen te delegeren? Zelfs Commissievoorzitter Barroso twijfelt. “De mensen luisteren het liefst naar hun nationale politieke leiders. Zolang Europa een ‘ver van mijn bed show’ is, blijft het voor ons moeilijk opereren.”¹⁶

Het communautaire Europa kent een machts-evenwicht tussen de grote en kleine landen. Met de nieuwe Unie Methode gaat dit politieke evenwicht echter verloren. Barents ziet twee mogelijke strategieën voor de reconstructie van Europa. “De eerste strategie is het versterken van het communautaire model door de vorming van een Politieke Unie. De tweede optie komt neer op meer intergouvernementeel plakwerk. In beide gevallen is het behoud van de euro, de interne markt en de EU in het algemeen niet zonder verlies van soevereiniteit mogelijk. Een ‘derde weg’ is er niet. In het communautaire model is de positie van Nederland als kleine lidstaat beschermd door institutionele garanties. Voortgang op de intergouvernementele weg heeft voor Nederland tot gevolg dat het uiteindelijk [directoraat van de groten] eveneens als een provincie van Europa eindigt.”

De oorzaak van bovenstaande ontwikkelingen ligt in de voortdurende opwaardering van de Europese Raad. De kleinere landen (met Nederland voorop) waren in 2003 mordicus tegen de komst van een vaste voorzitter. Wij hebben dat moeten slikken. De Leidse hoogleraar Verhey: “Het is duidelijk dat de voorzitter van de Europese Raad bij de bestrijding van de crisis vandaag ‘leading’ is en niet de voorzitter van de Commissie. Deze gang van zaken bevestigt de eerder geuite Nederlandse bezwaren tegen de benoeming van zo’n vaste voorzitter.”

Veertig jaar nadat Europa’s *founding father*, Jean Monnet, dit suggereerde, is de *Gouvernement européen Provisoire*¹⁷ nu écht geboren. Artikel 15 van het VEU geeft als taak het bepalen van de algemene politieke beleidslijnen en prioriteiten. De Europese Raad en de Eurotop gaan met hun gedetailleerde besluiten echter véél verder. Dat is voor de kleinere landen zorgelijk.¹⁸ Nieuwe spelregels plus het Begrotingsverdrag wijzigen de machtsverhoudingen. Het karakter van de onderhandelingen verandert. Niet iedereen heeft dat al door, aldus een insider.¹⁹ Nederland moet

leren (nog meer) op te boksen tegen de grootmachten. Dat vereist bestendig overleg, vooral met Duitsland.

Conclusie: Intergouvernementeel én communautair sterker

Bij de creatie van de Europese Raad in 1974 beoefden de grondleggers een ‘verbetering van de communautaire procedures’.²⁰ In de lente van 1991 concludeerde het eerste proefschrift over de Europese Raad dat de staatshoofden en regeringsleiders het machts-evenwicht tussen de instellingen van de Gemeenschap intact hadden gelaten.²¹ Het Verdrag van Maastricht van 1993 werd echter de prelude naar een verregaande opwaardering. Die vond haar bekroning in het Verdrag van Lissabon (2009) met de Europese Raad als de meest invloedrijke instelling, versterkt met een vaste voltijdse voorzitter. Het recente proefschrift van Frederic Eggermont leert hoe diens bemoeienissen zich inmiddels hebben uitgezaaid over zowat alle Unie-activiteiten.²² Dat gaat hard.

Heeft zich aldus een paradigmawisseling voorgedaan? Is de Commissie niet meer het initiërende en sturende orgaan zoals sedert de jaren vijftig in steen gehouwen in de Verdragen? Ondergraven de Europese Raad en de Eurotop het medebeslissingsrecht van het Europees Parlement?

De meeste geraadpleegde experts gaat het iets te ver te spreken van zo’n paradigmawisseling via de Europese Raad/de Eurotop. Barents doet dat wel. Europarlementslid Wortmann vindt daarentegen dat de communautaire methode recht overeind staat. De andere experts zitten daar met hun mening tussenin. Zij spreken van een trendbreuk.

Ik sluit mij aan bij Verhey. De Leidse hoogleraar ziet een “betekenisvolle accentverschuiving” van het communautaire naar een meer intergouvernementeel systeem. De regeringen grijpen de crises aan om hun nationale bevoegdheden te optimaliseren. Dit proces versterkt de rol van de grote landen, met Duitsland voorop.

Spreken van een paradigmawisseling gaat bovendien wat ver, omdat juist de afgelopen jaren naast het intergouvernementele het communautaire aspect is versterkt. Voorbeelden zijn het Sixpack, het Twopack, de opwaardering van de [functie van] commissaris voor Economische en Monetaire Zaken en de toenemend leidende rol van de ECB als federale instelling.²³ Dit fenomeen

sluit trouwens aan bij de traditionele lijn van de ontwikkeling van de Unie.

Attentie Nederland!

Wat betekent dit alles voor Nederland? Tegenwoordig is Duitsland, al of niet samen met Frankrijk, soms al klaar met de besluiten als onze premier nog onderweg is naar Brussel. De Europese Raad en de Eurotop kennen een 'inner circle' waar Nederland buiten staat. Dit machts-spel tussen de grootmachten werkt, zo is wel ge-

bleken. Het is daarom geen tijdelijk verschijnsel. De Benelux is als gevolg van de sterk uiteenlopende opvattingen van België en Nederland geen instrument meer voor tegenactie. Een nieuw kabinet doet er daarom goed aan te bestuderen hoe Nederland zijn plaats in Europa terugvindt. Een nota daarover is echt wenselijk.

NOTEN

- 1 Dit artikel kwam tot stand kort voor de recente kabinetsformatie. De auteur dankt professor J. Rood voor zijn advies op het concept.
- 2 De invloedrijke Eurogroep bestaat uit de ministers van Financiën van de landen met de euro. De maandelijkse vergadering wordt niet voorbereid door de Commissie, maar door de intergouvernementele *Eurogroup Working Group*.
- 3 De crisis begon in 2007 in de Verenigde Staten. In 2008 volgde in de EU een bankencrisis. Zij wordt sedert 2009 gevolgd door een staatsschuldencrisis. Momenteel lijden enkele eurolanden onder een economische crisis. In overeenstemming met het algemene spraakgebruik én omdat banken- en staatsschuldencrisis met elkaar zijn verstrengeld, gebruik ik in dit artikel alleen de term eurocrises.
- 4 Dit artikel berust op 35 analyses van de auteur sedert 2009 voor het Montesquieu Instituut over de diverse eurocrises, te vinden op de website <http://www.montesquieu-instituut.nl/>.
- 5 De vragen zijn voorgelegd aan voormalig minister van Financiën en bankier Onno Ruding, lid van de commissie-Larosière, die Europa dertig maatregelen voorstelde; aan oud-staatssecretaris voor Europese Zaken Ben Knapen; diens voorganger en thans minister van buitenlandse zaken Frans Timmermans; aan Carlo J. Trojan, voormalig secretaris-generaal van de Europese Commissie; aan de Europarlementsleden Hans van Baalen (VVD), Thijs Berman (PvdA), Sophie In 't Veld (D66), Dennis de Jong (SP) en Corien Wortmann-Kool (CDA), alsmede aan de hoogleraren Europees Recht René Barents, Tom Eijsbouts en Luc Verhey, tevens Staatsraad.
- 6 Zo staat de Europese Rekenkamer bij dat ESM buitenspel.
- 7 Verdrag inzake stabiliteit, coördinatie en bestuur in de Economische en Monetaire Unie, getekend 2 maart 2012, zie: http://european-council.europa.eu/media/639170/15_-_tscg.nl.12.pdf.
- 8 Jan Werts, *The European Council*, Londen: John Harper Publishing, 2008, blz. 48.
- 9 Mario Monti, 'Réconcilier les Européens avec l'Europe', in: *Le Monde*, 15 juni 2012, blz. 23.
- 10 Zie *Europolitics*, 30 maart 2012, blz. 14, en 2 april 2012, blz. 25-32.
- 11 Zie o.a. R. Barents & L.J. Brinkhorst, *Grondlijnen van Europees Recht*, Deventer: Kluwer, 2012.
- 12 Zie de regeringsnota *Europa in de Steigers* uit 2002, met hartstochtelijke pleidooien voor de communautaire methode.
- 13 *Europolitics*, 13 juni 2012, blz. 1.
- 14 *Agence Europe*, 22 september 2010, blz. 5., en 23 september 2010, blz. 3.
- 15 Speech on the Method of EU decision-making in Bruges on 2 november 2010, zie: <http://www.coleurope.eu/template.asp?pagenam=speeches>.
- 16 Debat in Brussel op 26 juni 2012.
- 17 Jean Monnet, *Mémoires*, Tome 2, Parijs: Librairie Arthème Fayard, 1976, blz. 757-778.
- 18 Zie Philippe de Schoutheete, voorheen vele jaren PV/EU namens België, *Conseil européen et méthode communautaire*, Parijs: Notre Europe, 2012, blz. 12-14, 18-19 en 22-24 (http://www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/EuropeanCouncil_Ph.DeSchoutheete_NE_July2012_01.pdf).
- 19 Notitie van dr Richard Corbett, Kabinet Van Rompuy, *Parameters of a crisis*, maart 2012.
- 20 Communiqué in Achtste Algemeen Verslag over de Werkzaamheden van de Europese Gemeenschappen, februari 1975, 347-348, punt 3 en 5.
- 21 Jan Werts, *The European Council*, Den Haag: Asser Instituut, 1991, General Conclusions, blz. 297.
- 22 Frederic Eggemont, *The Changing Role of the European Council in the Institutional Framework of the European Union*, Cambridge, 2012.
- 23 De sleutelrol van de ECB kwam naar voren op 6 september 2012, toen bankpresident Mario Draghi aankondigde massaal staatsleningen op te kopen zodra de speculanten weer toeslaan. Vanaf dat moment kwam er meer rust rond de euro.

And the Winner is .....

En weer waren het een paar 'swing states' die het verschil maakten bij de afgelopen Amerikaanse presidentsverkiezingen. De bijna fifty-fifty-verdeling tussen Democraten en Republikeinen voert terug tot de eerste kolonisten en de groepen die volgden. Het steeds veranderende demografische landschap zal ook de toekomst van de Verenigde Staten bepalen: de groeiende groep Hispanics zal een nog grotere stempel drukken op de komende verkiezingen.

Op 20 januari vindt de inauguratie van Barack Hussein Obama tot 45ste president van de Verenigde Staten plaats. Achteraf was zijn herverkiezing op 6 november 2012 minder spannend dan gedacht. Nadat de swing state Ohio door Fox News om 02.00 uur Nederlandse tijd aan Obama werd toegewezen, was de strijd beslist. Om 05.45 uur hield Mitt Romney een korte toespraak, waarin hij zijn nederlaag erkende. Obama deed beduidend langer over zijn met retorische hoogstandjes beladen overwinningsspeech.

Deze verkiezingsstrijd liet enerzijds zien dat veel in de Verenigde Staten bij het oude is gebleven. Het waren weer de traditionele Democratische versus de Republikeinse staten. En weer waren het een paar swing states waar de verschillen gemaakt moesten worden. Maar anderzijds noodzaakt de uitslag om vooruit te kijken. Het veranderende demografische landschap, en vooral de opkomst van de Hispanics als belangrijkste etnische minderheid, bewijst dat de Verenigde Staten aan de vooravond staan van een nieuwe tijd. Vooral de Republikeinen zullen hun oude strategie moeten aanpassen. In de toekomst kan geen meerderheid meer worden verkregen door te rekenen op de stemmen van vooral lager opgeleide blanke mannen van middelbare leeftijd.

Fifty-fifty nation

Obama won 332 van de in totaal 538 beschikbare kiesmannen tegen Romney 206. Dit aantal was beduidend meer dan de 270 kiesmannen die Obama nodig had.¹ Als we echter kijken naar het aantal uitgebrachte stemmen, dan liggen de twee kandidaten relatief dicht bij elkaar. Obama kreeg volgens de laatste tellingen 65.138.059 stem-

men en Romney 60.606.054, oftewel 50,9% resp. 47,3% van het totale aantal uitgebrachte stemmen.²

Deze bijna fifty-fifty-verdeling van de stemmen tussen Republikeinen en Democraten is typerend voor de machtsverhoudingen binnen de Verenigde Staten. Tussen 1988 en 2004 kreeg zelfs geen enkele presidentskandidaat meer dan 50%. Berucht is de verkiezingsstrijd van 2000. Vice-president Al Gore kreeg toen 50.999.897 stemmen. Gore won daarmee de popular vote van George W. Bush. Bush moest genoeg nemen met 50.456.002 stemmen, maar wist wel de meerderheid aan kiesmannen achter zich te krijgen.

Iets opmerkelijks vond ook plaats tijdens de verkiezingsstrijd van 2008. De Democratische presidentskandidaat Barack Obama werd toen in alle commentaren geprezen om zijn geweldige verkiezingscampagne en zijn charisma. Obama was bovendien een bevlogen spreker. Zijn slogans 'Change' en 'Yes We Can' raakten bij velen de juiste snaren. Zo stemden nieuwe kiezers, zoals jongeren, maar ook vrouwen, hoger opgeleide blanken en minderheden, zoals Hispanics en Afrikaans-Amerikanen, in meerderheid op Obama. Dat niet alleen: in 2008 kreeg Obama maar liefst 69 miljoen kiezers achter zich, het hoogste aantal uitgebrachte stemmen ooit. Voor deze kiezers was Obama de man die de Amerikaanse droom nieuw leven kon inblazen. Minstens even interessant echter is het gegeven dat zijn tegenstander, senator John McCain, 59.934.814 stemmen verwerfde. Dat waren er meer dan Gore in 2000 had gekregen en meer dan enig andere Republikeinse of Democratische kandidaat vóór of na hem, inclusief Romney. Terwijl McCain, 75 jaar oud, met

President Barack Obama en zijn vrouw Michelle vlak na de overwinningsspeech op 7 november 2012. Foto Kevin Gebhardt/WCHI News

zijn stijve voorkomen, zijn beperkte retorische vermogen en opgezaagd met de allesbehalve florissante politieke erfenis van Bush geen partij zou moeten zijn voor Obama, motiveerde de opkomst van Obama bijna de helft van het electoraat om juist op McCain te stemmen. Alles beter dan een Democratische en dan ook nog zwarte president, zo luidde het devies. Amerika bleek meer dan ooit een fundamenteel in twee kampen verdeelde natie. Er wordt zelfs gesproken over een *culture war*. De tegenstellingen lijken het laatste decennium alleen maar groter geworden. De inzet is tegenwoordig niet meer of minder dan wie het 'echte Amerika' eigenlijk vertegenwoordigt.

Regionale verdeeldheid

De ontstaansgeschiedenis van de verdeling van de Verenigde Staten in verschillende kampen

voert terug tot de eerste kolonisten, die zich vanaf het begin van de 17de eeuw op het Noord-Amerikaanse continent vestigden. Opvallend is dat daarbij tot de dag van vandaag een duidelijke geografische verdeling valt te onderscheiden. De machtsbasis van de huidige Democratische partij ligt in eerste instantie in de staten langs de noordoostkust van de Atlantische Oceaan. Het waren vooral de puriteinse kolonisten die hier vanaf begin 17de eeuw de scepter zwaaiden. Als *first settlers* zijn het de waarden van deze politieke en economische elite waaruit volgens velen de centrale elementen van de Amerikaanse politieke cultuur zijn voortgekomen. Deze *White Anglo-Saxon Protestant* politieke cultuur kenmerkte zich onder andere door een hoge arbeidsethos en aanvaarding van de overkoepelende rol van een federale overheid.³

In het Diepe
Zuiden was
geweld aan de
orde van de dag.
De inwoners
claimden het
recht op het
dragen van
wapens

De politieke cultuur van de noordoostkust breidde zich eveneens uit in het gebied langs de oevers van de Grote Meren. Het waren wederom de puriteinse ondernemingsgeest en zendingsdrang die een belangrijke rol speelden. Zo werd deze regio vooral door grondspeculanten uit *New England*, zoals de *Connecticut Land Company*, in kaart gebracht en geclaimd. Bovendien is dit gebied via het in 1825 geopende Erie-kanaal vanuit het noordoosten gekoloniseerd. De puriteinse expansiedrift beperkte zich niet tot de regio rond de Grote Meren; ook langs de westkust, in de latere staten Oregon en Californië, behoorden kolonisten uit het noordoosten tot de eerste pioniers.

Maar de elite uit het noordoosten was niet de enige die haar stempel heeft gedrukt op de politieke cultuur van de Verenigde Staten. In aantal werden deze pioniers overtroffen door de groepen die vrijwel gelijk en na hen kwamen. Maar niet alleen in aantal weken deze nieuwe kolonisten af van de andere eerste pioniers en de politieke elite die daaruit was ontstaan. Zo waren ze overwegend van lagere komaf en kwamen ze niet, zoals de puriteinen, in gezinsverband. Het waren vooral jonge alleenstaande mannen, die hun geluk beproefden. De omgangsvormen waren ook ruwer. De elite bestempelde de nieuwkomers in de 17de eeuw als 'scum of the earth'. Ze zagen dit volk liever gaan dan komen. Op zoek naar een eigen stukje land trokken de armere kolonisten eerst in zuidelijke richting, parallel aan de Appalachen, van Boston tot Zuid-Carolina. Het achterland van de latere staten West-Virginia, Pennsylvanië en Noord- en Zuid-Carolina dat zij zichzelf toeëigenden, was dan al vaak geclaimd door de elite uit de

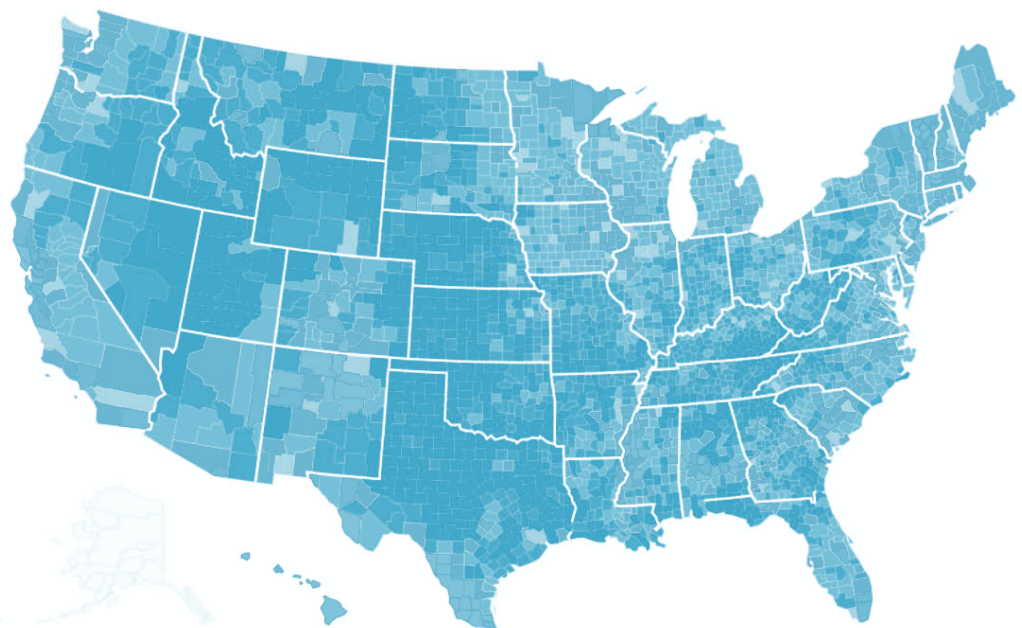
kuststreken. Het laat zich raden dat deze pioniers niet veel op hadden met het gezag dat de federale staat uitoefende. In een aantal gevallen kwam het zelfs tot gewapende conflicten.⁴

Na de Onafhankelijkheidsstrijd trokken de armere pioniers over de Appalachen westwaarts het onmetelijke achterland van het Noord-Amerikaanse continent in.

In het Diepe Zuiden ontwikkelde zich eveneens een waardepatroon dat afweek van dat van het noordoosten. De eerste kolonisten en latere pioniers leken hier in niets op de door de Verlichting geïnspireerde landadel van Chesapeake Bay, zoals latere presidenten als Thomas Jefferson en James Madison. De omstandigheden op de sla-venplantages en katoenvelden waren onmenselijk. Racisme vormde een integraal onderdeel van de politieke cultuur. Die omstandigheden en het waardenstelsel dat daaruit voortkwam werden alleen maar harder naarmate men verder van de kust kwam.⁵

Hier, in de *frontier*, waren de omstandigheden hard. Het *grassroot*-waardenstelsel en de politieke cultuur weken af van die van de elite van de noordoostkust: Belasting werd als diefstal gezien. In de overwegend kleine gemeenschappen maakte men zelf onderling bindende afspraken; men hield daarbij de teugels strak als het ging om het afdwingen van eigen normen en waarden. Christelijke sekten, zoals de methodisten in de late 18de en vroege 19de eeuw, en de evangelisten en fundamentalisten in de late 19de en 20ste eeuw, appelleerden aan de gevoelens van het ge-

De verdeling van kiezers tijdens de afgelopen verkiezingen per county. Verliezer Romney heeft wel een meerderheid in viervijfde van het landoppervlak. (N.B. Republikeinen blauw en Democraten grijs). Kaart naar *The New York Times*

wone volk. In de kerk spraken de dominees klare taal over hel en verdoemenis. Geweld was aan de orde van de dag; het recht dat men claimde op het dragen van wapens laat men zich tot de dag van vandaag door niemand afpakken. Het zijn deze waarden die de laatste decennia van de vorige eeuw meer en meer de grondslag vormen voor het programma van de Republikeinse partij.

Swing States of Battleground States

Zo zijn de kaarten in zeker 40 staten en voor zo'n 95% van de stemmen bij voorbaat geschud.⁶ Het noordoosten, de staten rondom de Grote Meren en de westkust kleuren daarbij blauw, om de politieke voorkeur voor de Democraten aan te geven. Het zuiden, de *Mid West* en de staten van de Rocky Mountains nemen de kleuren rood aan van de Republikeinen. Daarbij mag niet worden vergeten dat de Republikeinen het grootste deel van het continent vertegenwoordigen. Om een idee te geven: Obama kreeg bij de afgelopen verkiezingen slechts in één vijfde van het landoppervlak een meerderheid (zie figuur op blz. 46).⁷

Het traditionele stemgedrag geeft aan waarom, gezien het Amerikaanse kiesstelsel, de *swing states* of *battleground states* zo bepalend kunnen zijn voor winst of verlies. Het is immers in deze staten dat de uitkomst niet van te voren vaststaat. Het is in deze staten dat ook het meest intensief campagne wordt gevoerd en het merendeel van de gigantische budgetten aan reclamespotjes wordt uitgegeven.

De eerste groep *swing states* wordt gevormd door de staten direct ten zuiden van de Grote Meren en de staten West-Virginia en Pennsylvanië. De staten ten zuiden van de Grote Meren zijn verdeeld in het rurale zuiden *versus* het industriële en verstedelijkte noorden. In Virginia en Pennsylvanië zijn het de steden aan de kust *versus* de kiesdistricten meer landinwaarts tegen de Appalachen aan. Van deze staten is Ohio het duidelijkste voorbeeld van een traditionele *swing state*. Ohio is van twee kanten gekoloniseerd: het noorden vanuit *New England*, terwijl in het zuiden armere kolonisten vanuit de Appalachen hun stempel op de culturele identiteit hebben gedrukt. Kolonisten en ook latere immigranten die zich niet thuis voelden bij de omgangsvormen en het dominante waardenstelsel van de ene groep pioniers, kozen er bewust voor zich op andere plaatsen te vestigen. Hierbij werden ze vaak in niet mis te verstane bewoordingen aangespoord door hun voorgangers. Zo betitelde een puriteinse kolonist uit Ohio zijn

armere Schots-Ierse medekolonisten als "a set of half savages, and in fact a nation of drunkards".

Van New Deal-coalitie naar Moral Majority

Het karakter van Ohio als *swing state* kan niet alleen worden verklaard door naar de koloniale tijd te kijken. In de periode tussen grofweg 1900 en 1970 was rondom de stad Cleveland, in het huidige kiesdistrict Cuyahoga, de staal- en auto-industrie dominant. Deze industrialisatie trok nieuwe immigranten aan, maar ook migranten uit het arme zuiden. De introductie van de lopende band, zoals geïnitieerd door Henry Ford, bracht een enorme toename van de productiviteit en verhoging van de lonen mee. De Amerikaanse droom van bezit van een eigen huis, auto en andere duurzame consumptiegoederen behoorde na de Tweede Wereldoorlog tot de mogelijkheid van iedere hard werkende *blue-collar*-arbeider. Typerend hierbij was dat de overheid met haar *new deal*-politiek, zoals vanaf midden jaren dertig ingevoerd door president Franklin Delano Roosevelt, een regulerende functie had. De overheid zorgde onder andere voor de benodigde infrastructuur en scholing. Daarnaast droeg de staat ook bij aan het opzetten van een sociaal vangnet in de industriesteden. In de periode van grofweg 1945 tot 1970 had dit beleid de steun van zowel Democratische als Republikeinse presidenten. Culturele sentimenten werden naar de achtergrond gedrongen: 'It is the economy stupid', zoals Bill Clinton later zou zeggen, die de doorslag gaf bij het stemmen. En met die 'economy' ging het tijdenlang *crescendo*.

Tegen 1970 trad een kentering op: voorheen machtige concerns als GM en US Steel legden het af tegen opkomende nieuwe productiemethoden, zoals in Japan. Denigrerend werd voortaan gesproken over de *rust belt*. Steden verpauperden en de sociale cohesie verdween. Ook de *new deal*-coalitie viel uiteen. De gematigde Republikeinse vleugel – onder leiding van Nelson Rockefeller, gouverneur van New York – verloor zijn greep op de partij. Eind jaren zeventig van de twintigste eeuw kwam de *moral majority* op. Dit was een coalitie van hard werkende arbeiders die hun geloof in de *new deal* hadden verloren en van evangelistisch rechts. Herwaardering van verloren waarden als familie, religie en strengere seksuele zeden als hoeksteen van de samenleving stonden hoog in het vaandel. Onder leiding van dominee Jerry Falwell werd deze *moral majority* een kracht waarmee rekening gehouden moest worden. Het was vooral de Republikeinse presi-

dent Ronald Reagan die in 1980 en 1984 deze kiezers voor zich wist te winnen. Vanaf midden jaren tachtig nam het rechtse kamp de macht over in de Republikeinse partij.

De 'raw political force' van de *moral majority* werd medio jaren negentig opgepikt door Karl Rove, een Republikeinse partijstrateeg. Rove begreep dat als hij deze groep achter zich wist te krijgen, hij de *swing states* voor zich zou kunnen winnen. Alleen de stem van christelijk evangelistisch rechts was volgens zijn berekening al goed voor zo'n 30 miljoen kiezers, meer dan de helft van het Republikeinse electoraat. En zo geschiedde. Rove werd vervolgens de grote strateeg achter de verkiezingsoverwinning van George W. Bush in 2000. Bush appelleerde in zijn campagne vooral aan de waarden van de *moral majority*. In bijna al zijn toespraken verpakte hij spreuken uit de Bijbel. Ook Ohio kleurde in 2000 rood. Rove droomde daarna hardop over een permanente

Republikeinse meerderheid, als de partij van gelovig Amerika.⁸

Het veranderende demografische landschap van de Verenigde Staten

Direct na de verkiezingen van november jl. wezen critici er echter op dat juist de strategie van Rove de belangrijkste oorzaak is van het verlies van de Republikeinen. Ze stellen dat met zijn strategie de *grassroot*-geest uit de fles is gekomen en de opkomst van de *Tea party* mogelijk is geworden. En meer dan dat. De Republikeinse agenda werd volgens hen door deze groepering gekaapt en is veel te ver doorgeslagen. Zo buitelden *Tea party*-kandidaten als Ron Paul en Michelle Bachmann tijdens de voorverkiezingen over elkaar heen waar het ging om thema's als afkeer van de invloed van de federale staat en het afschaffen van belastingen. Een aantal Republikeinse kandidaten ging echt te ver in de ridicule stellingname dat een vrouw bij een echte verkrachting niet zwanger kan worden. De twee *Tea party*-kandidaten voor de Senaat, Richard Mourdock uit Missouri en Todd Akin uit Indiana, werden door het electoraat voor dit standpunt afgestraft. Beiden verloren de strijd van hun Democratische tegenstanders. Hierdoor zijn volgens critici niet alleen de landelijke presidentsverkiezingen beïnvloed, maar misten de Republikeinen volgens partijvoorzitter Jason Whitman ook de kans de meerderheid in de Senaat te verkrijgen. Zo stemde van de vrouwen ruim 55% op Obama, tegenover 43% voor Romney. Dit is extra belangrijk omdat vrouwen 53% van het totale electoraat vormen en in grotere getale opkwamen dan de mannen. Ook bij jongeren onder de 30 jaar en hoger opgeleiden scoorde Obama significant beter dan zijn Republikeinse tegenkandidaat.

De tekentafelmeerderheid van Rove was bovendien gebaseerd op het culturele waardenstelsel van het mannelijk deel van het lager opgeleide blanke electoraat. Maar tussen de verkiezingen van 2000 en 2012 is dit nu juist dat deel van het electoraat dat landelijk procentueel gezien kleiner is geworden. Het zijn de Afrikaans-Amerikaanse kiezers en vooral de *Hispanics* die hun aandeel hebben zien groeien ten koste van dat van de blanken mannen. Ook die twee groeperingen hebben de Republikeinen van zich vervreemd. Zo kwamen vanuit het Republikeinse kamp het afgelopen decennium allerlei maatregelen die het Afrikaans-Amerikaanse kiezers zo moeilijk mogelijk moesten maken om te stemmen. Maar liefst 5,5 miljoen zwarten wordt het stemrecht onthou-

Een straattekening van de twee strijdende presidentskandidaten. Romney zette in op lager opgeleide, blanke mannen: juist dit deel van het electoraat is de afgelopen jaren kleiner geworden. Foto Cain and Todd Benson

den omdat zij een strafblad hebben of hebben gehad. Alleen al in Florida en Texas zijn dat er 500.000 per staat. Andere staten in het Republikeinse *heartland* zijn Tennessee, met 250.000, en Kansas en Alabama, met ieder 200.000 van stemrecht uitgesloten Afrikaans-Amerikanen. Strenge identificatie-eisen bij het stemmen zijn bij de zwarte gemeenschap eveneens in het verkeerde keelgat geschoten.⁹ Volgens de commentaren ligt hier de reden dat ze niet alleen met 90% massaal op Obama hebben gestemd, maar ook landelijk in grotere getale zijn opgekomen dan was verwacht.

Zijn de
Republikeinen in
staat de *Hispanics* voor
zich te winnen? Of gaan de
Hispanics een eigen
rol claimen?

Het onverzoenlijk standpunt ten opzichte van illegale immigranten was zo mogelijk nog funester voor de einduitslag van de verkiezingen voor de Republikeinen. Geschat wordt dat er ruim 12 miljoen illegalen zijn; zo'n 70% hiervan heeft een *Hispanic*-achtergrond. De houding ten opzichte van deze groep is ronduit hypocriet. Iedereen weet dat deze groep onmisbaar is voor de economie in grote delen van het land en dat vele illegalen al jaren lang in de Verenigde Staten wonen en werken. Typerend is dat George W. Bush bij zijn herverkiezing in 2004 nog 44% van de *Hispanics* voor zich wist te winnen. McCain scoorde in 2008 al lager, maar kreeg toch nog 34% achter zich. Romney bleef echter steken op slechts 27% van de 'Hispanic vote'. Wat men Romney kan aanrekenen is dat hij, om zijn kandidatuur veilig te stellen, tijdens de Republikeinse voorverkiezingen geen afstand heeft genomen van radicale standpunten in het Republikeinse kamp. Dat is hem duur komen te staan. Achteraf kan worden gesteld dat Romney zijn eigen glazen al voor de feitelijke tweestrijd met Obama had ingegooid.

Hoe belangrijk de *Hispanics* zijn, blijkt als we nog een keer kijken naar Ohio. Hier zien we dat tussen de volkstelling van 2000 en die van 2010 in cruciale kiesdistricten als Hamilton county het aandeel van het blanke electoraat van 72 naar 69% daalde. Eenzelfde ontwikkeling deed zich voor in Franklin county. Tegelijkertijd nam het percentage *Hispanics* in diezelfde periode met maar liefst 116% toe. Nu zijn de *Hispanics* in Hamilton goed voor 3% van het electoraat. Eenzelfde ontwikkeling is te zien in Franklin county, met dien verstande dat de *Hispanics* daar al 4,9% van het electoraat uitmaken. Dat lijkt niet veel, maar die stemmen kunnen precies het verschil tussen winst en verlies in deze staat betekenen.¹⁰

De 'Hispanic vote' speelt een nog belangrijker rol bij de verkiezingen in de andere *swing states*, zoals in Florida en in het zuidwesten van de Verenigde Staten. Voor het hele zuidwesten, gevormd door het zuiden van Californië en de staten New Mexico, Arizona, Nevada, Utah en Colorado ligt het percentage *Hispanics* boven de 20% van het electoraat, terwijl het landelijk percentage 10% is. Californië, met maar liefst 55 kiesmannen, is al de grote prijs voor de Democraten in deze regio, maar ook New Mexico en Colorado zijn tegenwoordig blauw gekleurd. Zo gold Colorado, met uitzondering van 1992 tot 2008, als een uitgesproken Republikeinse staat. Bijna 21% van de inwoners van deze staat is van *Hispanic*-afkomst. Dit percentage staat tegenover nog maar 52% blanken en niet-*Hispanics*. Ruim 70% van de *Hispanics* koos hier in 2008 en 2012 voor Obama.

De reden waarom deze percentages – en de uitslagen die daarmee gepaard gaan – zo belangrijk zijn, is omdat ze een kijkje geven in de toekomstige samenstelling van de Amerikaanse bevolking. Nu al zijn het vooral de *Hispanics* die verantwoordelijk zijn voor de toename van de Amerikaanse bevolking. Van alle kinderen die geboren worden is 50% van *Hispanic*-afkomst. Eenzelfde percentage geldt voor iedere nieuwe immigrant die zich vestigt in de Verenigde Staten. De gevolgen zijn groot. Het Amerikaanse Bureau voor de Census voorspelt dat tussen 2040 en 2050 de blanke bevolking niet langer de meerderheid in de Verenigde Staten zal vormen. Tegen die tijd is Amerika een multiculturele samenleving waarin *Hispanics* met ruim 25% de grootste etnische minderheid zullen vormen. Als de stemverhoudingen dan gelijk blijven, zal blijken dat de Republikeinen, met hun op 'lager opgeleide boze blanke mannen van mid-

delbare leeftijd' gerichte agenda, nog slechts een marginale rol zullen spelen.

De vraag die deze verkiezing heeft opgeworpen, is of de Republikeinen zich opnieuw zullen weten uit te vinden. Zullen ze in staat zijn de *Hispanics* voor zich te winnen, zonder daarbij dan hun traditionele achterban van zich te vervreemden? Voor dat eerste liggen er wel kansen. Bijna alle *Hispanics* zijn katholiek en hun ideeën over bijvoorbeeld abortus, homo-rechten en familiewaarden liggen dicht bij die van de Republikeinen dan bij die van de Democraten. Zo zijn er al stemmen opgegaan om voor de volgende presidentsverkiezingen een *Hispanic*, zoals bijvoorbeeld Marco Rubio, de populaire senator van Florida, naar voren te schuiven. Het tweede punt ligt gevoeliger. Als de Republikeinen de *Tea party*-aanhangers van zich vervreemden, zijn ze meteen een groot deel van hun electorale basis kwijt.

Een tweede misschien wel even interessante vraag is of de *Hispanics* niet een eigen rol zullen gaan claimen. Volgens sommige waarnemers is daar in toenemende mate sprake van. Zo schreef de invloedrijke journalist Robert Kaplan al in 1999 dat de *Hispanics* zich als enige migrantengroep niet identificeren met de Verenigde Staten en dat "de hereniging van Texas en het noordoosten van Mexico zich stilletjes voltrekt". Charles Truxillo van de Universiteit van New Mexico gaat nog verder. Hij stelt dat tegen 2080 de zuidwestelijke staten van de Verenigde Staten en de noordelijke staten van Mexico zich zullen samenvoegen tot een nieuw te vormen land: 'La República del Norte'. Als er dan al sprake is van een 'droom', dan zal die in deze *Estados Unidos* in het Spaans gedroomd worden. Zo bezien zijn de afgelopen verkiezingen misschien veel minder een teken dat alles bij het oude is gebleven dan dat we een glimp hebben opgevangen van een niet al te verre toekomst.¹¹

NOTEN

- 1 Zie voor een goede uitleg van het Amerikaanse kiesstelsel: www.usgovinfo.about.com.
- 2 Zie voor volledige verslagen van de uitslagen o.a. www.politico.com. N.B. Behalve Obama en Romney deed nog een aantal andere kandidaten mee. Van deze kreeg Gary Johnson van de Libertarian Party bijna 1.300.000 stemmen (goed voor 0,99%). Jill Stein van de Green Party of the United States kreeg een kleine 500.000 stemmen (oftwel 0,36%). De andere kandidaten haalden hele kleine percentages.
- 3 *Federalisten* als Alexander Hamilton stelden na de Onafhankelijkheid in 1783 dat de Verenigde Staten nooit een rol van betekenis zouden kunnen spelen zonder een sterke federale staat.
- 4 Berucht was bijvoorbeeld *Bacon's rebellion* (1675) en de *Whiskey rebellion* (1794).
- 5 De rol van de puriteinen mag niet onderschat worden, maar in het noordoosten waren zij natuurlijk niet de enige kolonisten. Vooral ook andere Britse kolonisten, zoals de Quakers en de Britse landadel uit de Chesapeake Bay-regio, hebben een belangrijke rol gespeeld. Ook de invloed van de Nederlanders op de politieke cultuur, en vooral van Duitse kolonisten, in bijvoorbeeld Pennsylvanië, was groot. Zie voor een nuancering van de overheersende rol die de puriteinen hebben gespeeld: David Hackett Fischer, *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, New York: Oxford Press, 1989.
- 6 Voor hoe trouw de Amerikanen in hun stemgedrag blijven aan traditionele culturele waarden, zie: Donald Green, Bradley Palmquist & Erick Schickler, *Partisan Hearts and Minds: Political Parties and the Social Identity of Voters*, New Haven: Yale University Press, 2004.
- 7 Zie voor grafische weergaven bijv. www.politicalmaps.org.
- 8 Zie voor het gebruik van deze op culturele waarden gebaseerde verkiezingsretoriek vooral Drew Westen, *The Political Brain: The Role of Emotion in Deciding the Fate of the Nation*, New York: Public Affairs, 1997.
- 9 Zie voor de systematische manier waarop Afrikaans-Amerikanen van stemrecht worden uitgesloten Michelle Alexander, *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Colorblindness*, New York: The New Press, 2010.
- 10 Binnen de swing state Ohio zijn Hamilton county en Franklin county weer de swing counties. Hamilton ligt in het zuidwesten van deze staat, Franklin in het midden. Beide counties waren oorspronkelijk in handen van Ierse en Duitse kolonisten. Door de industrialisatie rondom Cincinnati in Hamilton en Columbus in Franklin is de politieke voorkeur in deze counties minder duidelijk dan in de andere kiesdistricten. Gesteld wordt dat zonder winst in minimaal een van deze counties een overwinning in Ohio zo goed als onmogelijk is. Obama won in beide counties. Voor uitgebreide graphics en statistieken zie www.census.gov/prod/cen2010 (2010 Census Briefs).
- 11 Robert D. Kaplan, *Het Einde van Amerika*, Utrecht: Het Spectrum, 1999. Zie voor eenzelfde analyse ook Samuel P. Huntington, *Who are We? America's National Identity*, New York: Simon & Schuster, 2004.

Verdeeld Europa in de VN wijst niet op erosie EU-Israël-relatie

Eind vorig jaar stemde een ruime meerderheid bij de Algemene Vergadering van de VN voor opwaardering van de Palestijnse status. De EU adviseerde haar lidstaten zich te onthouden van stemming. Toch stemden veertien EU-lidstaten vóór. Betekent dit dat de Europese steun voor Israël tanende is?

In 1974 hield de leider van de Palestijnse bevrijdingsorganisatie (PLO), Yasser Arafat, een historische toespraak op het spreekgestoelte van de Verenigde Naties ten faveure van de Palestijnse zaak. Niet veel later, in november 1975, kreeg de PLO de status van niet-statelijke waarnemersentiteit bij de VN. Zevenendertig jaar later, eind november 2012, stemden in de Algemene Vergadering van de VN maar liefst 138 landen voor de opwaardering van de status van de Palestijnse delegatie bij de VN naar die van waarnemersstaat. Eenenveertig landen onthielden zich van stemming, negen stemden tegen – waaronder Israël en de Verenigde Staten.

Deze stemming vormt het voorlopige hoogtepunt van het Palestijnse streven naar erkenning in de internationale statenorde. Het ziet er echter nog niet naar uit dat Palestina VN-lid *à part entière* zal worden. De weg naar volwaardig lidmaatschap loopt immers via de VN-Veiligheidsraad. Hier kan in principe wel een meerderheid gevonden worden, maar de Verenigde Staten hebben eerder al gedreigd met een veto. De recente opwaardering tot 'staat' maakt van Palestina allesbehalve een soeverein land. Israël bezet Palestina (de Westelijke Jordaanoever, Oost-Jeruzalem en Gaza) nog steeds. Terwijl de erkenning en financiële steun voor de Palestijnen en het vredesproces toenamen, eigende Israël zich steeds meer land toe om er nederzettingen op te bouwen. Palestina is vandaag een verzameling van enclaves die politiek en economisch afhankelijk zijn van Israël. En Israël lijkt ondanks wereldwijd protest allesbehalve van plan verandering te brengen in zijn greep op Palestijns territorium. Integendeel, in reactie op de Palestijnse diplomatieke zet kondigde Israël doodleuk aan dat het de bezetting zal opschroeven in en rond Oost-Jeruzalem (met de bouw van 3.000 huizen in het E1-gebied), waardoor de Westelijke Jordaanoever nog meer is gefragmenteerd.

De gang naar de VN van Mahmoud Abbas toont de wanhoop aan van de Palestijnen en het wantrouwen ten aanzien van de Verenigde Staten als *honest broker*. Het terugbrengen van het conflict naar de arena van de Verenigde Naties legt de onmacht bloot van Amerika, maar ook van het in 2002 opgerichte Kwartet voor het Midden-Oosten (Verenigde Staten, EU, Rusland en de secretaris-generaal van de VN). Het Kwartet is de declaratoire fase nooit echt ontgroeid: de rechtsverhoudingen zijn duidelijk, maar daar is het bij gebleven. En zijn gezant, de voormalige Britse premier Tony Blair, lijkt vooral niet met het conflict bezig te zijn.

Terwijl de erkenning voor de Palestijnse zaak toenam, eigende Israël zich steeds meer land toe

Bilal Benyaich is wetenschappelijk medewerker van de vakgroep Politieke Wetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel, docent aan de Hogeschool Universiteit Brussel en auteur van het boek *Europa, Israël en de Palestijnen* (Academic and Scientific Publishers)

In de aanloop naar de stemming van 29 november trachtte de Hoge Vertegenwoordiger van het buitenlandbeleid van de Europese Unie, Catherine Ashton, de vielen nog te stemmen tussen de lidstaten. De EU zal Palestina erkennen wanneer gepast, als uitkomst van onderhandelingen, heette het. Haar stemadvies was een collectieve onthouding. Toch stemden veertien EU-lidstaten, waaronder België, voor het opschrijven van de Palestijnse status tot die van waarnemersstaat. Nederland en elf andere EU-lidstaten onthielden zich en Tsjechië stemde als enige EU-lidstaat tegen.

Onthouding bij stemming

Tien van de elf landen die zich in 2010 onthielden bij de stemming van het Goldstone-rapport deden dat ook in 2012 (Tsjechië stemde nu tegen in plaats van onthouding). Acht van de elf EU-lidstaten die zich bij de stemming over het lidmaatschap van de Palestijnen bij Unesco op 31 oktober 2011 onthielden, deden dat ook op 29 november jongstleden, van de vijf EU-landen die tegen Unescolidmaatschap stemden, gingen er vier over tot onthouding bij de recente stemming met betrekking tot de opwaardering.

Betekent de pro-keuze van deze nipte meerderheid van de Europese landen dat de steun voor Israël tanende is? In de internationale pers wekten artikelen met titels zoals 'UN vote marks EU defeat for Israel' (*EUobserver*), of ook, 'How Israel lost Europe's support' (*Ha'aretz*), alvast die indruk. Ook *The Financial Times* (5 december jl.) stelde dat de kloof tussen de EU en Israël steeds dieper wordt.

Nochtans is de werkelijkheid genuanceerder. Het is ondertussen een gewoonte geworden dat de Europese landen bij discussies over het Israëlisch-Palestijns conflict uiteenvallen in twee kampen. In 'nieuw Europa' versus 'Oud Europa', om het met Donald Rumsfeld te zeggen.

Bijna alle landen die in 2004 en 2007 lid werden van de EU, consequent aangevuld met Nederland en Duitsland, nemen vaak een haast onvoorwaardelijke pro-Israël-houding aan in Europese vergaderingen en in internationale organisaties. Het is geen toeval dat de EU-lidstaten die zich onthielden bij de stemming van het Goldstone-rapport (dat acties van Hamas en Israël tijdens Operatie *Gegoten Lood* – de Israëlische oorlog in Gaza van begin 2009 – heeft gekwalificeerd als oorlogsmisdaden) zich ook op 26 februari 2010 onthielden bij de stemming over het opschrijven van de status van de Palestijnen in de internationale statenorde.

Het 'oude Europa' is consequenter en genuanceerder. Het eist respect voor het internationaal recht en wijst meer expliciet op de rechten en plichten van de conflictpartijen. De Europese stemmen voor de opwaardering van de status van de Palestijnen in de internationale statenorde waren met andere woorden stemmen die de urgentie van de behoefte aan een tweestatenoplossing onderstreepten. In die zin waren het ook stemmen voor Israël. Een prikkel voor een democratisch Israël binnen internationaal erkende grenzen. Niet meer, niet minder.

Ook de samenwerking tussen de instellingen van de EU en Israël, met de Europese Commissie voorop, is nooit beter geweest. Geen land heeft zo'n breed en diep partnerschap met de EU als Israël. Het land heeft toegang tot een hele reeks aan Europese fondsen, structuren, agentschappen en vergaderingen. De samenwerking die groeide tussen de EU en Israël binnen het kader van het Nabuurschapbeleid, dat voorziet in de relaties met buurlanden waarmee de EU nauwere betrekkingen wil aanknopen, is van dien aard dat Israël haast een lidstaat van de EU lijkt te zijn geworden. En dit zonder ooit echt aan de mensenrechtenvoorwaarde te hebben voldaan die opgenomen is in artikel 2 van het EU-Israël associatieakkoord. Niet bepaald een erosie van de relatie tussen de Europese Unie en Israël.

Een naïef buitenlandbeleid

N.a.v. Fred van Staden, 'Terug naar de hoofdstroom?: de verkiezingen en het buitenland', column in: *Internationale Spectator*, november 2012, blz. 521-523

De opbrengst van de expedities naar Irak en Afghanistan is niet echt om over naar huis te schrijven. Den Haag heeft nooit open kaart durven spelen over de aard en de reden van onze aanwezigheid in die landen, omdat het draagvlak dan direct verdwijnt. Niet de inhoud van de missie, maar de initiatiefnemer bepaalt of wij deelnemen of niet.

Waarom is de steun in Nederland voor Defensie zo gering en vormt dit ministerie samen met Ontwikkelingssamenwerking bij het electoraat thans de meest favoriete bezuinigingspost? Waarom kan alleen de marinebescherming van onze koopvaardijvloot in piratenrijke wateren op brede instemming rekenen? Fred van Staden constateert en bekritiseert in zijn column van november 2012 in dit blad die huidige Nederlandse mentaliteit, waarschuwt niet zonder reden voor het verlies aan internationale invloed voor Nederland, maar laat daarbij één belangrijke factor buiten beschouwing: de in Den Haag in de afgelopen jaren gemaakte keuzen inzake defensiebeleid zelf – en vooral de soms ridicule wijze waarop die keuzen door de verantwoordelijken verdedigd zijn. Die hebben namelijk erg afbreuk gedaan aan het idee dat men ten departemente steeds bijzonder zinvol met de krijgsmacht bezig is – ook bij mij.

De twee belangrijkste en meeste aandacht trekkende militaire missies sinds de eeuwwisseling waren die in Irak en in Afghanistan, beide door een Amerikaanse inval geïnitieerd. De Nederlandse deelname aan de eerste missie was evident op leugens gebaseerd, ook met de kennis van toen en niet alleen met die van de commissie-Davids achteraf. De Nederlandse deelname aan de tweede missie was niet minder evident op illusies gebaseerd, ook met de kennis van toen en niet alleen met die van een nog komende parlementaire onderzoekscommissie achteraf.

De opbrengst van beide expedities, waarin de desbetreffende Nederlandse regeringen toen luidruchtig hun onwankelbare geloof hebben be-

leden, is niet echt om over naar huis te schrijven, althans niet in de zin zoals men bij de aanvang vast graag had gewild. In Irak waren we niet getuige van de barensweeën van een nieuw democratisch Midden-Oosten, zoals Condoleezza Rice enthousiast na de zoveelste bomaanslag beweerde, en in Afghanistan wil het met de moderne rechtsstaat – inclusief de 'justitiële keten' waarover men in Haags ambtelijk jargon zo graag rept – nog steeds niet bijster vlotten. Integendeel. In Irak slaan sji'ieten en soennieten elkaar weer vol overtuiging de hersens in, en de justitiële keten in Afghanistan bestaat hoofdzakelijk uit corrupte bestuurders, incompetenten rechters en martelgrage politiecommandanten.

Die uitkomst viel, gezien de aan strikte termijnen gekoppelde irreële *targets* die men zichzelf had gesteld, in beide gevallen voor iedereen die ook maar over een beetje basale kennis aangaande de geschiedenis van deze contreien beschikt, ook te voorzien – behalve kennelijk door de verantwoordelijke politici in Den Haag, die schenen te menen dat een oorlog evengoed als de aanleg van de Noord-Zuid-lijn of Brussels landbouwbeleid te plannen valt. We gaan precies voor een jaar, en dan zijn we daar en daar: dat was onderhuids steeds het leidende idee. Maar oorlog is een politieke toestand waarin de vijand niet meewerkt, wat betekent dat je die nooit kan winnen als je als land tijdens het vechten voortdurend op je horloge kijkt omdat je nog wel de afgesproken laatste trein naar huis moet halen.

Dientengevolge zat kabinet na kabinet toch gevangen in het zelfgekozen Nederlandse dictum, dat nooit mooier onder woorden is gebracht dan eind jaren negentig van de vorige eeuw door toen-

De
verantwoordelijke
politici schenen
te menen dat
een oorlog te
plannen valt

Thomas von der Dunk is
cultuurhistoricus.

Onder toezicht van een Afghaanse rechter leegt een Nederlandse ISAF-militair een van de stembussen tijdens de verkiezingen in Chora in 2008. Foto promobeeld van ISAF

malig minister van Buitenlandse Zaken Jozias van Aartsen, tijdens de zoveelste Joegoslavië-crisis: onafhankelijkheid voor Kosovo was onrealistisch, want *onwenselijk*. Tja. Om inzicht te krijgen in Haagse denkpatronen helpt het nog steeds erg om deze woorden goed tot zich door te laten dringen: onrealistisch *want* onwenselijk. Misschien dat de minister de afgelopen paar honderd jaar even niet goed had opgelet, maar er gebeuren in de Grotemensenwereld voorbij Zundert en Zevenaar voortdurend dingen die kort tevoren door Den Haag plechtig voor onwenselijk zijn verklaard. Waaruit wij dus moeten concluderen dat de werkelijkheid niet altijd naadloos de Haagse wenselijkheid dekt.

Van Aartsen was niet de enige. Henk Kamp toonde zich als minister van Defensie tot driemaal toe oprecht onthutst over de feitelijke gang van zaken in de Iraakse provincie Al-Muthanna, die door Nederland vanwege de verhoopte rust voor de stationering van het eigen bataljon was uitgezocht. Eerst, toen bleek dat tijdens demonstraties tegen de Amerikanen ook de Nederlanders als bezetters werden betiteld. Vervolgens, toen bleek dat politiebaantjes niet op basis van competentie maar op basis van clanverbanden werden verdeeld. En ten slotte dat hij niet door de plaatselijke autoriteiten voor een hinderlaag gewaarschuwd was. Slechts langzaam leek het tot Kamp door te dringen dat hij zijn troepen had uitgezonden naar het Midden-Oosten, en niet ter bezwe-

ring van een Oplaat-oproer op een VVD-partijdag in Lutjebroek.

Onovertroffen was evenwel het opereren van Uri Rosenthal in de Afghaanse provincie Kunduz. Om daarvoor maar via GroenLinks een meerderheid in de Tweede Kamer bijeen te kunnen sprokkelend, was hiervan een civiele politiemissie gemaakt – een ‘eigenzinnige missie’, in de bewoording van Jolande Sap. Vooral niet schieten op wilde Taliban, zo luidde het devies – en dat was ook in afspraken met Kaboel helder vastgelegd. Toen vervolgens een dozijn Afghaanse politieagenten op de voorpagina van *de Volkskrant* verkondigden dat zij toch echt terug zouden schieten, en zelfs bekenden dat ook al eens daadwerkelijk te hebben gedaan, volgden bezorgde Kamervragen van Jolande Sap. Het leidde tot een ronduit komische klucht met het karakter van een voorspelbaar feuilleton: Rosenthal verzekerde dan dat hij juist dáárom zulke goede afspraken had gemaakt, en dat er een speciaal agentenvolgsysteem was opgezet. Omdat een enkelbandje daarvan evenwel geen deel uitmaakte, liet zich de uitkomst raden – na enige maanden nieuwe *facts on the ground* betreffende terugschietende Afghaanse agenten, nieuwe Kamervragen van Jolande Sap, en een nieuwe reactie van Rosenthal: juist daarom moeten nu nóg betere afspraken worden gemaakt.

Hoe serieus moet je dan nog als oplettend burger het Nederlandse defensiebeleid nemen, als zulke naïveteit de boventoon voert? Een kernpunt is dat Den Haag nooit open kaart heeft durven spelen over zowel de aard als de reden van onze aanwezigheid, omdat dan het draagvlak direct verdwijnt. Of dat was omdat men het niet durfde of omdat men in de eigen sprookjes geloofde, laat ik in het midden.

De *aard*: het feit dat we ginds gewoon in een oorlog verwickeld zijn. Maar oorlog voeren is in onze nationale publieke opinie iets voor enge grote landen – en als we dat toch doen, moet dat dus met een mooi eufemisme worden verkocht. Wederopbouwmissie of humanitaire interventie zijn tegenwoordig populaire termen, wat een belediging is voor onze soldaten, die – hoe zinloos soms ook – ginds toch hun leven riskeren. In Indië bleek ‘politieele acties’ indertijd een geschikte term: onrust in onze koloniën niet als een probleem voor de politiek, maar als een taak voor de politie. Wij voeren immers geen oorlog, wij handhaven slechts de orde. Wel, de orde handhaven: dat deed de hertog van Alva in 1568 ook.

De *reden*: het feit dat de Amerikanen onze deelname verlangen, en zulks weigeren ons de nodige internationale invloed en *goodwill* kost. Voor het CDA en de VVD staat daarom vrijwel bij voorbaat vast dat een verzoek uit Washington om militaire bijstand altijd met ja beantwoord moet worden. Om echter een veel sceptischer en pacifistischer brede Kamermeerderheid te overtuigen, moet de oorlogsdeelname vervolgens humaan worden aangekleed – in de vorm van de eigenzinnige missie van Jolande Sap.

Zelden heb ik dit dubbele taboe op de waarheid persoonlijk aardiger meebeleefd dan een paar jaar terug tijdens een radiodebat over Uruzgan, met Frans Weisglas van de VVD en Wynand Duyvendak van GroenLinks. Zodra ik het woord ‘oorlog’ liet vallen, reageerde Duyvendak – tegenstander – instemmend, maar schoot Weisglas – voorstander – in een kramp. Nee, nee: een oorlog was dit toch echt niet. Toen ik omgekeerd een belangrijke reden waarom we daar zaten ter sprake bracht – niet om arme Afghaanse vrouwen, maar om onze plaats aan de G20-tafel te redden – was de reactie precies omgekeerd. Weisglas, met de nodige diplomatieke ervaring, beaamde dat die dingen nu eenmaal zo gaan. Ditmaal rea-

geerde Duyvendak zeer verontwaardigd: als we alleen bij de G20 mochten als we meededen in Afghanistan, dan was dat een vorm van chantage! Dat is het misschien inderdaad – maar dat is wel de kern van buitenlandse politiek: *do ut des*.

Dat betekent ook dat we militair ergens vaak om heel andere redenen zijn dan waarom we er officieel zeggen te zijn. Niet de inhoud van de missie, maar de initiatiefnemer bepaalt of wij deelnemen of niet. Dat kwam eens op illustratieve wijze naar voren tijdens een forumdebat over het rapport-Davids op Instituut Clingendael. Achter de tafel zat onder meer Arie Elshout, adjunct-hoofdredacteur van *de Volkskrant*, die als columnist jarenlang de Amerikaanse inval in Irak had verdedigd. Op mijn vraag of hij ook voorstander van ingrijpen in Irak zou zijn geweest als Chirac zich vóór en Bush zich tégen had verklaard, luidde na enig nadenken zijn antwoord: nee, dan niet. Met andere woorden: niet de zin en haalbaarheid van een militaire actie bepaalden zijn opvatting, maar wie het is die om assistentie vraagt – en dat is kenmerkend voor het denken in Den Haag. Op het gezicht van een ander forumlid, de Antwerpse hoogleraar Yvan Vanden Berghe, verscheen daarop een grote grijns: dat jullie in Den Haag gewoon alles doen wat Washington wil, zo verklaarde hij, dat weten wij in België allang.

Zolang Den Haag, met het oog op de korte-termijnsopportuniteit van een Kamermeerderheid, geen open kaart durft te spelen over aard, reden en zin van Nederlandse deelname aan militaire missies, die dan ook vervolgens onherroepelijk een andere uitkomst hebben dan de voorspelde semi-paradijselijke waarmee ze even eerder zijn verkocht, kan men meer draagvlak voor Defensie in Nederland vergeten. Daarbij speelt dat de relevantie van Afghanistan voor de Nederlandse veiligheid bij het publiek algemeen als een zeer betrekkelijke ervaren wordt. Twee cruciale vragen zal de politiek daarom spoedig moeten beantwoorden: is zij bereid eigen soldaten te laten sneuvelen omwille van puur economische belangen (zoals deelname aan de G20) en is zij bereid, omwille van die belangen, ook mee te doen aan missies die (zoals in Afghanistan) gezien pretentie en doelstelling *qualitate qua* volstrekt hopeloos moeten heten.

Hoe serieus moet de burger het Nederlandse defensiebeleid nemen, als naïveteit de boventoon voert?

De dolende zoektocht van Geert Mak

Geert Mak

Reizen zonder John. Op zoek naar Amerika.

Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas Contact, 2012; 573 blz.; €34,95; ISBN: 978-90-450-2161-4

Voor 'Reizen zonder John. Op zoek naar Amerika' reisde Geert Mak John Steinbeck achterna. Mijl na mijl leert de lezer Steinbeck beter kennen. Onderweg krijgt men een flinke brok Amerikaanse geschiedenis. Mak is een aanstekelijk verteller, maar op plaatsen blijft hij tergend dicht bij de oppervlakte.

Op 23 september 1960 vertrokken de schrijver John Steinbeck en zijn hond Charley vanuit het oude visershaventje Sag Harbor – even ten oosten van New York – op een nu legendarische reis door de Verenigde Staten. Elf weken later stonden ze weer thuis, afgepeigerd en teleurgesteld.

Precies een halve eeuw later gebruikten de Nederlandse publicist Geert Mak en zijn vrouw Mietsie Steinbecks reisverslag *Travels with Charley. In Search of America* als hun reisgids. Twee jaar na hun reis door de Verenigde Staten leverde Mak een eigen vuistdik reisreelas af: *Reizen zonder John. Op zoek naar Amerika*.

Het boek *Travels* had eerder al model gestaan voor een totaal ander project van Mak, *In Europa*. Via dit *magnum opus* leerde Vlaanderen Mak, die toen in Nederland al meermaals in de literaire prijzen was gevallen, in 2004 kennen en waarderen. Zijn nieuwste bestseller is tegelijkertijd meeslepender én minder origineel dan zijn Europese epos.

Mak heeft meer gedaan dan Steinbeck achterna gereisd aan de hand van dat ene boek. Hij las biografieën en interviewde oude bekenden van de schrijver. Hij dook in de archieven, vergeleek Steinbecks brieven met het manuscript van *Travels* en de uiteindelijk gepubliceerde tekst, en stelde heel wat discrepanties vast. Steinbeck, zo bleek, had een vruchtbare fantasie.

Mijl na mijl leren we Steinbeck beter kennen: zijn werk, zijn gewrongen relatie met zijn zonen, zijn afhankelijkheid van zijn vrouw, zijn politieke voorkeuren.

Onderweg krijgen we van Mak ook een flinke brok Amerikaanse geschiedenis. Niet chronologisch, maar kriskras door elkaar. Het stramien van het boek lag immers bij voorbaat vast: van New York noordwaarts tot in Maine, dan langs de Canadese grens westwaarts tot in Seattle, vervolgens pal zuidwaarts langs de Stille Oceaan om ten zuiden van Bakersfield weer oostwaarts te buigen tot in New Orleans. Daar eindigt het verhaal, want “na New Orleans viel er niets meer na te trekken, Steinbeck had over zijn laatste mijlen niets noemenswaardigs meer te melden, het was op”.

Voor Mak is een onbenulligheidje op de reisroute vaak voldoende voor een stevig historisch exposé. Zo herinnert hij zich bij zijn doortocht door Paducah, Texas, dat hij jaren geleden niet zo ver daar vandaan een man had ontmoet die hem had verteld over het bezoek van Eleanor Roosevelt in 1938. En vertrok-

ken is Mak voor een tiental pagina's over Franklin D. Roosevelt en de *New Deal*.

Het historische verhaal maakt daardoor grillige sprongen. Maar misschien is dat niet eens erg. Mak is een aanstekelijke verteller, een verbale virtuoos. Hij sleept de lezer mee van de ene anekdote naar de andere wetenswaardigheid, soms grappig, soms droevig, niet altijd even relevant, maar nooit vervelend.

Dat vormt de charme van dit boek, maar het laat de lezer tevens met een onvoldaan gevoel achter. Mak vertrekt niet vanuit een hypothese die onderweg beproefd of weerlegd wordt; hij gunt ons nauwelijks een blik in zijn persoonlijke relatie met dat complexe land, dat hij nochtans ‘zijn geheime liefde’ noemt. Hij erkent de zwakte van zijn eigen boek. Zijn project leed aan hetzelfde euvel als dat van Steinbeck (p. 337): wat een *search*, een gericht onderzoek, beoogde te zijn, werd een *quest*, een dolende zoektocht.

Neergang

Geert Mak is een belezen man – het boek is doorspekt met citaten uit werken van wetenschappers en journalisten, zelfs over het leven en de zorgen anno 2010 citeert hij kranten eerder dan mensen die hij zelf op zijn weg ontmoette. Op plaatsen blijft Mak ook tergend dicht bij de oppervlakte. Zoals waar hij er zich van af maakt met de term *liberal* onvertaalbaar te noemen (p. 59) of *conservative* omschrijft als “bijna niet meer uit te leggen”. Of nog een willekeurig voorbeeld: op pagina 140 en 141 leren we veel boeiends over het fenomeen *suburb*, maar niets over de rassenkwestie die zo'n belangrijke drijfveer voor de groei van deze voorsteden was.

Mak beoogt vooral het verleden tot leven te brengen – hij is, zoals het citaat van de *Financial Times* op de achterflap stelt, “de geschiedenisleraar die we allemaal graag hadden willen hebben”. De hedendaagse politieke en sociaal-economische stromingen blijven onderbelicht. Mak lijkt soms in het luchtledige te reizen. Het najaar 2010 is het tijdstip waarop de *Tea Party* furore maakt. De schrijver merkt terecht op dat de stromingen die in deze formatie samenkomen, diepe wortels in de Amerikaanse geschiedenis hebben, maar laat haar verwoestende kracht eerder in het vage.

Hoewel het heden wat uitgebreider aan bod komt in hoofdstukken vier en vijf, wordt het toch vooral naar een achterafje van een dozijn pagina's verbannen. In hoofdstuk vier reist Mak door Chicago, de stad die Barack Obama tot politicus kneedde. In hoofdstuk vijf biedt vooral de trek door de *Badlands*, het ruige landschap van de Dakota's en Montana tot

Steinbeck op reis

John Steinbeck (geboren te Salinas, Californië, in 1902) was al een gevierd auteur toen hij in 1960 aan zijn *Travels with Charley* begon. Zijn beste, zijn bekendste en zijn meest ophefmakende werken waren al verschenen, zoals *The Grapes of Wrath* (1939) waarvoor hij de Pulitzer Prize kreeg. Toen Steinbeck op reis vertrok, was zijn gezondheid erg slecht en had hij last van depressies. Na een lichte attaque in september 1959 had Steinbeck een korte rustpauze ingelast. Maar, “zoals dat vaker gaat met oudere mannen die hun krachten voelen verminderen”, volgde daarna ‘een explosie van activiteiten’ (Mak p. 27). *Travels* was dan ook een – niet helemaal geslaagd – gevecht tegen het ouder worden en de lichamelijke aftakeling. Steinbeck had, behalve zijn jeugd terugvinden, nog een ander doel voor ogen. Hij wilde ook zijn land opnieuw leren kennen – sinds zijn vorige rondreis was al weer heel wat tijd verstreken en had hij langere tijd in Europa doorgebracht. Maar ook dat draaide uit op een teleurstelling. Zijn land was veranderd – hij merkte hoe de regionale diversiteit afnam, de homogeniteit oprukte en het milieu verloederde (p. 511). Hij bleek ook nog eens vervreemd van zijn vrienden (p. 339). Het werd ook helemaal niet ‘de klassieke reis van de eenzame held’ (p. 29): hij miste Elaine zo erg dat ze hem een groot deel van de tocht vergezelde, wat in

het boek wordt verzwegen omdat het niet paste in de beeldvorming. Vier maanden na de publicatie van *Travels with Charley*, in 1962, kreeg Steinbeck de Nobelprijs voor Literatuur. Hij stierf in New York in 1968.

Is Amerika aan de neergang begonnen, zoals Steinbeck al – destijds nog ten onrechte – voorspelde?

aan het Rotsgebergte, een blik op de eigenaardige Amerikaanse karaktertrekken.

Al worden de diepere verbanden tussen verleden en heden te weinig gelegd, toch schetst Mak gaandeweg een mijns inziens accuraat beeld van een land dat op vele terreinen – behalve defensie – wegzakt in de wereldrangorde omdat het verstrikt is geraakt in zijn eigen zelfvoldaanheid en zijn individualisme, dat investeringen in collectieve goederen afwijst. Het begon in de tijd van Steinbeck – John Kenneth Galbraith sprak al in 1958 over *public poverty*. De historicus Henry William Brands typeert de evolutie kort, maar sprekend: “De dromen van 1945 waren collectief ambitieus, maar individueel bescheiden geweest; die van 2010 waren collectief bescheiden maar individueel ambitieus” (p. 333). *Big government* is, na de communisten en de moslimextremisten, de nieuwe aartsvijand.

Het politieke systeem is vastgelopen. Pessimisme is wijdverbreid: de middenklasse tuimelt van de maatschappelijke ladder, een vaststelling die de Amerikaan helemaal van de kaart brengt omdat ze indruist tegen het nationale geloof. Maar is Amerika onherroepelijk aan de neergang begonnen, zoals Steinbeck al – destijds nog ten onrechte – voorspelde? Mak heeft er zelf geen antwoord op en gaat dan maar te rade bij Paul Kennedy, die vaststelt dat de Verenigde Staten gewoonweg hun ‘natuurlijke’ plaats in de wereld weer innemen.

Eigenlijk maakt Mak zich meer zorgen over het vergrijzende en verstarrende Europa dan over Amerika. Het is een veel gehoorde conclusie, waarvan ik niet zeker weet of ze wel klopt.

Reizen zonder John is op de eerste plaats een reisverslag, een heerlijk historisch verhaal, en een aangename eerste kennismaking voor wie het land nog moet ontdekken. Meer ambitie moeten we het boek niet toedichten.

Evita Neefs is journaliste bij de Belgische krant *De Standaard* en auteur van *Amerika's destructieve droom. Hoe de mythe een nachtmerrie werd*. Antwerpen: De Bezige Bij Antwerpen, 2012.

Een oorlog met tegenzin

Ad van Liempt

Nederland Valt Aan

Amsterdam: Balans, 2012; 240 blz.; 18,95; ISBN: 978-94-6003-401-5

In de zomer van 1947 geeft Nederland akkoord voor de eerste ‘politieele actie’ in Indonesië. In ‘Nederland valt aan’ beschrijft Ad van Liempt de politieke gebeurtenissen in Den Haag en Batavia die daaraan vooraf gingen. Het boek leest als een ongemakkelijk verslag. Naast een historisch relaas is het een uitzonderlijke studie in Nederlands crisismanagement.

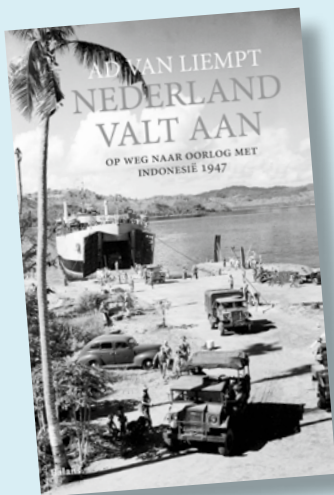
Indonesië houdt de gemoederen weer bezig. Los van de afgeketste verkoop van overtollige Leopard-tanks deze zomer, verschenen ook enkele opiniestukken in Nederlandse dagbladen over de politieele acties. Onderwerp was de oproep van drie instituten om een nieuw onderzoek naar het verloop van de militaire interventies. Ad van Liempts boek mag in een dergelijk onderzoek niet ontbreken. Weliswaar is het een vernieuwde uitgave van het eerder verschenen *Een mooi woord voor Oorlog*, maar met een volledig notenapparaat en gegeven de timing, op de 65ste verjaardag van de eerste politieele actie, levert *Nederland Valt Aan* een belangrijke bijdrage aan de hernieuwde historisch-wetenschappelijke aandacht voor het Nederlandse militaire optreden na 1945.

Het boek richt zich op de politieke besluitvorming rond de eerste politieele actie. Het

bestrijkt de periode in 1947 tussen begin mei en de avond van 20 juli, het moment waarna de interventie begint. Bijna van dag tot dag beschrijft Van Liempt de politieke gebeurtenissen in Den Haag en Batavia tijdens die acht weken. Deze vormen het brandpunt voor de politieke afweging; wel of niet militair ingrijpen tegen Soekarno's Republiek Indonesia. Het boek doet journalistiek aan: het tempo is hoog en door het rijke gebruik van archiefmateriaal en dagboeknotities, zonder uitgebreide reflecties van de auteur, is de lezer snel vergeten dat het over een episode van meer dan een halve eeuw geleden gaat. Naast een historisch verslag is het ook een uitzonderlijke studie in Nederlands crisismanagement. Welke overwegingen en processen speelden een rol bij de politieke besluitvormers om tot militair ingrijpen over te gaan?

Een eufemisme

Nederland Valt Aan leest als een ongemakkelijk verslag; ook nu nog is de Nederlander niet gewend om zijn land in de rol van agressor te zien. Twee jaar na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog is het belang van de beeldvorming ook nadrukkelijk aan de orde. Het eufemisme van de ‘politieele actie’ wordt al op 2 juni binnen de ministerraad besproken. In het kabinet wordt duidelijk dat een militaire interventie niet tot doel mag hebben de Republiek te vernietigen: “Daarmede zou men onvermijdelijk, althans propagandistisch onweerlegbaar, in een koloniale oorlog vervallen.” De term politieele actie biedt soelaas. Het insinueert het gebruik van beperkte

Het kabinet en de landvoogd spelen elkaar herhaaldelijk de hete aardappel toe

middelen voor herstel van de rechtsorde. Modern vertaald: een stabilisatie-operatie.

Economische belangen staan centraal in de overwegingen van de regering. De Tweede Wereldoorlog heeft Nederland in verwoesting achtergelaten. Het Marshall-plan is nog niet opgesteld, en Nederland ziet in het behoud van Nederlands-Indië een bron voor de wederopbouw. Niet zonder reden draagt het militaire plan dan ook de naam 'Operatie Product'. Ook de 100.000 militairen die preventief naar Indië zijn gestuurd en voor de kust dobberen, drukken zwaar op de begroting. Een snelle oplossing is in het economisch belang van de regering. Generaal Spoor pleit daarom voor een beperkte militaire actie, om president Soekarno naar de onderhandelingstafel te dwingen. Maar de Nederlandse politiek is nog niet zo ver. Verlies van Indië of een slepend conflict zou tot financiële ramspoed leiden. Het werd dan ook een oorlog met tegenzin. Hoewel een deel van het kabinet militaire actie grotendeels onafwendbaar acht, wordt de mening eveneens breed gedeeld dat het tot een onomkeerbare vervreemding tussen Indië en Nederland zal leiden. Aan de ene kant wordt gewezen op het feit dat er met de Republiek niet onderhandeld kan worden, maar aan de andere kant dat een oorlog geen oplossing kan bieden.

Verschillende dimensies

Van Liempt belicht de verschillende dimensies in de politiek-militaire besluitvorming. De Republiek Indonesia en de Nederlandse regering zijn de hoofdrolspelers. Vrede is afhankelijk van 'Lingaddjati'. Dit verdrag, vernoemd naar het gelijknamige bergdorpje in midden-Java, omvat een akkoord op hoofdlijnen om tot een machtsverdeling tussen de beide partijen te komen. Het moet echter nog uitonderhandeld worden. Crux is de vraag of Nederlandse militairen de orde mogen handhaven in de Republikeinse gebieden. Soekarno en de naoorlogse premier Beel praten met elkaar via de onderhandelaars: de Nederlandse landvoogd Van Mook en de Indonesische premier Sjarifoeddin. Deze staan lijnrecht tegenover elkaar, maar gaandeweg groeit hun belang bij een diplomatieke oplossing.

Een militaire interventie mag niet tot doel hebben de Republiek te vernietigen. De term politionele actie biedt soelaas

De standpunten van de civiele en de militaire leiding in Batavia liggen evenwel ver uit elkaar. Daar waar Van Mook zijn onderhandelingsruimte met zijn Republikeinse counterpart probeert te benutten om tot een akkoord te komen, verwijt Generaal Spoor Van Mook het wegonderhandelen van de veiligheid van Nederlandse militairen en pleit hij resoluut voor militair optreden. Het is een klassiek dilemma binnen de civiel-militaire samenwerking. De aanwezigheid van Nederlandse militairen verscherpt de situatie. Dat kost drie miljoen gulden per dag. Door deze financiële aderlating en de fysieke aanwezigheid van de militairen op de achtergrond wordt de druk verder opgevoerd. De spanningen lopen hoog op, en Spoor dreigt zelfs met ontslag als er niet tot actie wordt overgegaan.

Toonbeeld voor de tegenzin waarmee het kabinet de situatie tegemoet treedt, is de relatie tussen het kabinet en de landvoogd. Zij spelen elkaar herhaaldelijk de hete aardappel toe. Knopen worden niet doorgelukt. Van Mook in Batavia wil dat de regering eindverantwoordelijkheid draagt voor de beslissing militair geweld toe te passen. In Den Haag vindt men juist dat Van Mook de enige is die de lokale omstandigheden goed kan inschatten, en machtigt hem. Tot zeker drie keer toe wordt het mandaat voor het cruciale besluit heen en weer gestuurd. Dit wordt nog eens bemoeilijkt door communicatieproblemen, veroorzaakt door het tijdsverschil en de afstand. Het is de realiteit van *high politics* in de jaren veertig.

Eenzijds werd het conflict als een buitenlandse kwestie gezien, anderzijds als een interne aangelegenheid. Op een aantal beslissende momenten doet bijvoorbeeld de mening van de belangrijkste bondgenoot, de Verenigde Staten, er nauwelijks toe. Hoewel het kabinet aangeeft dat de transatlantische relatie van groot belang is voor de wederopbouw en veiligheid van Nederland, is de rol van Washington beperkt. Zelfs als blijkt dat de Verenigde Staten ter elfder ure een laatste onderhandelingspoging willen ondernemen om oorlog te voorkomen, trekt Nederland een eigen koers.

Cruciaal is ook de onenigheid tussen de KVP en PvdA, verenigd in het kabinet-Beel-I. De positie van de KVP ligt vast, ten gunste van militair optreden. De PvdA, aangevoerd door Willem Drees, is echter in dubio. Een kabinetscrisis dreigt. De twijfel bij de PvdA uit zich tijdens discussies in de partijraad, in het kabinet en bij de beraadslagingen van de voorzitter van de commissie-generaal in Batavia, de PvdA'er en oud-premier Wim Schermerhorn. De vergelijking met de missie in Uruzgan dringt zich in deze op. Begin 2006 was steun van de PvdA eveneens doorslaggevend in de besluitvorming rond militaire inzet. De PvdA ging overstag nadat ondermeer benadrukt werd dat het in Uruzgan om een 'wederopbouw-missie' ging, een stabilisatie-operatie. In 1947 was de term politionele actie.

Deus ex machina

Toch lijkt er opeens op 15 juli 1947 een akkoord bereikt. Onderhandelaar Sjarifoeddin gaat akkoord met een afgezwakt voorstel van Van Mook over gedeeld beheer van de binnenlandse veiligheid. De onderhandelaars halen opgelucht adem. Maar dan wordt misschien wel de belangrijkste les van de

crisis pijnlijk duidelijk; de tragiek van de onderhandelaar en zijn achterban. Van Liempt laat de achterban van Sjarifoeddin als een *deus ex machina* opkomen om het lot te bezegelen. De Republiek keert zich tegen Sjarifoeddin en dwingt hem het Nederlandse eisenpakket toch naast zich neer te leggen. Op 17 juli verstuurt de PvdA'er Schermerhorn een kritisch telegram naar het kabinet over de opstelling van de Republiek. Dit neemt de laatste twijfels weg. Tijdens een nachtelijke vergadering stemmen alle PvdA-ministers, op een na, in met militair ingrijpen. Het kabinet is gered. Maar oorlog is onafwendbaar.

Nederlands Vietnam

Met *Nederland Valt Aan* levert Van Liempt een belangrijke bijdrage aan de discussie over hoe Nederland omgaat met militaire macht. Het verslag van de politieke processen en civiel-militaire verhoudingen in de jaren veertig leidt tot inzichten die nu nog relevant zijn. De twijfel in de besluitvorming, de nadruk op het versterken van de rechtsorde als legitimering voor militair optreden, alsmede de frictie tussen de binnenlands-politieke dynamiek en de realiteit in het uitzendingsgebied zijn elementen die inmiddels onderdeel zijn van de Nederlandse strategische cultuur. Ze komen tijdens de besluitvorming bij recente militaire uitzendingen eveneens terug. Een extra kracht is dat Van Liempt de hoofdrolspelers

zelf aan het woord laat om die facetten naar voren te brengen.

Met deze heruitgave van de politieke aanloop naar de politionele acties is het startschot gegeven voor een hernieuwd onderzoek naar de diverse facetten van de oorlog. Er moet nog besloten worden over een nieuw onderzoek, maar na het lezen van *Nederland Valt Aan* zijn de vragen er niet minder om. Eén daarvan is of de politionele acties nu 'ons Vietnam' zijn? En wat de politionele acties hebben betekend voor de wijze waarop Nederland het gebruik van de krijgsmacht ziet? Misschien belangrijker nog, Van Liempt besteedt nauwelijks aandacht aan hetgeen er bij de Republiek gebeurde, bij de Nederlandse militairen of de mensen in het land. Hij richt zich uitsluitend op de politieke besluitvorming bij de Nederlanders; in Batavia, in Djokja en in de achterkamers van Den Haag. Maar hoe werd de oorlog beleefd door de Indiërs? Wat waren de overwegingen aan Republikeinse kant, in het bijzonder in die cruciale laatste fase rond 15 juli? En hoe ervaaerden die honderd duizend militairen hun plicht? Er is dus meer dan genoeg ruimte overgelaten voor de onderzoeksinstituten om nieuwe inzichten te bieden.

Rem Korteweg is als senior research fellow verbonden aan het Centre for European Reform in Londen.

Suriname: democratische dictatuur à la Chávez

Ivo Evers & Pieter Van Maele

Bouterse aan de macht.

Amsterdam: de Bezige Bij, 2012; 462 blz.; € 18,90; ISBN: 978-90-234-7293-3

Ondanks zijn betrokkenheid bij de decembermoorden en zijn drugsverleden won Bouterse in 2010 de Surinaamse verkiezingen. Twee jonge journalisten onderzoeken in 'Bouterse aan de macht' hoe hij daarin slaagde en wat zijn leiderschap Suriname tot nu toe heeft opgeleverd. In hun vuistdikke boek beschouwen Van Maele en Evers het heden in de context van het (koloniale) verleden.

Waarom is Bouterse ondanks zijn verleden toch zo populair in Suriname? Dat is de vraag die de journalisten Pieter Van Maele en Ivo Evers zich stellen in hun boek *Bouterse aan de macht*. Bouterse was hoofdverdachte in het strafrechtelijk onderzoek naar de decembermoorden van 1982,¹ dat in 2007 in Suriname van start ging. Bovendien werd hij in 1999 in Nederland bij verstek veroordeeld wegens betrokkenheid bij drugshandel. Niettemin won Bouterse in 2010 met zijn Nationale Democratische Partij (NDP) de verkiezingen en werd hij zelfs verkozen tot president.

Hoe slaagde Bouterse daarin? In grote lijnen komt de analyse op het vol-

gende neer: de zittende coalitie-regering van de Nieuw Front Plus partijen² onder leiding van Ronald Venetiaan wist weliswaar de financiële chaos die de regering-Wijdenbosch (NDP) in 2000 achterliet weer te fatsoeneren, maar zij deed te weinig aan armoedebestrijding, had een afstandelijke regeerstijl, verzaakte partijverjonging, liet cliëntelisme, vriendsjespolitiek en corruptie binnen de eigen regering ongemoeid, hamerde tijdens de verkiezingscampagne vooral op de economische stabiliteit die Nieuw Front gebracht had en verzaakte nimmer te verwijzen naar de donkere periode van de militaire dictatuur onder Bouterse.

Het armere deel van de Surinaamse bevolking en zeker de jongeren hadden daar anno 2012 weinig boodschap meer aan. Aan Bouterse drugsverleden evenmin. De sleutel voor de verkiezingszege lag bij de groep kiezers tussen de 18 en 35 jaar. Bouterse – tijdens campagnes heen en weer wiegend op opzweepende muziek – wist jongeren aan zich te binden en haalde daardoor veel zetels binnen. Volgens de journalisten appelleert de charismatische Bouterse al sinds de jaren tachtig aan het beeld van de Surinamer die niet bij de pakken neerzit en het heft in eigen handen neemt, wars van de etnische scheidslijnen die Suriname doorkruisen.

Ook analyseert het tweetal wat twee jaar leiderschap van Bouterse Suriname heeft opgeleverd. Bouterse kon beloften voor lotsverbetering van de zwakkeren niet direct waarmaken vanwege financiële tekorten waarmee zijn regering werd geconfronteerd. Deels

Bouterse –
tijdens campagnes
heen en weer wiegend op
opzwepende muziek – wist
jongeren aan zich te
binden

werden die veroorzaakt door sterke verhoging van ambtenarensalarissen en achterstallige betalingen. Bouterse tekende aan dat het Nieuw Front geen gezonde staatskas achterliet. Van Maele en Evers merken op dat daar veel beweringen over zijn, maar weinig bewijzen. Hoe dan ook: devaluatie van de Surinaamse dollar bleek onvermijdelijk. Bouterse maakte onder meer een begin met de ordening van de informele goudsector. Hij zette voort wat onder Venetiaan al was ingezet: pogingen staatsbedrijven te privatiseren en het aantrekken van internationale investeerders. Bouterse heeft het tij mee: de prijzen voor olie en goud zijn gunstig.

Interessant is de profielschets in hoofdstuk 17, *Nieuwe politiek, oude gezichten*, van de personen rondom Bouterse. De deels door technocraten bemande ministeries waarmee Bouterse zijn ambtsperiode begon, worden nu uitgehold door het schaduwkabinet, waarin ook Bouterse strijdmakkers zitting namen, zo schrijven de auteurs. Ook vrienden van weleer: verdachten van de Decembermoorden, kregen een baan als adviseur. Vriendjespolitiek en cliëntelisme, waartegen de NDP ageerde, lijken alerminst uitgebannen, constateren ze. Van Maele en Evers, die Bouterse aanvankelijk het voordeel van de twijfel gaven, menen dat Bouterse dat definitief verspeeld heeft vanwege de aanneming van de omstrede amnestiewet van 2012. Die wet vrijwaart Bouterse en de andere verdachten van vervolging voor de Decembermoorden van 1982. Bouterse speelde achter de schermen een belangrijke rol in dit parlementaire hoogstandje. Zelden werd een wet zo snel door het parlement geloodst. Suriname stevent volgens Van Maele en Evers af op een 'democratische dictatuur' à la Chavez (blz. 417).

In het hoofdstuk *De echtscheiding met Nederland* (blz. 316-335) wordt aandacht besteed aan de moeizame verhouding tussen Den Haag en Bouterse. Die relatie was ook onder de voorganger van Bouterse niet altijd optimaal. "De verhouding tussen beide landen heeft iets weg van David en Goliath. Suriname koestert een haat-liefdeverhouding met Nederland, gevoed door het Calimero-complex waarmee de ex-kolonie worstelt: "Zij zijn groot en ik ben klein, en dat is niet eerlijk." Zo gedraagt Nederland zich ook in de ogen van Suriname: als grootmacht." (blz. 318). Het presidentschap van Bouterse heeft de relatie nog ingewikkelder gemaakt dan zij al was. De verhoudingen werden op scherp gezet toen de toenmalige minister van buitenlandse zaken Maxime Verhagen als reactie op de verkiezing van Bouterse als president

verkondigde: "Bouterse is alleen welkom om zijn gevangenisstraf uit te zitten."

Na de aanneming van de omstrede amnestiewet in april 2012 was het dieptepunt in de relatie bereikt. De Nederlandse ambassadeur werd tijdelijk teruggeroepen, het restant aan verdragsmiddelen – geld dat Nederland na de onafhankelijkheid van Suriname ter beschikking heeft gesteld voor ontwikkelingsdoel-einden – werd door Nederland opgeschort. Het was niet de eerste keer dat dit gebeurde. Tot op de dag van vandaag zijn de ambassadeursposten in beide landen onbemand. Over die verhouding tussen Den Haag en politiek Paramaribo is alleen al een boek te schrijven.

Van Maele en Evers brengen in hun vuistdikke boek veel interessante informatie bij elkaar. Het heden wordt beschouwd in de context van het (koloniale) verleden. Door de vele details – overigens zeer waardevol voor degenen die nauwgezet de periode willen reconstrueren – verliest zelfs de oplettende lezer echter wel eens de rode draad. Maar in de *Epiloog* vatten Evers en Van Maele het voorgaande kort en bondig samen. Hun schrijfstijl is vlot en beeldend. Soms kruipen ze als alwetende vertellers naar mijn smaak iets te veel in de huid van hun hoofdpersoon, zoals in hun beschrijving van de regering-Venetiaan: "Ministeries die dienen om partijgetrouwen aan overheidsbaantjes te helpen, en een slaperige volksvertegenwoordiger, Bouterse kan ze missen als kiespijn" (blz. 356/357). Een uitgebreid interview met Bouterse zelf ontbreekt. Daardoor blijven er ook vragen onbeantwoord: bijvoorbeeld over de vermeende betrokkenheid van Nederland bij de coup van 1980. Bouterse mist bovendien de kans de vele beschuldigingen die hem aankleven te ontzenuwen. Heeft hij die kans voorbij laten gaan? We weten het niet. Er is in elk geval nog stof genoeg voor een hele omnibus.

Ellen de Vries is verbonden aan de afdeling Mediastudies van de Universiteit van Amsterdam. Zij bereidt een dissertatie voor over de rol van de media in de postkoloniale verhouding tussen Nederland en Suriname (1986-1992).

NOTEN

- 1 Op 8 december 1982 schoot het militaire regime onder leiding van Desi Bouterse vijftien vermeende tegenstanders dood op verdenking van een tegencoup. Nederland zette daarop de ontwikkelingshulp stop die bij de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 was toegezegd. In 2007 ging in Suriname het zogenaamde decemberstrafproces van start, met als hoofdverdachte Bouterse.
- 2 Nieuw Front Plus bestond uit verscheidene partijcombinaties, c.q. partijen: NPS, VHP, Pertjajah Luhur, SPA, ABOP, BEP, Seeka en DA'91.

Morales en de 'grammatica op links' in Bolivia

Walter Lotens

Pijnen van een Pachakuti. Bolivia onder Evo Morales

Brussel: ASP, 2012; 309 blz.; €25,-; ISBN: 90-978-7028-917-1

De inheemse Evo Morales won in 2006 de Boliviaanse presidentsverkiezingen met meer dan 50 procent van de stemmen in de eerste ronde. Walter Lotens laat zien dat de verkiezing en de volksopstanden die daaraan vooraf gingen keerpunt zijn in de Boliviaanse geschiedenis. Maar hij beschrijft ook hoe de veranderingsmotor na Morales' herverkiezing begon te sputteren.

In juni 2012 bracht Evo Morales, president van Bolivia, een bezoek aan Nederland, waar hij sprak met SP-leider Emile Roemer. Morales legde uit: "Ik praat met belangrijke mensen en dus ook met de nieuwe minister-president." Roemer stond toen op winst in de peilingen. Morales was als socialist nauwelijks geïnteresseerd in de liberale politiek van Rutte. Maar is Morales wel een gewone linkse socialist of is hij, zoals Lotens zich afvraagt, de 'nieuwe grammatica op links': een nieuwe linkse politieke beweging, waarin de ontwikkeling van de inheemse (Boliviaanse) bevolking centraal staat?

Deze inleidende vraag geeft de lezer hoge verwachtingen van het boek, ofschoon de schrijver een lange inleiding nodig heeft voordat het boek werkelijk interessant wordt. De eerste helft van het boek is vrij chaotisch. Momenten uit de Boliviaanse geschiedenis worden in rap tempo afgewisseld met beschrijvingen over de levensomstandigheden van arme Aymará- en Quechua-indianen. De Vlaamse schrijver schakelt van toeristische beschrijvingen naar zogenaamde Andes-krabbels (dagboekfragmenten) van een Belgische missionaris en antropoloog.

Ondanks de fragmentarische manier van schrijven wordt er nuttige informatie gegeven over de politieke geschiedenis van Bolivia met de rechtse, militaire en narcodictaturen, waarbij de leiders zich verrijkten door illegale drugshandel, evenals de linkse opstanden zoals die van Che Guevara. Ook besteedt de schrijver aandacht aan de neoliberalistische inmening van het IMF, als reactie op de hyperinflatie in de jaren '80 van de vorige eeuw. Hierdoor belandde Bolivia in een economische crisis, wat leidde tot een grote werkloosheid in de mijnen op de *altiplano*, die de bewoners dwong te migreren. Arme mijnwerkers verruilden de hoogvlakte voor tropische cocaplantages in Chapare.

Juist Chapare was de plek waar de nieuwe sociaal-linkse beweging, onder leiding van de radicale coca-vakbondsleider Morales, groeide. Cocaboeren (*cocaleros*) zijn vaak in opstand gekomen voor een beter leven en omdat hun heilige blad, het coca-blad, in binnen- en buitenland als drug(s) werd beschouwd. Coca is namelijk de grondstof voor cocaïne, maar de *cocaleros*, met Morales in de frontlinie, protesteerden dat ze daar niets mee te maken hebben. De sterke vakbondspolitiek, in combinatie met de wateroorlog in 2000 en de gasoorlog in 2002 – protesten tegen privatiseringen van basisvoorzieningen – heeft uiteindelijk geleid tot een electorale aardverschuiving. De volksopstanden werden gewonnen

door de mobilisering van de massa: arme, inheemse Bolivianen. In 2006 won Morales met zijn partij MAS, *Movimiento Al Socialismo* (beweging naar het socialisme), de verkiezingen met meer dan 50% van de stemmen in de eerste ronde. Dat was nog nooit vertoond.

Lotens ziet de volksopstanden en de verkiezing van Morales als president als keerpunten in de Boliviaanse geschiedenis: ze luiden het einde in van de onderdrukking van indianen. Morales wordt de spreekbuis van een volk dat zijn geschiedenis herschrijft. Lotens vertelt hoe in dit nieuwe Bolivia de inheemse identiteit wordt heruitgevonden. Met Morales – trotse Aymará – aan de macht herleven tradities, met centraal daarin *Pachamama* (bescherming van moeder aarde), als nooit tevoren. Kenmerkend voor de opleving zijn de inheemse kleedingstukken in het Boliviaanse straatbeeld. Morales verschijnt vaak in een poncho of traditionele wollen trui.

Morales behaalt successen als president. In 2009 werd via een referendum de nieuwe grondwet aangenomen. De naam *Republica de Bolivia* veranderde in *Republica del estado Plurinacional de Bolivia* (Plurinationale Staat Bolivia) en 36 etnische groepen werden erkend. Een ander succes voor de arme, vooral plattelandsbevolking, is de wet op de volksparticipatie (al vóór Morales geïntroduceerd). Deze wet creëerde via decentralisatie en de oprichting van lokale besturen een geldstroom naar inheemse gemeenschappen.

Desalniettemin ondervindt Morales problemen. De inheemse bevolking heeft de hoge verwachting dat Morales hun levensomstandigheden zal verbeteren. Het *proceso de cambio* (veranderingsproces) van Morales is echter te overmoedig gebleken. Vooral na zijn herverkiezing in 2009 begon de veranderingsmotor te sputteren; niet alle neuzen wijzen meer in dezelfde richting. Bolivianen geloven in de kracht van een collectieve proteststern. Daarmee kwam Morales immers zelf aan de macht, maar deze proteststern blijkt nu, paradoxaal genoeg, soms tegen hem te werken. Lotens geeft sprekende voorbeelden uit de actualiteit, zoals de stijgende voedselprijzen in 2010 en 2011. Die troffen vooral de arme Bolivianen en Morales kreeg daarvan de schuld. Ook een verdubbeling van de brandstofprijzen door overheidsbeleid leidde tot grootschalige protesten. Uiteindelijk moest Morales deze maatregel terugdraaien gezien zijn eigen ideologie: 'de regering gehoorzaamt het volk'. Daar komt nog bij dat de Bolivianen telkens teleurgesteld worden door corruptieschandalen en vriendjespolitiek

Morales staat voor de enorme opgave om het spirituele, het economische en het ethische met elkaar te verzoenen

onder belangrijke kopstukken binnen Morales' partij MAS.

In 2011 werd Morales opnieuw in een pijnlijke spaagat geduwd door de kwestie TIPNIS: de geplande inter-oceanische corridor, een weg dwars door het inheemse territorium en natuurpark TIPNIS, leidde tot opstand van de aldaar wonende indianen, die stelden dat het megaproject slechts aan multinationale ondernemingen ten goede zou komen. Ze beriepen zich op de nieuwe grondwet, waarin de inheemse bevolking inspraak heeft gekregen over eigen grondgebied. Uiteindelijk zwichtte Morales en accepteerde hij een alternatief plan. Ook de vondst van lithium bij de zoutvlakte Salar de Uyuni, die rijkdom voor de arme bevolking moet genereren, vormt een probleem voor Morales. Het tevreden stellen van zowel de private mijnsector als de arme inheemse bevolking én natuurbeschermers is een delicate taak.

Deze kwesties leidden ertoe dat Morales naast internationale tegenstanders, zoals Brazilië en Chili, die willen profiteren van de weg door TIPNIS, ook vijanden van binnenuit heeft gekregen, onder andere een groot deel van de middenklasse, milieuactivisten en inheemse bevolking, die voorheen eensgezind achter hem stonden. De gevaren voor Morales komen nu voornamelijk uit eigen rangen. De indianen, die Morales aan de macht hebben geholpen, zijn nu teleurgesteld omdat de beloofde verbetering van hun levensstandaard niet is waargemaakt.

Deze voorbeelden tonen dat Morales een balans moet vinden tussen de inheemse levenswijze en moderne middelen om de productiviteit van Bolivia te verhogen en armoede uit te bannen. Dit evenwicht moet gevonden worden via de *Pachakuti*, oftewel een revolutie ontketend door de inheemsen in Bolivia. Die *Pachakuti* verloopt – zoals de vele voorbeelden aantonen – echter niet geheel zonder pijnen.

Lotens sluit af met de enorme opgave waar Morales voor staat om het spirituele, het economische en het ethische met elkaar te verzoenen. De ontwikkeling van deze nieuwe 'grammatica op links' is niet eenvoudig voor Morales. Dat is niet vreemd: het tevreden stellen van de arme massa is een ingewikkelde opgave voor linkse politici wereldwijd. De sterke inheemse component in de Boliviaanse politiek is wel degelijk uniek in de wereld.

De pijnen van een Pachakuti, Bolivia onder Evo Morales is een aanrader voor de Bolivia-liefhebber. Ik plaats wel een paar kanttekeningen. Het boek is zonder voorkennis van geschiedkundige gebeurtenissen, plaatsen en organisaties uit Bolivia vrij lastig te volgen. Dat is jammer, want Lotens had een grotere doelgroep kunnen bereiken. Daarnaast gaat hij nauwelijks in op de scheve verdeling van rijkdom in Bolivia. In de rijkere, oostelijke departementen Santa Cruz en Tarija wonen weinig aanhangers van Morales. Zij denken en leven anders dan de inheemse bevolking op de *altiplano* in het westen. Ook de linkse elite is nu teleurgesteld in Morales: zij ziet hem steeds meer als een marionet van de rijken in het oosten. Dat Lotens deze laagland- versus hooglandtegenstellingen slechts vluchtig beschrijft, wordt verklaard door de reis die Lotens pas in 2011 naar de tropische departementen maakt. Hij suggereert al decennia lang een Bolivia-kenner te zijn; ik zou hem willen omschrijven als een kenner van de Boliviaanse hoogvlakte. En dat is jammer, want de oost-westtegenstellingen verklaren waarom de *Pachakuti* met vallen en opstaan verloopt.

Irene van den Bogaardt is docent aardrijkskunde en zij zet zich in voor stichting *Ayni Bolivia Nederland*. Zij is vaak in Bolivia geweest, onder andere voor onderzoek ten behoeve van de master International Development Studies.

Nieuw
verschenen

Pas op, Nederlanders

Jacob Vossestein

Amsterdam: Uitgeverij Prometheus, 2012; 168 blz.; € 15,00

ISBN 9789035136878

Vlamingen vinden ons onbescheiden, Duitsers typeren ons als ontspannen, Britten noemen ons tactloos, Aziaten zeggen dat we ruw zijn en Amerikanen zeggen: Nederlanders hebben lef. In dit boek beschrijft Jacob Vossestein, intercultureel trainer van expats, hoe buitenlanders die in ons land wonen en werken tegen Nederland aankijken. Hierbij komt niet alleen de westerse blik aan bod op ons doen en laten, maar ook van de Aziaten en Afrikanen.

Vossestein onderzoekt onze voeding, kleding en de inrichting van onze huizen. Hij beschrijft ook waar de communicatie kan wringen: bij ons gedrag en taalgebruik, met onze hang naar organiseren en de ongeschreven regels en onuitgesproken verwachtingen. Ook de manier waarop expats

de Nederlandse maatschappij en onze omgang met buitenlanders bezien, wordt besproken.

Voor een internationaal georiënteerd handelsland als Nederland is kennis over hoe anderen ons zien natuurlijk van groot belang voor het leggen en behouden van goede (handels)contacten. Dan kunnen we niet om de perceptie van expats heen.

Energy: What Everyone Needs to Know

José Goldemberg

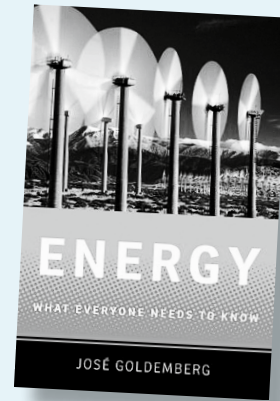
New York: Oxford University Press, 2012; 224 blz.; € 13,50

ISBN 9780199812929

Energie is op dit moment zonder twijfel één van de meest urgente onderwerpen. Beleidsmakers over de hele wereld moeten bepalen naar welke energietechnologieën de investeringen gaan, hoe ze het gebruik van duurzame energie kunnen stimuleren en hoe de afnemende reserves van fossiele brandstoffen zo goed mogelijk benut kunnen worden.

In dit boek beschrijft de Braziliaanse natuurkundige José Goldemberg de werking van het wereldwijde energienetwerk en de huidige problematiek rond energie. Ook onderzoekt hij de technologische en niet-technologische oplossingen voor de meest urgente problemen rond energie. Hij beantwoordt in dit boek vragen als: Hoe kan er met behulp van wind, getijden of aardwarmte energie worden opgewekt en wat zijn de voor- en nadelen van deze methoden?

Hoe kan men het beste omgaan met nucleair afval, en wat is de toekomst van nucleaire energie? Hoe werkt opslag van CO₂ en is dit een technologie die toekomst heeft? Hoe werkt het broeikaseffect en wat is het aandeel van mensen hierin? Daarnaast onderzoekt de auteur de invloed van bevolkingsgroei op de energieconsumptie, de levensvatbaarheid van verschillende duurzame technologieën, de nog resterende energievoorraad en hoe we hier zo efficiënt mogelijk mee om kunnen gaan.

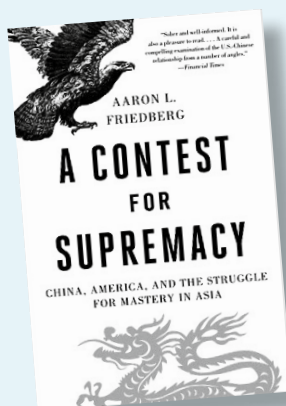
A Contest for Supremacy: China, America, and the Struggle for Mastery in Asia

Aaron L. Friedberg

New York: W.W. Norton Publishers, 2012; 384 blz.; € 13,85

ISBN 9780393343892

Ondanks de huidige wereldwijde economische stagnatie valt de economische macht van China niet te ontkennen. De politieke en militaire macht van 'het rijk van het midden' is wel een punt van veel discussie. In dit boek onderzoekt de Amerikaanse politoloog Aaron L. Friedberg de geopolitieke macht van China. Hij stelt dat de Amerikaanse politieke en militaire leiders te weinig doen om de groeiende macht van China op het wereldtoneel tegen te gaan.

De schrijver onderzoekt hoe de Verenigde Staten en China hun geopolitieke doelstellingen definiëren en welke strategieën ze gebruiken om deze doelstellingen te realiseren. Nu nog hebben de Verenigde Staten een leidende rol in Azië. Maar de intenties van China zijn volgens hem duidelijk: het ultieme doel van Chinese be-

leidsmakers is de rol als leidende natie in Azië van de Verenigde Staten over te nemen. Om dat te bereiken maakt China gebruik van de strategie 'winnen zonder vechten', waarbij de directe confrontatie met de Verenigde Staten koste wat kost vermeden moet worden. De Amerikaanse doelstellingen en strategieën zijn lang niet zo helder. Volgens Friedberg komen er vanuit Washington vaak tegengestelde signalen over de betrokkenheid van de Verenigde Staten in Azië, en het is de vraag hoever de Amerikanen bereid zijn te gaan om hun macht op dit continent te behouden. Deze verwarrende signalen verhogen het risico op een (militaire) confrontatie. Amerikaanse beleidsmakers moeten dus, als ze de macht in Azië niet willen verliezen, veel duidelijker maken wat deze macht hun waard is en wat Amerika er voor over heeft om deze macht te behouden.

Losing Humanity: The Case Against Killer Robots

Human Rights Watch

Harvard: International Human Rights Clinic, 2012; 55 blz.; € 7,75

ISBN 156432964-X

E-versie: <http://www.hrw.org/reports/2012/11/19/losing-humanity-0>

Robots nemen op het slagveld geleidelijk de plek van de mens over. Sommige militaire experts op het gebied van robotica voorspellen dat er binnen twee tot drie decennia volledige autonome wapens ontwikkeld zullen worden. Deze wapens (zogenoemde *Killer Robots*) zullen in staat zijn om zelf hun doelen te kiezen en die uit te schakelen, zonder dat de mens er een rol in speelt. Het gebruik van deze wapens kan de bescherming van burgers in gewapende conflicten in gevaar brengen.

De internationale mensenrechtenwaakhond Human Rights Watch maakt zich hier zorgen over. De schrijvers van dit rapport stellen dat volledig autonome wapensystemen niet in staat zullen zijn om de oorlogsregels in acht te nemen, zoals het onderscheid tussen burgers en soldaten, de mate waarin geweld wordt gebruikt en de regel om alleen militaire doelen aan te vallen. Ook zullen deze wapens een bedreiging vormen voor niet-juridische barrières die er nu tegen het doden van burgers zijn. Als mensen vech-

ten, hebben ze soms compassie: er is sprake van een essentiële rem tegen het doden van burgers. Robots hebben dat niet.

Een ander belangrijk nadeel van het gebruik van robots op het slagveld is volgens dit rapport dat de beslissing om oorlog te voeren gemakkelijker genomen zal worden, juist omdat het aantal militaire slachtoffers waarschijnlijk minder zal zijn. Ook roept het gebruik van autonome wapens belangrijke vragen op over de aansprakelijkheid. Wie zal er verantwoordelijk zijn voor eventuele onrechtmatige daden van een robot? Vanwege al deze vragen, zorgen en nadelen roept dit rapport op tot een totaal verbod op het ontwikkelen, produceren en gebruiken van volledig autonome wapens. Het internationale verdrag om dat te regelen moet er snel komen, nog vóór deze wapensystemen daadwerkelijk worden geproduceerd.

Rapport nr 16: De Waarde van Defensie

Frank Bekkers, Marno de Boer, Joris van Esch ea.

Den Haag: The Hague Center for Strategic Studies, 2012; 71 blz.

ISBN 9789491040641

E-versie: <http://www.hcss.nl/reports/de-waarde-van-defensie/111/>

In deze tijd van crisis moet er met grote bedragen bezuinigd worden op de overheidsuitgaven. Het militaire apparaat is een gemakkelijk doelwit. De kosten zijn heel zichtbaar, maar de baten vaak niet. Het nut van Defensie is lastig in een concreet bedrag uit te drukken. Bovendien vinden de meeste activiteiten buiten Nederland plaats. Daardoor roepen bezuinigingen op Defensie vrijwel nooit grote protesten of politieke controverse op.

De schrijvers van dit rapport voor het Hague Center for Strategic Studies stellen dat er een overzicht dient te komen van de baten van Defensie zodat de waarde van de krijgsmacht bepaald kan worden. In dit rapport worden de verschillende baten van

Defensie onderzocht. Soms zijn die abstract (zoals vrede en vrijheid), soms concreet (zoals minder gevallen van piraterij) en soms zelfs in geld uit te drukken (zoals de effecten van Defensie op de werkgelegenheid in Nederland).

Defensie wordt in het publieke debat vaak als een verliespost gezien. We zouden als klein land toch geen verschil kunnen maken bij militaire operaties. Of er worden argumenten als 'we hebben genoeg gedaan' gebruikt. Naast het feit dat er de afgelopen decennia al bijna voortdurend op de Nederlandse Krijgsmacht bezuinigd is, doet volgens de auteurs deze kortzichtige zienswijze afbreuk aan de waarde van het militaire apparaat. Een waarde die ook in harde euro's is uit te drukken.

Algemene redactie Internationale Spectator

Prof.dr J.Q.Th. (Jan) *Rood*, hoofdredacteur, senior onderzoeker bij het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael te Den Haag; bijzonder hoogleraar 'Europese integratie in een mondiaal perspectief' aan de Universiteit Leiden; voorzitter van het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken (NGIZ).

Drs P.A. (Peter) *Schregardus*, eindredacteur, Instituut Clingendael

Drs. L.E.C. (Laura) *van der Wal*, eindredacteur, Instituut Clingendael

J.M. (Judith) *Nuijens*, eindredacteur, Instituut Clingendael

Prof.dr E. (Edwin) *Bakker*, hoogleraar terrorisme en contraterrorisme aan het Instituut Bestuurskunde van de Universiteit Leiden; directeur van het Centrum voor Terrorismen & Contraterrorisme van Campus Den Haag

Prof.dr S. (Sven) *Biscop*, directeur van het programma 'Europe in the World' van het Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen *Egmont* te Brussel; hoofdredacteur van *Studia Diplomatica*, tevens gastprofessor EU buitenlands en veiligheidsbeleid aan de Universiteit Gent en aan het Europacollege te Brugge

Prof.dr D. (David) *Criekemans*, gastprofessor Belgisch en vergelijkend buitenlands beleid aan de Universiteit Antwerpen, tevens docent Geopolitiek aan het International Centre for Geopolitical Studies (ICGS) te Genève en senior onderzoeker bij het Vlaams Steunpunt Buitenlands Beleid

Prof.dr A. (André) *Gerrits* is toegetreden tot de algemene redactie van de *Internationale Spectator*. Hij is verbonden aan het Instituut voor Geschiedenis van de Universiteit Leiden. Hij is hoogleraar Russische Politiek en Geschiedenis en voorzitter van de MA-opleidingen European Union Studies en International Studies.

Drs. H. (Hans) *Hoebeke*, directeur van het programma Afrika van het Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen *Egmont* te Brussel.

Prof.dr. P.R.J. (Paul) *Hoebink*, hoogleraar ontwikkelingssamenwerking aan de Radboud Universiteit Nijmegen; directeur van het Centre for International Development Studies (CIDIN) aan de Radboud Universiteit

Dr. S. (Sipke) *de Hoop*, universitair hoofddocent Midden- en Oost-Europese geschiedenis, afdeling geschiedenis van de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Groningen, tevens docent Conflict Studies & Post-Conflict Reconstruction aan de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) te Breda

Prof.dr W. (Wil) *Hout*, Professor of Governance and International Political Economy aan het International Institute of Social Studies (ISS) van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Dr. M. (Mendeltje) *van Keulen*, griffier Europese Zaken bij de Tweede Kamer der Staten Generaal

Mr.dr G. (Gelijjn) *Molier*, universitair hoofddocent bij de afdeling Encyclopedie van de Rechtswetenschap en Rechtsfilosofie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden.

Drs. J.C. (Han) *Mulder*, oud-hoofdredacteur van het *Leidsch Dagblad*, oud-hoofd voorlichting van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport (VWS)

Prof.dr C.W.A.M. (Kees) *van Paridon*, hoogleraar economie in de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Drs. M.H.M. (Garrie) *van Pinxteren*, sinoloog, senior research fellow bij Instituut Clingendael en universitair docent journalistiek aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Prof.dr R.A. (Ramses) *Wessel*, hoogleraar recht van de Europese Unie en andere internationale organisaties aan de Universiteit Twente

Beoordelingsprocedure

Afhankelijk van vakgebied en thema van de te behandelen artikelen beoordelen ten minste vijf in- en externe redactieleden, specialisten en generalisten, alle aangeboden kopij. De kernredactie en de algemene redactie toetsen concept-bijdragen volgens gangbare weten-

schappelijke en redactionele maatstaven. Criteria zijn daarbij onder meer oorspronkelijkheid, relevantie, aannemelijkheid, analytische kwaliteit, alsmede helderheid en aantrekkelijkheid van opzet en stijl.

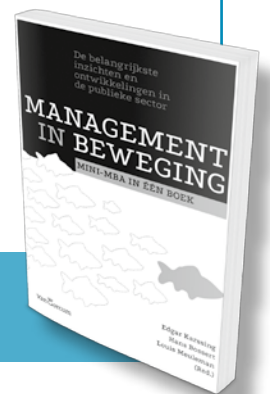
Management in beweging

De belangrijkste inzichten en ontwikkelingen in de publieke sector

Edgar Karssing, Hans Bossert, Louis Meuleman (red)

Alles beweegt. Pantha rhei. Zoals de Griekse filosoof Heraclitus zou hebben gezegd: 'Men kan niet tweemaal in dezelfde rivier stappen, want het is steeds weer vers water dat u tegemoet stroomt.' In dat speelveld moet de publieke manager standvastig de goede dingen doen op de goede manier. Geen eenvoudige taak.

Dit boek doet verslag van een veelheid aan ontwikkelingen in het management in de publieke sector op een wel heel bijzondere manier: het zijn de impressies van docenten en onderzoekers die de afgelopen 10 jaar gedoceerd hebben aan de Public Sector MBA van de Nyenrode Business Universiteit. In twintig hoofdstukken worden belangrijke ontwikkelingen geanalyseerd en worden concrete handvatten en nieuwe en veranderende managementaanpakken beschreven.

Van Gorcum

2011 | 1ste druk | 364 p. | € 44,75
ISBN 978 90 232 4806 4

Kleintje Easycratie (set van 4)

De toekomst van werken en organiseren

Martijn Aslander en Erwin Witteveen

Bedrijven en organisaties lopen steeds vaker vast in een oude manier van werken. Easycratie gaat over slimmer, leuker en sneller werken. De oplossingen liggen voor het oprapen, we moeten alleen nog leren omgaan met de spelregels van de nieuwe economie. Easycratie geeft geen gouden formule, maar laat zien waar we de oplossingen kunnen vinden.

Easycratie, daar kun je morgen zélf mee beginnen, dwars door de bureaucratie van je organisatie heen. Easycratie werd in 2011 genomineerd voor Managementboek van het Jaar. Kleintje Easycratie is de borstzak-edition. Een handige samenvatting, speciaal gemaakt voor al diegenen die nog niet aan het boek toekwamen, doordat ze het zo druk hebben op hun werk. Je hebt nu nog maar een half uur nodig om een heel leven rijker te worden.

Wegens overweldigend succes is Kleintje Easycratie na 1 week al in bijdruk!

Van Gorcum

2012 | 1ste druk | 96 p. | € 18,00
ISBN 978 90 232 4806 4

Uitgave van Koninklijke Van Gorcum BV (Assen) namens het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' (Postbus 93080, 2509 AB Den Haag), dat samenwerkt met het Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen, EGMONT, te Brussel.

Verschijnt maandelijks en wordt uitgegeven op de grondslag van een redactiestatuut.

Redactiebureau

Instituut 'Clingendael'
Redactie Internationale Spectator
Postbus 93080, 2509 AB Den Haag
tel. 070-3245384; fax. 070-3282002
E-mail: lvanderwal@clingendael.nl of
pschregardus@clingendael.nl
www.internationalespectator.nl

Kernredactie

Jan Q.Th. Rood (hoofdredacteur)
Peter A. Schregardus (eindredacteur)
Laura E.C. van der Wal (eindredacteur)

Algemene redactie

E. Bakker, S. Biscop, D. Criekemans,
A. Gerrits, H. Hoebeker, P. Hoebink,
S. de Hoop, W. Hout, M. van Keulen,
G. Molier, J.C. Mulder, C.W.A.M. van
Paridon, G. van Pinxteren, R.A. Wessel

Deze aflevering van de *Internationale Spectator* werd mede mogelijk gemaakt door de inspanningen van Judith Nuijens, tijdelijk eindredacteur *Internationale Spectator*.

Abonnementenadministratie

Koninklijke Van Gorcum BV
Administratie Internationale Spectator
Postbus 43, 9400 AA Assen
tel. 0592-379555; fax. 0592-379552
E-mail: internationalespectator@vangorcum.nl
www.vangorcum.nl

Abonnementsprijzen

Nederland en België:
Particulier abonnement € 67,75
Instellingsabonnement € 80,50
Studentenabonnement € 52,25
SIB Startersabonnement € 25,75
CLIO Startersabonnement € 25,75
Buitenland Particulier
abonnement € 97,25
Buitenland
Instellingsabonnement € 110,95
Buitenland
Studentenabonnement € 76,50
Buitenland
Betaling via Belgisch gironummer is
mogelijk. Abonnementen worden auto-
matisch verlengd, tenzij voor 1 december
schriftelijke opzegging heeft plaatsgehad.

Losse nummers € 7,95 excl. portokosten

Advertenties

Acquire Media, Zwolle
Tel 038-4606384 /
fax 038-4606318
info@acquiremedia.nl

Foto omslag

Rutger van Hamersvelt

Richtlijnen voor auteurs zijn verkrijgbaar op het redactie-adres.

ISSN 0020-9317

Alle in dit maandblad uitgesproken meningen en inzichten blijven geheel voor verantwoordelijkheid van de schrijvers.

Niets uit deze uitgave mag worden veelvoudig en/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotocopie, microfilm, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

©2013, Koninklijke van Gorcum, Assen
Alle auteursrechten ten aanzien van de inhoud van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden.

Nederlands
Uitgeversverbond
Groep uitgevers voor
vak en wetenschap

advertentie

Wilt u op de hoogte komen van alle ontwikkelingen in de wereldpolitiek en achtergronden ontdekken van actuele vraagstukken in de wereld?

Neem nu een
abonnement op
*Internationale
Spectator*

Titel: *Argo*
Regisseur: *Ben Affleck*
Met onder meer: *Ben Affleck, John Goodman, Bryan Cranston, Kyle Chandler*
Genre: *Drama, thriller*
Jaar: *2012*

Ben Affleck speelt de held in zijn eigen film. Foto Warner Bros

‘De Hollywood optie’

Met steun van de Verenigde Staten kwam in 1953 Sjah Mohammed Reza Pahlavi aan de macht in Iran. Hij voerde een pro-westers regime dat op verzet stuitte van de meer conservatieve krachten binnen Iran. Zijn veiligheidsdienst Savak was berucht en gaandeweg groeide de onvrede onder de Iraniërs. Eind jaren '70 werd de Sjah afgezet en vervangen door ayatollah Khomeini. Het begin van de Islamitische Republiek en het anti-westerse regime in Iran was daarmee een feit. In de periode die volgde keerde het volk zich tegen de Sjah en alles wat met zijn regime verband hield. Ook de Verenigde Staten moesten het ontgelden.

Op 4 november 1979 werd de Amerikaanse ambassade in Teheran omringd door een woedende menigte. De Sjah, die gevlucht was naar Egypte, mocht in de Verenigde Staten worden behandeld voor kanker; de menigte eiste zijn uitlevering. Iraanse studenten bestormden de ambassade en namen het personeel in gijzeling. De gijzelaars werden 444 dagen ter plekke vastgehouden. Pas in januari 1981, en wel op de dag dat president Jimmy Carter werd vervangen door Ronald Reagan, kwam er een einde aan de gijzeling. Het drama zorgde er mede voor dat Carter niet werd herkozen als president. De diplomatieke betrekkingen tussen de twee landen, die ernstige schade opliepen door de gijzeling, zijn tot op heden niet hersteld.

Argo – Ben Afflecks nieuwste film, gebaseerd op ware gebeurtenissen – vertelt het verhaal van zes ambassade-medewerkers die aan de gijzeling wisten te ontkomen. Aan het begin van de film wordt getoond hoe zij vluchten naar het huis van de Canadese ambassadeur, waar zij vervolgens wekenlang ondergedoken zitten. Niemand mag weten dat de zes zijn gevlucht. De CIA en het *State Department* zien zich voor de opgave gesteld hoe deze zes Amerikanen ongezien Iran uit te krijgen. Diverse ideeën passeren de revue in de film, bijvoorbeeld om ze per fiets Iran te laten verlaten, of als onderwijzers van de internationale school. Het winnende idee, ‘de Hollywood-optie’, komt van exfiltratie-expert Tony Mendez (vertolkt door Ben Affleck, die de held speelt in zijn eigen film).

Mendez wil de zes Iran uitsmokkelen door ze voor te stellen als een Canadese filmcrew die op zoek is naar een geschikte locatie voor de Hollywood-film *Argo*: een ‘science fantasy adventure’ dat zich afspeelt in het Midden-Oosten. Iran moet denken dat het hier om een echte Hollywoodfilm gaat en daarom wordt het groots aangepakt, met een script, filmstudio en veel media-aandacht. De Amerikanen krijgen een Canadees paspoort en ieder hun eigen personage, van regisseur tot scriptschrijver. Een creatieve en gewaagde, maar geslaagde actie, die de geschiedenis inging als een (redelijk onbekend) succesverhaal voor de CIA. Niet direct, want aanvankelijk werd het succes doelbewust toegeschreven aan Canada, omdat anders ge-

veesd werd voor het leven van de gijzelaars die nog altijd vast zaten in de Amerikaanse ambassade. Pas in 1997, toen het *Argo*-dossier door president Clinton werd vrijgegeven, werd duidelijk dat de CIA achter de exfiltratie zat.

Aan het einde van de film wordt verteld dat *Argo* ‘model [staat] voor internationale samenwerking tussen regeringen’, maar de goede betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Canada blijven in de film onderbelicht. Hoe de regeringen hebben samengewerkt om de zes vrij te krijgen, blijft onduidelijk. Maar daar was het Affleck waarschijnlijk ook niet om te doen. Hij wilde een kaskraker maken en om daarin te slagen in Hollywoodland zijn spanning en sensatie vereist, meer dan diepgang en realiteit.

Ook in *Argo* wint de actie het aan het einde van de film van de realiteit. Mendez zit met de zes in het vliegtuig, klaar om op te stijgen, wanneer Iran erachter komt dat ze geen filmcrew maar ambassade-medewerkers zijn. Het vliegtuig wordt achtervolgd door politieauto's, maar stijgt net op tijd op. Een hoop actie en spanning, die weinig realistisch overkomt en afbreuk doet aan de film. De regisseur lijkt hiermee toch een goede keuze te hebben gemaakt, want *Argo* wordt in de media positief onthaald.

Geheel aansluitend bij de tijdgeest van de late jaren '70 worden Iraniërs in de film weggezet als het kwaad. Daardoor geeft de film wel een eenzijdig, zwart-wit beeld. Zo wordt er, afgezien van enkele korte scènes, niet kritisch gekeken waarom de Iraanse studenten in opstand komen en vooral waarom Amerika zo veel woede opwekt bij de Iraniërs. Het Iraanse perspectief komt er bekaaid vanaf.

Wel is Affleck erin geslaagd het relatief onbekende verhaal van operatie-*Argo* bekend te maken bij een breder publiek. De film, die een prachtig beeld geeft van de jaren '70-stijl, biedt een inkijkje in de complexiteit van de diplomatie en de gevaren die een diplomaat op zijn weg kan tegenkomen. Wie wat meer inzicht wil krijgen in de deplorabele staat van de Iraans-Amerikaanse betrekkingen in 1979 en zich instelt op een avond vol Hollywood-vermaak, zal zeker niet teleurgesteld worden.

Judith Nuijens is tijdelijk eindredacteur Internationale Spectator.